

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНІЧ М.А.,
кандидат історичних наук, МЗС України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПЕРЕПЕЛИЦЯ Г.М.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України;
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор історичних наук, професор, Інститут всесвітньої історії НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС;
ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол №7 від 27 липня 2016 року для «З.С.» №7 (політичні науки).

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валеева, Леся Савчин, Галина Яворська, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.

Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

«Зовнішні справи», науковий журнал 2016, № 7. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал Міністерства закордонних справ України «Політика і час».

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП «Політика і час»

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ «Вістка». Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 30 гривень. Передплатний індекс: 74402. «Зовнішні справи», 2016.

*Кажуть, істина лежить між двома протилежними думками.
Це не так!
Між ними лежить проблема.*

Йоганн Вольфганг Гете

У день пам'яті святого рівноапостольного князя Володимира наша країна восьмий рік поспіль відзначила річницю хрещення Русі. Безумовно, політична орієнтація владної України не могла не впливати на характер свята та списки його почесних гостей. Цьогоріч лейтмотивом урочистостей стала «Молитва за мир в Україні». Хресна хода вірян УПЦ МП, що відбулася напередодні, усупереч песимістичним прогнозам і завдяки злагодженій роботі українських спецслужб, пройшла мирно і без ексцесів. А вже 28 липня свою паству до пам'ятки князю Володимиру повів настоятель УПЦ КП Філарет, аби разом зі світським керівництвом держави, представниками інших конфесій, а також УПЦ МП помолитися за Україну. І хоча злитися двом річкам вірян в одне потужне русло поки не вдалося — і в силу звички, і внаслідок світоглядно-політичних установок очільників ходи, і через військову агресію Москви, яка, хочемо ми того чи ні, чорною тінню війни лягла на учасників Хресної ходи під хоругвами УПЦ МП, — ще один крок до об'єднання в єдиній українській церкві було зроблено. І сьогодні, як і 1028 років тому, від мудрості й терпимості кожного залежить цілісність нашої держави та помісної церкви.

Є давня притча про чоловіка, який прийшов до мудреця із запитанням — як і йому стати мудрим? Старий відповів прохачеві:

— Вийди за двері й постій там — тобі щось має відкритися.

Гість здивувався, але вийшов з будинку на вулицю, де бушувала сильна злива. Бідолаха геть змок, а повернувшись за годину, гнівно звернувся до господаря:

— Як ти й велів, я постояв ззовні в очікуванні осяяння мудрості.

Натомість змок до останньої нитки і відчував себе останнім дурнем!

— Ти зробив величезне відкриття, — промовив мудрець. — Якщо людина визнає себе дурнем — це є початком мудрості.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

- ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- Агентство ТОВ «АС-Media» Тел.: +380443538817(16); Fax: +380443538815;
- ООО Фірма «Періодика» Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі «24 nonstop» та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com

Наказом Міністерства освіти і науки України від 14.02.2014 р. №153 «З.С.» включено до Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «Політичні науки».

Вимоги до матеріалів — на сайті www.uaforeignaffairs.com

10

12

18

25

28

32

36

40

49

54

56

58

59

60

63

ПОЛІТИКА

5 Україна та Індонезія: шляхи подальшої співпраці визначено

6 Ганна Гопко. Зовнішня політика завжди є продовженням внутрішньої

10 Олександр Мотиль. 25 років Незалежності України

12 Донбас і Крим: ціна повернення

18 Анжей Вавринюк, Юрій Макар. Маловідомі спроби польсько-українського політичного порозуміння на початку Другої світової війни

25 Людмила Чекаленко. Теоретичне підґрунтя національного порозуміння

28 Андрій Яригін. Створення і ухвалення Конституції США у 1787-1789 рр.: формування політико-правових принципів та ідеалів

ЕКОНОМІКА

32 Микола Тараненко. Новітні технології у розвитку сільського господарства Ізраїлю: досягнення та можливості співпраці для України

ДИПЛОМАТІЯ

36 Вячеслав Ціватий. Новаційні тенденції сучасної дипломатії: концепт парадипломатії як інституційний напрям реалізації транскордонного та політико-дипломатичного співробітництва України

СУСПІЛЬСТВО

40 Вікторія Солошенко. Проблема захисту і збереження культурних цінностей у Німеччині: нові ініціативи

44 Інна Костиця. Особливості географічного фактора української та європейської геокультури

49 Ольга Зернецька. Роль національного телерадіомовлення Австралії в консолідації австралійського суспільства

ПЕРСОНА

54 Олександр Панченко. Юрій-Богдан Менцінський та його родина завжди працювали для українського народу

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

56 Вячеслав Ціватий. Зовнішня політика України для світового українства: здобутки, дилеми, перспективи

КУЛЬТУРА

58 Гран-прі Одеського міжнародного кінофестивалю поїхав до Британії

59 Український культурний десант у Юрмалі

ГДП

60 Гостинність – наша професія

63 Всесвітній День молоді у Кракові

Україна та Індонезія: шляхи подальшої співпраці визначено

Результати Державного візиту Президента України Петра Порошенка до Республіки Індонезія підтвердили, що ця країна — потужний регіональний лідер і глобальний гравець — є одним із ключових партнерів нашої країни в Південно-Східній Азії.

«Ми знайшли повне порозуміння з усього переліку питань. Переговори засвідчили нашу єдність у питаннях розвитку подальшої співпраці», — сказав Петро Порошенко під час спільної з Президентом Індонезії Джоко Відодо заяви для журналістів за результатами зустрічі.

Ключовим питанням перемовин стало істотне підвищення рівня торговельно-економічної складової українсько-індонезійських відносин, було відзначено важливість нагальності проведення Третього засідання Міжурядової українсько-індонезійської Комісії з економічного та технічного співробітництва. Глава Української держави впевнений, що організація засідання в Києві наступного року дасть змогу активізувати економічні зв'язки, започаткувати низку взаємовигідних проектів у різних сферах промисловості, енергетики, сільського господарства.

Президент Індонезії у свою чергу зазначив, що під час переговорів багато уваги приділялося інвестиціям, доступу індонезійських товарів на ринок України та українських — на ринок Індонезії.

«Україна є потужним виробником і надійним постачальником енергетичного обладнання у понад 40

країн світу. У проекті «35 тисяч Мегават», який започаткував пан президент, бачимо активну участь України в допомозі його реалізації», — підкреслив Президент України.

Українські підприємства та компанії також готові до реалізації важливих інфраструктурних проектів у Індонезії, включаючи будівництво портів. Глави двох держав також обговорили співпрацю в таких високотехнологічних галузях, як авіаційна та космічна. «Наші фахівці вже обговорювали з індонезійськими колегами використання українських літаків АН-32П в операціях із гасіння пожеж у Індонезії. Ми домовилися продовжувати цю співпрацю», — повідомив Петро Порошенко.

Під час спільної з Президентом Індонезії заяви для ЗМІ у м. Джакарта Петро Порошенко подякував Джоко Відодо за рішення про запровадження безвізового режиму для українців. «Вважаю, це сприятиме розвитку туризму», — зазначив Глава Української держави.

Петро Порошенко також упевнений, що підписана угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Індонезія про звільнення від оформлення віз громадян, які користуються дипломатичними та службовими паспортами, сприятиме розвитку зв'язків між країнами.

У присутності Президента України Петра Порошенка та Президента Індонезії Джоко Відодо було підписано Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Індонезії про

співробітництво в оборонній сфері. Документ підписали Міністр закордонних справ України Павло Клімкін та Міністр оборони Індонезії Рямізард Рячуду.

«Укладена сьогодні Угода в оборонній галузі значно розширить наші можливості щодо військово-технічного співробітництва, співпраці у сфері оборонної промисловості та відповідної логістики», — зазначив Петро Порошенко.

Під час переговорів сторони також обговорили співробітництво в гуманітарній сфері та в рамках міжнародних організацій. Глава Української держави подякував Індонезії за підтримку кандидатури України при обранні непостійних членів Ради Безпеки ООН. «Ми також налаштовані підтримати Індонезію в 2019-2020 роках», — зазначив він.

Під час перемовин сторони обмінялися думками щодо інтеграційних процесів у регіоні Південно-Східної Азії. Україна зацікавлена в посиленні співробітництва з такою потужною регіональною організацією, як ASEAN.

Президент Петро Порошенко в рамках державного візиту в Індонезію провів зустріч із представниками індонезійського бізнесу.

Глава держави зазначив, що Індонезія є важливим торговим партнером України в Південно-Східній Азії. Петро Порошенко відзначив значне зростання товарообігу між країнами, додавши, що більшість товарів (близько 80%) — із сільського господарства.

«Радий бачити таку велику кількість представників українського та індонезійського бізнесу на форумі. Це демонструє, наскільки є значним потенціал співпраці між країнами», — наголосив Президент України.

«Маємо якомога скоріше наші унікальні можливості використати для розширення співробітництва», — зазначив він.

(За повідомленнями інформагентств)

Зовнішня політика завжди є продовженням внутрішньої

Чого домоглася Україна на міжнародній арені протягом 25 років своєї незалежності? Які можливості було втрачено? Наскільки реальними є близькі перспективи отримання безвізового режиму з країнами ЄС і приєднання до НАТО? Відповіді на ці та інші запитання – в ексклюзивному інтерв'ю голови Комітету Верховної Ради України із закордонних справ Ганни Гопко журналу «Зовнішні справи»

«З.С.»: Четверть століття для молодшої держави – дуже серйозна історична віха. Які не романтично овіяні, а реальні перспективи відкрилися перед Україною 24 серпня 1991 року?

Ганна Гопко: Державна незалежність – це найвища форма самореалізації будь-якої нації. Традиції державотворення в Україні – понад тисячу років, але новітній незалежності – 25. Звичайно, незалежність відкриває незрівнянно більше можливостей, ніж колоніальний статус. У 1991 р. Україна отримала шанс звільнитися від тягаря російсько-комуністичної окупації і повернутися додому в Європу. Для цього країні потрібно було здійснити рішучі й глибокі перетворення. Проте, на жаль, ні більшість громадян, ні, що найважливіше, політична еліта 1990-х років виявилися не готовими зробити чіткий і недвозначний політичний вибір. Країни Балтії змогли це зробити, а ми – ні.

На жаль, наслідки комуністичного режиму в Україні були набагато тяжчими, ніж у них, і Україна замість стрімких реформ пішла шляхом олігархізації та корупції, а також залишалася в орбіті російського політичного, культурного й економічного впливу.

«З.С.»: Чого Україні, на Ваш погляд, вдалося досягти протягом цих 25-ти років у сфері міжнародних відносин?

Ганна Гопко: Україна відбулася як суб'єкт міжнародного права. Нас визнали і встановили з нами дипломатичні відносини практично всі держави світу. Дещо полегшив цей процес той факт, що формально Україна ще за часів СРСР була співзасновником ООН і членом низки інших міжнародних організацій. Зі здобуттям незалежності ми стали членами Ради Європи, ОБСЄ, а також галузевих і регіональних міжнародних організацій, з часом приєдналися до СОТ, підписа-

ли Угоду про асоціацію з ЄС. Україна створила розгалужену мережу дипломатичних і консульських установ, стала суб'єктом міжнародної торгівлі. Наші військові починаючи з 1990-х років беруть активну участь у миротворчих операціях під егідою ООН та взаємодіють із партнерами по НАТО. У 2016-2017 рр. Україна є членом Ради Безпеки ООН, і наші дипломати активно працюють у Раді Безпеки як для захисту власних териториальних інтересів України, так і для розв'язання глобальних безпекових проблем.

«З.С.»: Які можливості протягом двох із половиною десятиріч були втрачені і чому?

Ганна Гопко: На жаль, українська влада марнувала час, зволікаючи з життєво необхідними реформами. І тому замість зближення принаймні з сусідніми країнами Європи ми все більше скочувалися в яму корумпованого

пострадянського простору. Україна втратила 90-ті й початок 2000-х років, які мала б використати для європейської інтеграції, вступу до СОТ на вигідних умовах, модернізації економіки, залучення інвестицій, нарощування експорту. Ми не використовували ефективно навіть наявного потенціалу – геополітичного становища, можливостей закордонного українства. Але найгірше – ми втратили реальну можливість стати членами НАТО. Як через протидію Росії, особливо під час Ризького та Бухарестського самітів Альянсу, так і головним чином через непослідовну, повільну, неефективну політику самої України. Так виглядає, що ключова причина цих невикористаних можливостей – неготовність української політичної еліти діяти рішуче, ефективно і керуючись національними інтересами.

«З.С.»: Якою сьогодні є роль парламентського комітету із закордонних справ у формуванні зовнішньої політики України? Якою, на Ваш погляд, вона має і може бути?

Ганна Гопко: Комітет на сьогодні відіграє вагомую роль у формуванні позиції парламенту з ключових питань зовнішньої політики, у тому числі в питанні протидії російській агресії. Ми також докладемо зусиль для швидкої ратифікації важливих для України міжнародних угод, активно працюємо у

сфері публічної дипломатії, приділяємо значну увагу розвитку міжпарламентських зв'язків. На мою думку, парламент і, зокрема, комітет у закордонних справах, повинні контролювати, впливати на роботу дипломатичних представництв і МЗС у цілому, допомагати в реалізації поставлених цілей. І в Раді, і в уряді мають зрозуміти, що це нормальна практика всіх демократичних країн, яка робить дипломатію ефективнішою і підзвітною суспільству.

«З.С.»: Яка міра впливу українських парламентарів на формування і реалізацію зовнішньої політики держави?

Ганна Гопко: На мою думку, вплив парламенту на формування зовнішньої політики повинен бути посилений. Не можуть ключові зовнішньополітичні рішення прийматися без участі представничого органу українського народу. Парламент і, перш за все, комітет у закордонних справах, повинні не лише приймати рамкові закони чи заяви з зовнішньополітичних питань, а й брати участь у призначенні керівників дипломатичних представництв, пошуку відповідей на ключові зовнішньополітичні виклики. Частково змінити ситуацію на краще має новий закон про дипломатичну службу, який посилить роль парламенту і нашу зовнішню політику.

«З.С.»: Як Ви оцінюєте нинішній рівень міжпарламентських зв'язків Верховної Ради та їх ефективність?

Ганна Гопко: На мою думку, парламентська дипломатія в цьому скликанні Верховної Ради активна, як ніколи. Ми цілеспрямовано працюємо над тим, щоб депутати обстоювали інтереси України під час спілкування з колегами з інших парламентів, урядовцями чи дипломатами. Це стосується і міжпарламентських зв'язків, і наших делегацій в ПАРЕ, ПА ОБСЄ, НАТО тощо, і 73 груп дружби, хоча, звичайно, рівень активності груп дружби неоднаковий і залежить переважно від роботи її керівника. Хоча бувають ситуації, коли жодна дипломатія, у тому числі й парламентська, не може здолати негативні тенденції в парламентах дружніх країн (як от у випадку з невиваженими рішеннями Польського сейму про Волинську трагедію). Але в цілому я позитивно оцінюю нашу парламентську дипломатію, хоча, безумовно, цей напрям треба й надалі розвивати і посилювати.

«З.С.»: Як Ви оцінюєте результати Варшавського саміту НАТО? Чи варто було очікувати більшого?

Ганна Гопко: У цілому позитивно. НАТО продовжило і посилює лінію на стримування російської агресії, започатковану на саміті в Уельсі 2014 року. Вирішено втричі – до 40 тис. – збільшити сили швидкого реагування, розмістити додаткові війська для стримування Росії в Польщі та країнах Балтії, посилити військово-технічне співробітництво з Україною і її підтримку. Альянс відзначив важливість відновлення терито-

ріальної цілісності України і застосування до Росії санкцій доти, доки вона не виконає Мінські угоди і, що не менш важливо, доки Росія не поверне Україні Крим. Україна посідала важливе місце на саміті, і заяви, прийняті за його підсумками, цілком відповідають нашим національним інтересам. Зрозуміло, що більшого втручання НАТО на нашому боці у конфлікті з Росією не варто було очікувати. НАТО не може і не буде захищати інші країни нарівні зі своїми членами.

«З.С.»: У яких часових межах, на Вашу думку, є перспектива вступу України до НАТО? Як впливає на цей процес анексія Криму і військові дії на сході?

Ганна Гопко: НАТО – це союз майже трьох десятків держав, де рішення приймаються консенсусом, і сьогодні не може бути консенсусу в питанні членства України в НАТО. Деякі держави до цього не готові, а військовий конфлікт України з Росією, звісно, ще більше посилює їхні сумніви. Проте це не означає, що такого консенсусу не буде ніколи. Інший бік проблеми полягає в тому, що Україна ще має виконати значний обсяг роботи для приведення як своєї економіки і системи державного управління, так і своїх Збройних Сил у відповідність зі стандартами НАТО. Ми маємо не гаяти час, а наполегливо рухатися до цих стандартів. Це не лише наблизить перспективу членства, а й саме по собі принесе користь обороноздатності держави. Щоб покращити свої шанси, ми маємо не лише

виступати в ролі країни, яка потребуватиме захисту НАТО від агресії, а й бути цікавими, вигідними партнерами. У цілому ми можемо досягнути критеріїв, необхідних для вступу в НАТО, буквально за кілька років. Решта залежить від впливу консенсусу країн-членів НАТО і від здатності різних чинників, у тому числі й Росії, перешкоджати такому консенсусу.

«З.С.»: Чи вірите Ви у те, що до кінця року українці зможуть перетинати кордон Євросоюзу без віз? Чи існує станом на сьогодні з української сторони повне законодавче забезпечення безвізового режиму?

Ганна Гопко: Україна повністю виконала своє «домашнє завдання», всі необхідні закони і рішення прийняті. Про це чітко сказано в рішенні Єврокомісії. Такий же висновок міститься в проекті рекомендацій Європарламенту, які розглядатимуться на початку вересня. Якби ЄС цілком дотримувався домовленостей, рішення про безвізовий режим було б прийнято вже на початку літа. Відкладення його до осені викликане проблемами всередині ЄС. Я сподіваюся, що впродовж вересня-жовтня всі остаточні рішення будуть прийняті і ЄС назве чітку дату початку безвізових поїздок для українців. Думаю, це буде зима 2016/17 років. Принаймні з боку України немає жодних причин для подальших зволікань.

«З.С.»: Як відомо, Ви активний прихильник процесів децентралізації, внаслідок чого навіть зму-

шені були залишити фракцію «Самопоміч» і стати прозафракційним депутатом. Які можливості відкриває децентралізація для участі місцевих громад у реалізації зовнішньої політики України на горизонтальному рівні?

Ганна Гопко: Один із принципів децентралізації – це чіткий розподіл повноважень між різними рівнями самоврядування і державою. І зовнішня політика безумовно повинна залишатися за державою. Не може бути зовнішньої політики Криму, зовнішньої політики Закарпаття чи Харкова. Може бути лише зовнішня політика України. Інша річ, що децентралізація дає величезний поштовх розвитку місцевого самоврядування. Отримавши значну свободу дій, широкі повноваження і фінансові ресурси, місцеві громади зможуть залучати іноземні інвестиції, розвивати виробничу, наукову кооперацію з партнерами із зарубіжних країн, перш за все з країн ЄС. Громади зможуть залучати під свої проекти кошти ЄС у рамках програм «Горизонт 2020», «Креативна Європа», у рамках розвитку євро регіонів тощо. Чим більше буде таких зв'язків і проектів, тим краще.

«З.С.»: Новий напрям роботи МЗС України – публічна дипломатія. Що принципово нового для української дипломатії містить прикметник «публічна»? Яких результатів варто очікувати від роботи на цьому напрямі, враховуючи нинішні українські реалії? Яким досвідом європейських країн у

цій сфері варто скористатися?

Ганна Гопко: Публічна дипломатія дає змогу поєднати зусилля держави і приватну ініціативу людей – митців, громадських організацій, медіа. Таке поєднання дає ефекти синергії і можливість формувати позитивний імідж України. Це досягається засобами культури, поширенням брендів, організацією мистецьких і громадських заходів. Звичайно, така робота потребує набагато більше часу, ніж пряма пропаганда, але вона й дає набагато більший і триваліший ефект. Одним із ключових інструментів для публічної дипломатії має стати Український інститут – спеціальна урядова організація на кшталт німецького Гете-Інституту, Британської Ради, Польського інституту тощо. За допомогою мережі закордонних представництв Український інститут має розгорнути широку діяльність по всьому світу – проводити конференції, навчання, мистецькі заходи. Для цього потрібна як законодавча база, так і значні видатки, які, втім, неодмінно окупляться посиленням впливу України за кордоном.

«З.С.»: Один з інструментів публічної дипломатії – засоби масової інформації. Якою мірою українські ЗМІ здатні доносити правдиву інформацію про стан справ на сході України, щодо кримської проблематики, сприяти створенню позитивного іміджу країни за кордоном? Чим можна компенсувати нестачу коштів та інших необхідних компонентів для

ефективної роботи на закордон, якими сповна Російська Федерація забезпечує свої масмедіа?

Ганна Гопко: Звичайно, треба виділяти більше коштів, але все одно рівнятися на ті суми, які витрачає Росія для поширення інформації за кордоном, ми не можемо собі дозволити. Значить, треба брати якістю, і ця якість складається з багатьох чинників – починаючи від підготовки журналістів і закінчуючи структурою медіа-ринку. Перш за все, нам потрібно навести лад у своєму інформаційному просторі, мінімізувавши вплив Росії та олігархів. Якісне і потужне суспільне мовлення, законодавство, що захищає наш інформаційний простір – складові цього завдання. Відтак важливо посилити нашу інформаційну присутність у світі як через суспільне мовлення за кордон, так і через підтримку державою інших медіа, що здатні доносити правдиву інформацію про Україну до зарубіжної аудиторії. Окреме питання – медіа для українців діаспори чи автохтонних українців сусідніх держав. Маємо задовольнити інформаційні потреби закордонних українців як через засоби транскордонного телебачення, так і через поширення української преси й підтримку видань місцевих українських громад. І, звичайно, не варто звужувати інструментарій лише до використання своїх ЗМІ. За допомогою прес-служб, соцмереж, взаємодії із зарубіжними журналістами й медіа ми можемо значно покращити рівень поінформованості про Україну

у світі.

«З.С.»: Ще один напрям, який, напевно, існує всі 25 років незалежності, однак не так давно отримав опіку влади і визначення «культурна дипломатія». Від чого залежить результативність культурно-іміджових українських проектів за кордоном?

Ганна Гопко: Світ дуже мало знає про тисячолітню українську культуру – як минулу, так і сучасну. Завдання культурної дипломатії, яка є складовою публічної дипломатії, – розповісти світові про нашу культуру. Організувати виставки українського живопису, показати наше кіно, познайомити з нашою музикою, літературою. Цьому слугують і дні української культури в різних країнах, і фестивалі українського кіно у Стокгольмі, Брюсселі та інших столицях, і представництво на книжкових ярмарках, міжнародних виставках, фестивалях тощо. Рівень участі України в таких заходах і особливо організаційно-фінансову підтримку з боку держави потрібно значно посилити, ми поки що і близько не використовуємо всіх можливостей. Часто і в Європі, і в Америці провідну роль в успіху українських культурних ініціатив відіграє діаспора або наші громадяни, а не держава. Це чудово, коли Святослав Вакарчук під час світового туру збирає повні зали чи коли українці в Стокгольмі проводять потужний кінофестиваль, але МЗС, міністерство культури, Українська держава в цілому повинні виконувати свою частину роботи, реально допомага-

ючи і посилюючи ці ініціативи.

«З.С.»: За різними оцінками, за межами України мешкає від 13 до 15 мільйонів українців. Наскільки ефективно наша держава використовує можливості української діаспори?

Ганна Гопко: Діаспора часто робить для просування інтересів України в тій чи іншій країні як мінімум не менше, аніж наші посольства. Нам час, відзначаючи 25 років Незалежності, говорити вже не про використання можливостей діаспори, а про підтримку закордонних українців з боку держави. Така підтримка стримуватиме процеси асиміляції українців, сприятиме їх об'єднанню, посилить можливості українських громад, у тому числі й у

просуванні інтересів нашої держави. Ми серйозна багатомільйонна держава, і виділяти мізерні 7 млн грн у рік на підтримку українців у всьому світі – це просто нерозуміння ролі світового українства і важливості захисту й підтримки співвітчизників з боку Української держави. Особливо важлива активна підтримка і розвиток українських громад у сусідніх Польщі, Молдові, Румунії, Словаччині, Білорусі. І, звичайно, дуже складне, але важливе питання – захист інтересів мільйонів українців у Російській Федерації.

«З.С.»: Яким повинен стати для України 26-й рік незалежності і від чого та кого це залежить? Що планує зробити Комітет Верховної Ради із закордонних справ, аби забезпечити поступ України?

Ганна Гопко: Залежить від того, як Україна використовує свої можливості, наскільки глибокими й незворотніми будуть реформи в усіх ключових сферах життя. Безумовно, дуже багато залежить від ситуації у сфері оборони і національної безпеки. Наша дипломатія повинна тримати єдиний із західними союзниками фронт санкцій, дипломатичного та економічного тиску на Росію з метою деокупації Донбасу та Криму. Це нелегке завдання, зважаючи на вибори в США та низці європейських країн, внутрішню нестабільність у ЄС. Тому в центрі уваги комітету будуть, перш за все, міжнародний вимір безпекових питань, а також створення сприятливих умов для просування українських інтересів у світі – як через міжнарод-

ні угоди, так і через вітчизняне законодавство. В Україні почалося зростання ВВП, експортери оговталися від російських санкцій, переорієнтувалися на інші ринки, перш за все ЄС та Азії, і наше завдання – підтримати наш експорт, просування наших підприємців на зовнішні ринки, нашу культурну дипломатію. Але не варто забувати, що зовнішня політика завжди є продовженням внутрішньої та залежить від ситуації в самій державі. Тому ключовим завданням для України є зберегти внутрішню стабільність і суспільну підтримку реформ і конвертувати перші результати цих реформ у покращення якості життя людей. Якщо вдасться створити і захистити цю нову якість життя, зовнішня політика також буде набагато успішнішою.

25 років Незалежності України

Олександр Мотиль, професор Рутгерського університету (США), американський історик українського походження, вважає найбільшим досягненням України з часу проголошення незалежності – збереження своєї суверенної демократичної держави всупереч очікуванням недоброзичливців, які бачили проект «Україна» короткотерміновим.

Вживання України як держави, на думку професора, пов'язане з трьома факторами: по-перше, з 1991 до 2014 рр. країна перебувала у сприятливих геополітичних умовах; по-друге, стабільністю Європи в цілому Україна скористалася для зміцнення свого суверенітету; по-третє, українське громадянське суспільство виявилось напорчуд прогресивним і активним.

Автор розмірковує над перспективами реінтеграції Донбасу і Криму, окупованих Російською Федерацією. Навпевно, рецепт професора Мотіля далеко не всім видасться оптимальним, однак із його висновком, ймовірно, погодиться більшість – нині вперше з 1991 р. Україна отримала можливість остаточно вирватися з орбіти Росії та жити як по-справжньому незалежна, демократична, процвітаюча держава.

25 Years of Ukraine's Independence

Ukraine's biggest achievement since inde-

pendence in 1991 is to have confounded its critics, ill-wishers, and the Kremlin and to have survived as a democratic state. Many expected Ukraine to be short-lived. And many expected it to follow in the footsteps of its post-Soviet neighbors and abandon democracy. Instead, 25 years after independence, Ukraine survives as a democratic state.

Its survival is due to three factors. First, from 1991 to 2014, Ukraine had the good fortune to exist in relatively benign geopolitical circumstances. Russia, the only conceivable existential threat to Ukraine, had been weak in the 1990s under President Boris Yeltsin and, after becoming fascist under Vladimir Putin in the mid-2000s, turned overtly hostile only after the Euromaidan Revolution of early 2014. Those 23 years gave Ukraine the opportunity to grow and consolidate as a state.

Second, Europe in general and Eastern Europe in particular were stable and prosperous during this same time. The European Union expanded, NATO enlarged, the United States remained committed to playing a leadership role, and the West's relations with Russia were mostly constructive. The West's attitude toward Ukraine was rooted in indifference and ignorance, but Ukraine was able to take advantage of the post-Cold War peace to consolidate its sovereignty.

Third, Ukrainians—or, more precisely, Ukrainian civil society—proved to be

remarkably progressive and active, consistently pursuing agendas of democracy, tolerance, and people power and thereby compelling Ukraine's elites to build democratic institutions and embark on some semblance of economic reform.

Independent Ukraine emerged from the wreckage of the Soviet Union's collapse, and its subsequent trajectory was the product of the inertia generated by the USSR's breakdown. That trajectory resulted in a decent society, less because of the willful choices of Ukraine's elites, and more because the rapid, sudden, and comprehensive end of Soviet empire and totalitarianism propelled the post-Soviet Ukrainian state toward independence, while the popular engagement produced by breakdown assured that Ukraine would be democratic.

Signally failing to play a significant role in the process of state and nation building were the Ukrainian political elite and the state itself. The former proved to be incompetent and rapacious, preferring theft to policy and enrichment to patriotism, while the latter remained a bloated, useless, corrupt, and inefficient Soviet-era apparatus that served to promote the elite's personal goals, confound the aspirations of Ukrainian civil society, and block change. The apogee of elite and state dysfunctionality took place in the three years of Viktor Yanukovich's misrule, 2010-2014.

The Euromaidan Revolution fundamentally changed this condition of relative stability. First, it provoked fascist Russia to punish democratic Ukraine by invading Crimea and the Donbas. Second, the Revolution and subsequent Russo-Ukrainian War compelled the West to take the stand that it had so assiduously refused to take since 1991: siding with Ukraine and against Russia. Third, the Revolution and War profoundly enhanced Ukrainian national consciousness by forcing Ukrainians, for the first time since 1991, to take sides: with Ukraine or with Russia. The vast majority chose Ukraine.

All these changes forced Ukraine's incompetent, rapacious, and corrupt political elites finally to get serious about systemic reform. Russian aggression confronted Ukraine's elites with the very real possibility of complete economic ruin, pushed the United States and the European Union to adopt outwardly pro-Ukrainian policies and recognize that Ukrainian survival was central to Western security, and propelled Ukrainian civil society to demand systemic change immediately—or else.

It is small wonder that Ukraine has changed more in the two years since the Euromaidan Revolution than in the 23 years that preceded it. The political elites have performed well, or well enough, introducing significant economic, political, and cultural changes. They may even have begun addressing

На трибуні Олександр Мотиль під час виступу перед українською громадою у Нью-Йорку

issues of corruption and rule of law. That most Ukrainians refuse to recognize the reality of these changes—mostly because the corrupt power holders of the past have escaped justice and revenge—does not change the empirical reality of these changes.

Although the Revolution and War have had a positive effect on Ukraine's trajectory by finally forcing Ukraine's elites to make difficult choices, they have also confronted Ukraine's elites and civil society with an unprecedented challenge: outright Russian imperialism. Back in the 1990s, the Yeltsin administration was disturbingly worried about the condition of Russians and Russian speakers in the so-called near abroad. Until the Putin regime turned fully fascist by the late 2000s, it generally expressed its distaste of Ukrainian sovereignty by employing the gas weapon. The gloves came off and the diplomatic niceties

ended with Putin's invasion of Ukraine in late February 2014.

Almost miraculously, Ukraine managed to field a genuine army, generate thousands of volunteers, and stop the Russian assault. The current stalemate in eastern Ukraine—despite costing the lives of innocent Ukrainian soldiers and civilians—is effectively a major victory for Ukraine. It stopped one of the world's largest armies and most vicious dictators. That is an achievement that most Europeans would be hard-pressed to repeat. And yet, it is a short-term victory.

To be able to deter a Russian attack permanently, Ukraine must grow economically. Ukraine must become an East European tiger with double-digit growth rates. Failing that, Ukraine's economy will not be able to sustain a long-term security effort to stop Russian imperialism. For the first time since 1991, economic reform is

not just desirable. It is absolutely indispensable to political and national survival.

Obviously, there can be no double-digit economic growth if corruption remains unaddressed. In this respect as well, for the first time since 1991, the fight against corruption is not just desirable. It is absolutely indispensable to political and national survival.

If economic growth is on fact so central to Ukraine's ability to survive as a state, then Ukrainians must do everything to promote it—from introducing far-reaching economic reforms to changing their habits and mentalities to decomunizing their geography to asking painful questions about the utility and possibility of reintegrating the occupied Donbas and Crimea.

Can those territories be reintegrated peacefully in the foreseeable future? Highly unlikely.

Can they be reintegrated

militarily? Definitely not.

Would reintegrating these regions promote or retard Ukraine's survival as a state? It's hard to argue that governance in Ukraine would become better with two highly corrupt, disloyal, and economically destitute regions affecting Kyiv's policy choices.

Would economic reform and the struggle against corruption be easier and more effective with or without these territories? I have yet to encounter an argument for reintegration promoting Ukraine's well-being.

Would Ukraine not be better off concentrating on reforming itself—and temporarily shelving the occupied Donbas and Crimea, at least until the Ukrainian economy grows and the Ukrainian state is effective?

Are Ukraine's elites capable of asking and answering these questions? Is civil society? Or will both succumb to the blandishments of cheap populism and ignore the priorities of survival?

For the first time since 1991, Ukraine has the opportunity finally and fundamentally to break out of Russia's orbit and to survive as a genuinely independent, democratic, and prosperous state. It would be a shame, and a tragedy, if Ukrainians sacrificed their statehood, nationhood, and prosperity on the altar of some imagined "sacred" territorial unity and thereby returned into fascist Russia's imperial fold.

*Alexander J. Motyl,
professor of political science
at Rutgers University-Newark*

Донбас і Крим: ціна повернення

Напередодні відзначення чвертьвікової річниці Незалежності України, до складу якої, що визнано світовим співтовариством, входять і Автономна Республіка Крим і Донбас, на тлі різноманітних дискусій, у тому числі на сторінках «З.С.», про інструменти припинення бойових дій і подальшого мирного розв'язання конфлікту редакції вдалося актуальним повернутися до рецензованого на шпальтах нашого журналу видання «Донбас і Крим: ціна повернення», виданого Національним інститутом стратегічних досліджень під загальною редакцією найавторитетніших в Україні науковців – Володимира Горбуліна, Олександра Власюка, Емми Лібанової, Олександри Ляшенко. Редакція отримала дозвіл на передрук деяких фрагментів цієї монументальної праці, у якій вперше об'єднано питання Донбасу і Криму.

**Шахівниця похитнулася,
і фігури посунулися на іпіві
клітинки
Пол Губл**

XXX

Російська агресія проти України, анексія Криму та фактична окупація окремих районів Донбасу розпочали нову еру стимульованих міжнародних конфліктів, посилили дію наявних в міжнародному безпековому середовищі негативних чинників і запустили додаткові руйнівні тенденції, порушивши міжнародно-правові засади світового порядку.

У разі повернення в умовах глобалізації до «права сили» в міжнародних відносинах (як це намагається зробити Росія за допомогою своєї реваншистської політики) виникає ризик колапсу міжнародної системи, процес розпаду якої викликати неможливо. Позиція України на світовій арені протягом останнього року зазнала кардинальних змін, що вимагає осмислення й поновлення визначення ключових засад зовнішньої політики нашої держави. Україна потребує чіткої зовнішньополітичної доктрини, підпорядкованої завданню збереження суверенітету і стратегічно спрямованої на відновлення територіальної цілісності, порушеної внаслідок анексії Криму і воєнних дій на території Донбасу. Процеси, пов'язані із закінченням холодної війни, попри надії на подолання істотних світових суперечностей, спричинили формування нових викликів у системі міжнародної безпеки. Ліквідація біполярної ідеологічної схеми, що визначала світовий устрій, не усунула конкуренції більш досконалих осучаснених доктрин і стратегій, спроможних конструювати власні порядки реальності. Загострення боротьби за домінування моделей інтерпретації сучасності призводить до виникнення нових суперечностей, що зрештою мають наслідком і нові збройні конфлікти.

Сучасне бачення світового порядку та характеру міжнародних відносин випливає з того, що світовий геополітичний простір поділений не стільки між великими державами зі сферами їхнього впливу, скільки між внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності, де панує закон і міжнародне право, пріоритетними є права людини, і сферою невизначеності, яка характеризується зневагою до закону, численними локальними конфліктами, гіпертрофією сил кримінального гатунку тощо – усім тим, що несе загрозу безпеці, стабільності і розвитку людської цивілізації. На сході Європи лінія цього поділу пройшла територією пострадянських держав, які після холодної війни опинилися в ролі «буферних зон» між Росією та ЄС.

XXX

Воєнно-політична ситуація на Європейському континенті цілком відповідає основним тенденціям, притаманним глобальним змінам. Специфіка безпекового середовища в Європі донедавна полягала в тому, що загроза виникнення тут повномасштабного воєнного конфлікту оцінювалася як низька, натомість вважалося, що сукупний ефект від дії новітніх, так званих м'яких, загроз, пов'язаних із процесами глобалізації, міг би мати для континенту руйнівні наслідки.

Світова економічна

криза істотно вплинула на формування європейського безпекового середовища, політику провідних держав та міжнародні безпекові структури. Крім очевидних внутрішніх економічних проблем, у низці європейських країн на порядку денному постала небезпека політичної нестабільності. Усе це створює для країн Європи додаткові виклики, які можуть ще більше загостритися під впливом зовнішніх загроз, особливо на тлі помітного скорочення ними обсягів державних витрат на потреби безпеки і оборони.

Але уявлення про зниження ролі «жорстких» загроз, насамперед на Європейському континенті, виявилися передчасними. У світлі подій, пов'язаних із російською агресією проти України, такі уявлення починають істотно переглядатися.

Через загострення загальної ситуації у світі система європейської безпеки піддалася випробуванню. Процес формування розширеної Європи після завершення холодної війни супроводжувався одночасною появою на континенті нових ліній поділу між простором стабільності й зоною невизначеності.

XXX

Непередбачувана поведінка великої ядерної держави, що відмовляється діяти згідно з міжнародним правом і здійснює на свою користь переділ дер-

жавних кордонів, завдала руйнівного удару по світовому порядку, що склався після Другої світової війни. Такі процеси можуть призвести до формування у світі нової геополітичної реальності, у якій руйнуються усталені міждержавні зв'язки і порушується збалансованість світової політичної системи загалом. Замість моделі світового порядку створюється модель світового хаосу, в якому дехто мріє контролювати процеси глобальної дестабілізації. З другого боку, дії Росії надають право іншим міжнародним суб'єктам переглянути власні зобов'язання щодо неї. Можливості такого перегляду значно перевищують суто правові аспекти, вони зачіпають широке коло стратегічних питань – воєнних, фінансових, енергетичних.

XXX

Специфіка нинішньої безпекової кризи значною мірою полягає в тому, що вона розгортається в умовах глобалізації, тобто кардинального підвищення ступеня взаємної залежності суб'єктів міжнародної політики. Це вимагає підвищення рівня відповідальності від учасників системи міжнародних відносин. Натомість нехтування міжнародними зобов'язаннями, особливо з боку впливових світових держав та їх об'єднань, призводить до небезпечних наслідків на регіональному та глобальному рівнях, підриваючи можливість сталого економічного й соціального розвитку у світі.

XXX

Вторгнення російських

військ на територію України та анексія частини її території змушують переглянути стратегічні засади політики НАТО, що діяла протягом останніх десятиліть. Стало очевидним, що досі безпека країн-членів НАТО гарантувалася більше довірою до міцності укладених угод, ніж військовими засобами. Нині Росія зруйнувала цю довіру. Країни НАТО у відповідь на незаконне вторгнення Росії на територію України і окупацію Криму змушені були призупинити будь-які види військового та цивільного співробітництва з Росією. Перетворення Росії з партнера на супротивника підштовхує НАТО до відмови добровільно взятих на себе зобов'язань через нагальну необхідність створити передумови для реалізації гарантій безпеки для країн Центрально-Східної Європи та Балтії, якщо через агресивну поведінку Росії у цьому виникне потреба. Відмова від принципу «трьох «ні»» стратегічно необхідна для виправлення дисбалансу сил, що склався на сході Європи. З цього випливають далекосяжні наслідки як для загального розкладу сил у регіоні та світі, так і для майбутньої діяльності Альянсу.

XXX

Новітні виклики міжнародній безпеці мають транскордонний характер і потребують спільних зусиль міжнародної спільноти для їх подолання. У цих умовах на перший план виходить завдання побудови гнучкої й диференційованої системи відносин України з ключовими міжнародними акторами, яка відповідатиме викликам глобалізованого світу і сприятиме посиленню ролі нашої держави на світовій арені.

Пошук найбільш адекватної міжнародної та національної безпекової моделі для України стає першочерговим завданням. Одним із ефективних механізмів формування такої моделі на міжнародному рівні є стратегічне партнерство, потенціал якого досі залишається нерозкритим для нашої країни.

XXX

Агресія Кремля в Криму та на Донбасі стала реакцією на загрозу руйнації монополії Москви на визначення моделі розвитку пострадянського простору. Слідом за трьома країнами регіону – Україною, Грузією та Молдовою, які вже підписали угоди про асоціацію з Європей-

ським Союзом, можна очікувати на зближення ЄС з іншими державами, що наразі є учасниками інтеграційних проектів РФ. Але цей процес не відбуватиметься швидко. Як і всі великі держави, що перебувають на низхідній траєкторії втрати своєї могутності, Російська Федерація налаштована використовувати всі наявні важелі, зокрема військову силу. Законсервованість політичної системи, пріоритетність витрат на військові потреби демонструють, що Москва готується до тривалого протистояння. У цій ситуації Україна має усвідомити, що відкритий конфлікт з Росією залишатиметься найбільшим викликом для її національної безпеки ще протягом кількох десятиріч, і покладатися на нестандартні інструменти міжнародної політики, які дозволять їй стати дійсно незалежною демократичною європейською державою на противагу її авторитарному оточенню на сході.

XXX

Можна брати міста й вигравати битви, але не можна підкорити цілий народ.

Джордж Бернард Шоу

Російська збройна агресія кардинально змінила воєнно-політичну обстановку як довкола України та на Європейському континенті загалом, так і всередині нашої країни. Анексія Криму, окупація окремих районів Донецької й Луганської областей, а також утримання під російським контролем Придністров'я сформували «трикутник» реальних загроз Україні. Кожна з його «вершин» відіграє свою специфічну роль в антиукраїнській політиці

Кремля.

Їх сукупність може забезпечити Росії довготривалий негативний вплив на формування та реалізацію внутрішньої й зовнішньої політики України, передусім щодо європейської та євроатлантичної інтеграції. У разі ж реалізації намірів Росії розмістити свою авіабазу на території Білорусі «геометрія» воєнних загроз Україні доповниться північною «вершиною».

XXX

Є підстави прогнозувати, що чергова масштабна агресія Росії проти України може мати потужну військово-морську компоненту, яка діятиме безпосередньо із Криму. Її сили й засоби виконуватимуть завдання щодо порушення наших морських комунікацій, знищення кораблів Військово-Морських Сил і Державної прикордонної служби України. Досить вірогідною є можливість проведення Росією морської десантної операції за спільної участі в ній сил її Чорноморського флоту, з'єднань сухопутних військ, повітряно-десантних і десантно-штурмових частин, а також ударної авіації.

XXX

У результаті агресії Росії проти України, діяльності створених нею незаконних збройних формувань, бойовиків і найманців окремі райони Донецької та Луганської областей опинилися окупованими. Під контроль окупаційних сил потрапило близько 14,6 тис. км² території України, що складає 27,4 % загальної площі Донецької й Луганської областей. За

час конфлікту загинуло понад 8 тис. українців, з яких близько 6 тис. – мирні мешканці. Понад 1,5 млн жителів Донбасу були змушені залишити свої оселі та переїхати до інших безпечних регіонів України.

XXX

Навіть після виведення російських військ і найманців із цієї території України, а також роззброєння незаконних груп, що передбачено Комплексом заходів з імплементації Мінських домовленостей, там залишиться значна кількість навчених військовій справі людей. Загони так званої народної міліції, створення яких передбачено Комплексом заходів, та різноманітні військово-патріотичні громадські організації зможуть відігравати роль організаційного ядра з мобілізації та формування збройних загонів у випадку нової кризи. Матеріально-технічне забезпечення цих загонів (зокрема їх озброєння та забезпечення боєприпасами) візьме на себе угруповання російських військ, що дислокується на кордоні з Україною.

XXX

Аналіз воєнно-політичної обстановки, що склалася нині на сході України, свідчить про збереження довгострокової воєнної загрози нашій державі. Разом із тим малоімовірно, що в найближчий період вона може набути форми широкомасштабної агресії.

XXX

Воєнні конфлікти в Криму та на сході України ознаменували початок ери війн, які часто називають гібридними. За етапами зародження та проведення, а також задіяними в них силами, засобами й формами боротьби вони суттєво відрізняються від «класичних» війн. Варто лише зазначити, що головну роль у них, особливо на початковому етапі, відіграють іррегулярні формування. Широко задіюється протестний потенціал окремих верств місцевого населення. Особливого значення набуває боротьба в інформаційному та кібернетичному просторах. Участь у конфлікті регулярних збройних сил має здебільшого прихований характер. Перевага надається силам спецоперацій, диверсійно-розвіду-

вальних груп і підрозділів різних видів розвідки.

Ефективна протидія агресору в таких війнах потребує передусім вивчення їх специфіки, аналізу форм і способів дій агресора, розроблення теорії застосування в них Збройних Сил України та інших військових формувань і правоохоронних органів, що залучаються до оборони держави.

XXX

Є 1000 способів мирного розв'язання конфліктів між державами і лише один спосіб вирішення проблем через воєнні дії, якщо хтось загрожуватиме мирним способам.

Арон Вигушин

Для Росії військовий конфлікт на Донбасі з «маленької переможної війни» обернувся на геостратегічний програш, що фактично втягнув не готову до цього РФ у нову холодну війну, а також став причиною її міжнародно-політичної напівізоляції. Понад те, як слушно зазначають навіть російські оглядачі, військова агресія Росії проти України продемонструвала діаметрально протилежне тому, чого б хотіло російське керівництво: це очевидний показник слабкості, а не сили Росії, як країни загалом, так і кремлівських еліт зокрема. Гібридний метод ведення війни, успішно випробуваний у Криму, виявив свою неефективність на Донбасі, однак на сьогодні російські еліти лише частково наблизилися до реального усвідомлення цього факту, хоча відчуття катастрофи вже є.

XXX

Допустити воєнну поразку ДНР/ЛНР Кремль

дозволити собі не може, оскільки це означатиме найпотужнішу (явну/видиму) поразку Москви на пострадянському просторі, що принципово ставить під питання всі подальші реінтеграційні плани і проекти Кремля на євразійському напрямі. ДНР/ЛНР, на думку Кремля, є тривалим дестабілізуючим чинником, який у синергії з іншими чинниками має розхитати і зруйнувати Україну зсередини.

XXX

Загалом можна констатувати, що Росія втратила у провокуванні збройної кризи на території України певний темп та позицію гравця, що формує порядок денний, перейшовши до затяжної гри довкола статус-кво. Хоча і тут від неї можна очікувати на неординарні рішення, що претендуватимуть на тактичну успішність. Однак такі рішення побічно, але традиційно призводять до стратегічного ослаблення Росії, що є загальною проблемою стратегічної культури, характерної і для позавчорашньої царської Росії, і для вчорашнього Радянського Союзу, і для нинішньої Російської Федерації.

XXX

Не тільки Росія відчуває на собі вплив конфлікту на Донбасі – ЄС так само змушений рефлексувати свої дії в цьому конфлікті. Ключовим є те, що донбаський конфлікт вирвав європейців зі статечного процесу саморозвитку. Крим і Донбас змусили їх долучитися до ірраціонального (на їхній погляд) конфлікту, відмовитися від традиційної політики

лавірування на користь однозначних позицій та нейтральних оцінок. Це особливо помітно на тлі зміни офіційної риторики ЄС: від констатацій про «занепокоєння» та «стурбованість» європейського політичного бомонду сьогоднішня риторика спокійно використовує поняття «російська агресія», «пропаганда Кремля», «анексія», «трибунал».

XXX

Невдача – це можливість почати все з початку, але вже більш мудро.
Г. Форд

Під час неоголошеної війни Україна втратила щонайменше 20 % економічного потенціалу. Для реального сектору, як і для економіки загалом, 2014–2015 роки стали періодом стресових випробувань: перевіряється на міцність уся його структура – індустріально-аграрний комплекс, інфраструктура, логістика перевезень. Саме реальний сектор відчув нищівного удару під час збройного протистояння: розташовані у східних регіонах потужності вугільної, металургійної, машинобудівної, хімічної промисловості, що забезпечували значну частину внутрішнього промислового виробництва й експорту, зазнали колосальних втрат, знищено низку транспортно-логістичних об'єктів.

XXX

Суттєві погіршення прогнозів економічного розвитку України з боку міжнародних та вітчизняних фахових організацій свідчать про вагоме зниження рівня економічної безпеки. Її нинішній стан визначається сумарним впливом економічної рецесії, яка

розпочалася ще до початку російської агресії, та наслідками анексії Криму й воєнного конфлікту на Донбасі. Очевидно, що розподілити втрати національної економіки між цими складниками неможливо, тому розглянемо їх кумулятивний ефект, зумовлений переважно збройною агресією Росії на Донбасі. Отже, найвагомішими викликами економічній безпеці держави сьогодні є такі.

1. Вимушена мілітаризація економіки...
2. Скорочення експортного потенціалу...
3. Зменшення надходжень до бюджетів усіх рівнів через скорочення податкової бази...
4. Масштабне розширення соціальних видатків, обумовлених зовнішньою агресією...
5. Скорочення внутрішньої ресурсно-сировинної бази паливно-енергетичного комплексу...
6. Гальмування технічної модернізації реального сектору економіки України внаслідок загострення дефіциту металургійної й машинобудівної продукції вітчизняного виробництва...
7. Дестабілізація банківської системи...
8. Зниження конкурентоспроможності національної транспортної системи та стрімка втрата транзитного потенціалу України...

Ефективна протидія зазначеним викликам економічній безпеці держави можлива лише в умовах згуртування нації перед зовнішньою військовою та економічною агресією. У протистоянні з агресором економіка значною мірою тримається на самовідданий праці мільйонів укра-

їнців та їх волонтерській підтримці. Це підвищує відповідальність держави за оперативне вирішення проблем економічної безпеки та соціального забезпечення.

XXX

Підкорити армію ворога, не доводячи до битви, – ось справжня вершина переваги.
Сунь Цзи

Для побудови успішної стратегії повернення неkontrolьованих територій до складу України необхідно передусім чітко визначити вихідні умови цього процесу і визначитися щодо понять. Зокрема, потрібно розрізняти фактичний стан справ і його політико-правове тлумачення, що є вже інструментом впливу на ситуацію, який справляється сторонами конфлікту з метою досягнення їхніх інтересів.

Фактично на Донбасі має місце збройна агресія (інтервенція) Російської Федерації щодо України, в якій ініціатор конфлікту приховує участь своїх збройних сил та здійснює воєнні дії та контроль захопленої території за участю громадян України, які перейшли на бік ворога. З метою легалізації цього контролю створено маріонеткові режими ДНР/ЛНР, які є лише інструментом досягнення політичних цілей РФ у цьому конфлікті.

Досягнення цілей України в цьому конфлікті нині передбачає тактику збройного стримування переважачих сил противника, а також здійснення стратегічних політико-дипломатичних кроків, спрямованих на те, щоб у перспективі змусити агресора відмовитися від силового контролю над захопленою

територією і створити тим самим передумови для її реінтеграції до складу України. Наші цілі та умови їх досягнення визначають вибір інструментів політики, до яких належать і юридичні визначення, якими користується українська сторона в тлумаченні реалій конфлікту: «антитерористична операція» і «окремі райони Донецької і Луганської областей». Ці визначення відповідають способу й характеру дій української влади на відповідних територіях в умовах, що настануть після виведення російських військ і найманців.

XXX

Неможливо розраховувати на воєнне розв'язання проблеми Донбасу, а надто Криму, без критичного послаблення Росії; наявності чисельної, професійної, добре озброєної армії та внутрішньої політичної консолідації суспільства; лояльного ставлення до подібного кроку з боку ЄС і США; запасу економічної стабільності, необхідної для «перетравлювання» відвойованих регіонів. І це ще не повний перелік чинників впливу.

Другий шлях реінтеграції – через досягнення компромісу з нинішньою стороною конфлікту чи тим, хто її замінить у перспективі, – окреслюється іншою конфігурацією чинників і передумов. Послаблення Росії так само лишається ключовою зовнішньополітичною умовою. Але для реінтеграції на договірних засадах достатньо зміни політичного курсу

керівництва країни-аг्रेसора. У відносинах із Заходом договірний шлях реінтеграції є вже поступкою не з їхнього, а з нашого боку, а отже, потребує лише збереження політичного партнерства та гарантій економічної підтримки, зокрема допомоги для відновлення окупованих територій.

XXX

Повертатися не означає відступати назад, це крок уперед
«Менталіст» (The Mentalist)

Протягом останніх двох років Україна зазнала найтяжчих та найбільших втрат за часів незалежності. І поки що підрахунок цих втрат не завершено. Проминувши своєрідну точку неповернення на шляху свого історичного розвитку, Україна вийшла з біфуркації. Вектор подальшого руху обрано – повернення. Проте насамперед слід твердо визначити, що йдеться не про механічне повернення втрачених земель та відновлення контролю над кордоном (хоча це, безсумнівно, надзвичайно важливо, є необхідною умовою повернення та, на жаль, ще не виконано). Ідеться про повернення України до свого історичного майбутнього. Воно розташоване у площині зробленого Україною цивілізаційного вибо-

ру, проте не є детермінованим, перебуваючи в межах від наявного песимізму до історичного оптимізму. Тому саме зараз, коли країна перебуває у стані багатомірного зламу, має сенс не шукати анестезію від болю втрат, а свідомо обирати гіркі ліки, аби набути можливості здійснити задумане.

Усе має свою ціну. Повернення також. Питання ціни, безумовно, є надважливим, але відповідь на нього вкрай складна і дуже неоднозначна...

Ціна повернення залежить також від погляду на проблему: якими є аверс і реверс повернення?

Ми повертаємо Крим до України чи Україну в Крим, Донбас в Україну чи Україну на Донбас? Відповідно, хто має сплачувати цю ціну? І нарешті, чим є ціна повернення, коли і як її має бути сплачено?

Почати має сенс з останнього питання і рухатися до першого. Такий «зворотний рух» є дуже символічним, оскільки переважна більшість процесів, які супроводжували і анексію Криму, і тимчасову окупацію окремих територій Донбасу, спиралися не на пряму, а саме на зворотну логіку. Тому, з огляду на шкалу важливості згаданих питань, розглядатимемо їх у зворотному порядку.

Що слід розуміти під «ціною повернення»?.. Спробувати надати відповідь можна, спираючись на економічний сенс двох основних способів ціноутворення – затратного та ринкового.

Якщо застосовувати затратний спосіб, який ще

називають «затрати плюс», то ціну повернення потрібно «розраховувати» через підсумовування збитків, прямих та непрямих втрат, витрат «на війну» тощо, корегуючи їх на розмір очікуваних вигод, які мають бути отримані внаслідок відновлення територіальної цілісності (повернення територій). Такий спосіб розрахунку є доволі прагматичним із економічного погляду і піддається формалізації. Проте його застосування дозволить прорахувати лише «повернення» до вже пройденого (і небажаного) етапу розвитку України, який сьогодні спрощено називають «до Майдану і до війни». Тому коли йдеться про повернення до майбутнього, єдиним способом визначення ціни може бути ринковий спосіб, який враховує сукупність не лише економічних, а й політичних, соціальних, психологічних та багатьох інших чинників. Ще одним аргументом на користь обрання саме ринкового підходу до визначення ціни повернення є репутаційний складник. Це пояснюється тим, що визначитися потрібно також із «ціною», яку слід «заплатити» багатьом стейкхолдерам надскладного процесу повернення – фактично за створення нової країни.

Звісно, застосування ринкового підходу багато запитань залишить у статусі риторичних, як-от: скільки коштує безпека країни? Скільки вартує її свобода?...

Є ще одне, вкрай важливе запитання: коли треба платити?

Якщо апелювати до думки вчених-економістів, то вони з цього приводу

небезпідставно стверджують, що «завтрашні гроші завжди дорожчі». Вочевидь, певною мірою це твердження можна спроектувати й на ціну повернення. Попри суттєві відмінності у формі та змісті тимчасової втрати Україною частини своїх південних та східних територій, «спільним знаменником» є їх повернення. По-перше, це саме те повернення, що його потрібно розглядати і як процес, і як результат; по-друге, це ще й механізми повернення. Оскільки «відторгнення» і анексованих, і тимчасово окупованих територій України відбувалося в обох випадках хоча й різними, але гібридними методами, то і повернення не може бути «втиснене» в межі суто політичних або економічних методів. Це схоже на медичні заходи щодо лікування політравми, коли якнайшвидше одужання залежить від найбільш вдалого поєднання найрізноманітніших методів лікування. Інакше кажучи, комплексність і цілісність механізмів повернення як Донбасу, так і Криму є другою їхньою спільною рисою. Проте принципові відмінності притаманні і стратегіям, і тактикам, і, найголовніше, часу повернення. Повернення Донбасу – це спринт, а повернення Криму – стаєрська дистанція.

І нарешті, потрібно з'ясувати, хто має сплачувати? Якщо відповідати на це запитання, розглядаючи його в площині «Україна – Крим» та «Україна – Донбас», вона буде очевидною – обидві сторони мають сплатити свою ціну. Однак проблема полягає в поляризації чи щонайменше дивергенції усвідомлення і

необхідності сплати такої ціни обома сторонами. На неконтрольованих наразі територіях така ціна сприймається як «невиправдана жертва» та позбавлена чіткого розуміння «вигоди повернення». Немає і кількісного вираження ціни. Про неможливість визначення її хоч скільки-небудь фіксованого рівня вже йшлося. У такому контексті каменем спотикання є риторика спору, чи виграють від повернення Крим і Донбас?

Відповідь «так», проста і очевидна для материкової України, може стати прийнятною для всіх, якщо виходити з логіки теорії багатства і бідності. Якщо «бідні» регіони від'єднуються, вони завжди програють (звісно, якщо не отримують більш потужних зовнішніх «джерел живлення»). Проте проблема є значно ширшою, ніж наповнення бюджетів Криму і так званих ДНР/ЛНР, а також встановлення ознак їхнього «багатства». Проблема полягає в усвідомленні реального ступеня бідності, яке блокується у свідомості людей міфами про «незліченні багатства» Криму та «непохитну і

горду всеукраїнську годівницю» з назвою Донбас. І тут знову стає актуальним порушене раніше питання про аверс і реверс. Очевидно, що рух має бути зустрічним, але це ідеальна модель, натомість на практиці важелі регулювання і аверсу, і реверсу має використовувати хоча б одна зі сторін.

Водночас, відповідаючи на запитання, хто має сплачувати за повернення, не можна обмежуватися лише двомірним, «пласким» варіантом. Оскільки Україна щільно вмонтована у геополітичний простір, то множина стейкхолдерів, які мають сплачувати, від самого початку перебуває у багатовимірному (щонайменше 3D) форматі. З-поміж найважливіших з них і Європа, і Росія. Зважимо, що ціна повернення сьогодні і завтра буде різною, проте яким би не був її часовий горизонт, така ціна є історичною.

Історична ціна повернення України в майбутнє є і надзвичайно важливою, і надзвичайно високою. Важливість зумовлена тим, що ніколи раніше виклики національній безпеці України не поставали так гостро, а її забезпечен-

ня не цінувалося так високо. Це ціна, яка є вигідною, вона приносить «прибуток». Звеличення національних інтересів, ревізія концептуальних засад національної безпеки в розрізі усіх її складників (воєнного, економічного, фінансового, соціального тощо), зміна парадигми воєнної доктрини є важливими і вже виявленими, але далеко не вичерпними ознаками «вигідності» такої ціни. Водночас «вагомість» ціни формується не лише в Україні.

Національна безпека Росії закінчується там, де починається національна безпека її сусідів.

Дотепер національна безпека Росії ніколи не була такою уразливою і корозійною, а обрії її майбутнього ніколи не були такими тривожними. Попри збитки, понесені в збройному конфлікті, Україна, переживши «щеплення реалізму», ніколи не мала такої надійної європейської «зачіпки». Натомість Росія ніколи так вперто не сплачувала «збиткову ціну», просуваючись шляхом стратегічної антиєвропейської ізоляції.

Елементарна логіка начебто має підказувати: що більшими є втрати для Росії, то дешевшою має бути ціна повернення для України. Але не варто забувати про вбудованість обох країн у глобальний простір і про те, що Росія має відшкодувати всі завдані Україні протягом багатьох років збитки і втрати, а збіднілій країні сплачувати рахунки завжди складніше. Для України ж головне, попри все, не втрачати обраного напрямку руху, повертаючись до свого майбутнього.

Маловідомі спроби польсько-українського політичного порозуміння на початку Другої світової війни

УДК 327: 94

Укотре доводиться з'ясовувати взаємини українців із поляками. На жаль, те, що писалося протягом десятиліть, чи навіть століть, здебільшого нічого спільного з дійсністю не мало. Дослідження причин такого стану – доволі широка тема. Загалом вона відома фахівцям обабіч кордону. Так історично склалося, що наші взаємини формувалися за сценарієм третьої сторони, відповідно, всупереч інтересам обох наших народів.

На жаль, у минулому поляки й українці пройшли крізь великі випробування, не лише тому, що були змушені пережити по відношенню до себе агресією з боку сусідів, а й передусім через непорозуміння між собою, значною мірою, під впливом зовнішнього чинника. Ті непорозуміння з плином часу породжували взаємні негативні стереотипи, які нашаровувалися, розросталися, аби у XX ст. досягти апогею і завдати обом народам важких втрат у взаємному поборюванні, що заважає дотепер налагодити належні міжлюдські стосунки, незважаючи на те, що міждержавні після здобуття Україною незалежності, а перед тим виходом Польщі з-під радянського контролю, розвиваються якнайкра-

ще.

Знову ж таки, на жаль, третя сторона, в цьому разі російська чи радянська (та ж сама російська) впродовж тривалого часу дуже зручно для себе використовувала польсько-українські (чи українсько-польські) протиріччя, які неминуче виникають між сусідніми народами, як свідчить досвід усіх країн, беззастережно фальсифікуючи дійсність. А оскільки українці з великою шкодою для себе суттєво затрималися з формуванням власної державності, то їхні дії, спрямовані на її здобуття, не викликали захоплення у сусідів. Як наслідок – повалення Української Народної Республіки після Першої світової війни і входження більшої частини українських етнічних земель до складу СРСР, що призвело до беззастережного винищення того явища, яке радянська ідеологічна машина обізвала українським буржуазним націоналізмом, залякуючи ним як самих українців, так і всі сусідні народи, що фактично позбавляло українців права на свою власну державність та зводило її до становища рівної серед рівних республік-сестер тодішнього Радянського Союзу, а фактично – колоніальної території. До неї було

Summary

The authors set an objective based on discovered in the West documents to reflect attempts of the Polish government in exile together with the leaders of the State center of the Ukrainian People's Republic in exile to begin negotiations on shared goals during World War II and after it, which, unfortunately, stopped in fall 1941.

Keywords: Polish government in exile, State center of the Ukrainian People's Republic in exile, Polish-Ukrainian relations, Ukrainian issue, Prometheism, Ukrainian bourgeois nationalism.

приєднано й інші українські етнічні землі вже під час Другої світової війни та по її завершенню в Європі, чим СРСР порушив міжнародні угоди, укладені ним тоді, коли треба було врятувати більшовицьку державність, встановлену насильницьким шляхом. Пугало ж українського націоналізму мало, за задумом його натхненників, назавжди поховати питання про Українську, незалежну від Росії, державу. Звідси витікають усі зусилля очорнити українські визвольні змагання, а відповідно й державотворчі зусилля як виключено злочинні, спрямовані нібито проти законної радянської, чи пак російської влади.

Однак, незважаючи на зусилля з радянського боку поглибити польсько-українське протистояння, що поза сумнівом значною мірою вдалося, особливо в середовищі структур польської, так званої народної влади, представники польської влади, не підпорядковані радянським впливам, добре розуміли,

хто справжній ворог незалежної Польської Держави. Тому вони підтримували незалежність Української Держави, що правда, не на теренах, які входили до складу Другої Речі Посполитої, що теж СРСР намагався використати для втілення в життя своїх експансіоністських планів. Сказане недвозначно підтверджується заявами сучасних російських керівників кількарічної давнини, які охоче пообіцяли сусіднім державам західні регіони України, щоб тільки ті не заважали Російській Федерації подарювати на решті її території. Така ціна гучних заявам про порятунок західних українців на початку Другої світової війни та об'єднання їх у єдиній Українській Державі, звичайно, під скіпетром Кремля.

Отже, ми поставили собі за завдання дошукатися витоків спроб налагодження співпраці між польськими владними структурами і представниками українського визвольного руху ще на самому початку Другої

Автори статті в Холмі на Данилові гріці

світової війни. Зрозуміло, що такі намагання могли мати місце лише поза межами територій, заселених обома народами. Свою розвідку ми побудували на матеріалах, почерпнутих із польських джерел, а саме: з Інституту-музею ім. генерала Сікорського в Лондоні, Інституту Юзефа Пілсудського в Нью-Йорку і Архіву нових актів у Варшаві. Відібрані матеріали здебільшого у науковому вжитку ще не перебували, в усякому разі в Україні.

Згідно з віднайденими документами спроби політичного зближення представників польської та української еміграції

на Заході беруть свій початок, як ми щойно відзначили, від самого початку Другої світової війни. Першим сигналом цього діалогу можна вважати інформацію, передану польському МЗС посольством Польщі в Румунії в листі від 13 січня 1940 року. У ньому йшлося про те, що в Бухаресті 10-11 січня того року відбулася польсько-українська зустріч, у якій з українського боку взяли участь відомі громадсько-політичні діячі з Буковини і Бессарабії, в різний час депутати парламенту Румунії, Володимир Залозецький, Ілько Гаврилюк, Михальський (адвокат в Буха-

ресті), Юрій Сербинюк, між іншим, уродженець Садгори (тепер у складі Чернівців), а також представники колишньої місії УНР в Румунії Василь Трепке, Дмитро Геродот (псевдонім Дмитра Івашина) і полковник Порхівський. На думку авторів інформації, «під час політичної дискусії несподівано виявилися сильні тенденції українців до нав'язування тісної співпраці в Румунії (з польською стороною. – авт.), як рівно ж на міжнародній арені, а також не висування дражливих моментів. Помітна перевага не лише протирадянських, а й протинімецьких акцентів». Важливо зазначити, що, як записано у згаданому документі, «схвалено цілий ряд спільних засадничих політичних тез». Само собою, як зустріч, так і створений на ній комітет мали таємний характер (IiMSL, sygn.15a, ark.1, 2, 4).

В іншому документі посольство Речі Посполитої в Бухаресті щодо згаданої зустрічі писало: «Ініціатива цієї конференції знайшла найсприятливіші відгуки як з боку представників української меншини, так і тутешнього петлюрівського осередку[1]. Як виникало з дискусії, саме збірне запрошення (мова, вочевидь про представників місцевих українців і вихідців із Наддніпрянщини. – авт.) сприйняте українцями як поєдnavчий жест» (там само, арк. 3).

Цікавою для сучасних дослідників є характеристика окремих українських постатей, які брали участь у згаданій зустрі-

чі, дана їм посольством Речі Посполитої. Зокрема, Володимир Залозецький і Юрій Сербинюк, редактор Нової Ради в Чернівцях, описані як найенергійніші діячі Буковини, а заразом керівники – Української національної партії, яка була відповідником галицького Українського національно-демократичного об'єднання. Окрім того, Володимир Залозецький, колишній депутат віденського парламенту і кількох скликань румунського, характеризувався як «найбільший авторитет серед буковинських українців, натомість Юрій Сербинюк (був визнаний польськими дипломатами. – авт.) найрухливішим пропагандистом буковинських українців» (там само, арк. 4).

У листі польського посольства також містилися схвальні відгуки про інших українських учасників зустрічі. Зокрема Ілько Гаврилюк, депутат колишньої російської Конституанти, охарактеризований як визначний авторитет в українському середовищі Бессарабії. Три інші представники української сторони були представлені як репрезентанти української еміграції: Василя Трепке, колишнього українського військового аташе за часів Директорії, визначено як керівника української місії, Дмитра Геродота – як очільника Української агенції на Балканах. Про полковника Порхівського написано, що він був творцем Спілки колишніх військових.

Польське посольство в Бухаресті також надало інформацію про питання,

піднятті на згаданій зустрічі. Серед них — «проблеми польської і української меншин в Румунії, а також питання пресової співпраці, передусім в межах Румунії, і, по можливості, в інших місцях еміграції (вочевидь — польської та української. — авт.)». Цитований документ містить важливу, на нашу думку, згадку про те, що під час зустрічі українці «наголошували на потребі доцільної співпраці під гаслом захисту державності кожної із сторін» (там само, арк. 5-6). Серед найважливіших висновків учасників зустрічі містилося твердження, що «існування незалежної України неможливе без сильної Польщі, у свою чергу, без незалежної України Польщі постійно загрожуватиме небезпека німецько-радянського порозуміння (на шкоду останній. — авт.)». Документ містить також важливий, на нашу думку, запис, який заслуговує, щоб його зачитувати: «П[ан] Трепке, оминаючи

Юрій Сербинюк, український буковинський журналіст і громадський діяч, депутат румунського парламенту

питання польсько-українських кордонів, зазначив, що цементуючим чинником Польщі і України (вочевидь, стосунків між ними. — авт.) будуть не лише їх спільні інтереси, але також щире порозуміння, яке б гарантувало етнічні інтереси польської людності, проживаючої на українській території, та всієї (людності. — авт.) української, котра опиниться на терені Речі Посполитої» (там само, арк. 7-9). Щодо територіальних меж майбутньої України представник польського посольства в Румунії Лончковський заявив, що «Польща не є країною необмеженого натиску на схід, але й Україна не повинна, по суті, думати про надмірну експансію на захід» (там само, арк. 8-9). Польський дипломат додав також, що «не Львів, не Перемишль, лише Київ і Донецький басейн є центром України» (там само, арк. 10).

Неважко домислитися, що ініціатива польського посольства не була зреалізована, оскільки Румунія 23 листопада 1940 р. приєдналася до гітлерівської коаліції, а посольство РП в Бухаресті перестало діяти ще від вересня того року. Польські інтереси в Румунії представляв Єжи Ґедройць як керівник Польського відділу при Посольстві Чилі (поз. 4)[2].

Із тогочасного листування представників Польського емігрантського уряду цілком зрозуміло, що справді українське питання не було для них байдужим.

Так, впливовий працівник польського емігрантського МЗС Здзіслав

Мілошовський, колишній офіцер відомого II відділу, а по війні співорганізатор Федерального центральноєвропейського клубу в Палестині у листі від 20 травня 1940 р. до Адама Тарновського, керівника одного з відділів МЗС, передбачаючи розвиток подій в Румунії, рекомендував надсилати туди працівників, які змогли б виконувати таємні доручення так званого прометеїзму[3], тобто «підштовхування поневолених Радянською Росією народів до боротьби проти неї (IJPNJ, sygn.701/9/2, арк. 59). Зокрема, він рекомендував доручити цю функцію Єжи Ґедройцю, який вже там перебував, а йому у помічники радив призначити фахового розвідника Петра Курницького. Про це дослівно у листі: «Ґедройць Єжи в якості законспірованого уповноваженого для прометеїської роботи на терені Румунії. На допомогу має Петра Курницького, передовсім до справ українських, але й також загальом, оскільки ...п [ан] Курницький має розлеглі контакти серед провідних прометеїських діячів. Розумію, що пан Ґедройць своєю компетенцією охоплює і Угорщину, куди спеціально уповноваженого не варто призначати. Завданням Ґедройця буде створення для себе потрібної мережі. Люди відповідно є» (IJPNJ, sygn.701/9/2, арк. 61).

Тим часом Міністерство інформації та документації РП підготувало документ, який визначило як «висвітлення теперішніх українських проблем». Він адресувався голові Ради міністрів і

мав гриф суворої таємності. Про що ж йшлося у тому документі, який слід було «тримати під замком»? (IiMSL, sygn.15a, ark. 17). Справа в тому, що на той час польські політики у вигнанні зрозуміли, що українські незалежницькі організації переконалися, що гітлерівці не мали наміру допомагати їм створити незалежну Українську Державу, а лише намагалися використати їх у своїх далекосяжних імперських планах підкорення Європи, чи навіть більше. Але, з цілком зрозумілих причин, польські політики не хотіли, щоб вирішення українського питання відбувалося без їхньої участі. Тому-то в листі звертається увага на те, що «французи полегшують українцям доступ і контакти з американською пресою». Більше того, у листі вказано, «що український націоналістичний табір відмовився, частково широ, а частково неширо, від спільної платформи з Німеччиною, намагається усіма способами (допомогтися, щоб його представники стали. — авт.) інформаторами і мужами довіри французьких урядових кіл, а ще більше англійських, причому у англійців вони мають підтримку за рахунок напівофіційної допомоги з боку Канадського Домініону». На думку автора документа, у ситуації, що склалася, найважливішим завданням польської політики були не українська програма і проголошені українські незалежницькі вимоги, а необхідність «змусити французів та англійців усіма нашими офіційними і неофі-

ційними політичними кроками здійснювати усі свої задуми через нас з «Українським Комітетом Прокоповича і Шульгина[4], а не з іншими українськими групами» (IiMSL, sygn.15a, ark. 19,20).

Те, що написано в листі, пояснює принципову позицію польської сторони стосовно території майбутньої незалежної України, як вона бачилася владі цієї країни на вигнанні. Питання про кордони між обома державами, сформовані по війні, не дебатувалися їхніми урядами. Їхню долю вирішувала третя сторона, при мовчазному потуранні з боку великих держав Заході.

Із документів, нами опрацьованих, видно, що Польський уряд на вигнанні, розуміючи потребу добрих контактів із українським середовищем у Європі, навіть опрацював спеціальний бюджет для підтримки Українського екзильного уряду, у тому числі й кошти на видання тижневика Тризуб, що мало наступити після припинення виходу в Парижі Українського слова (IiMSL, sygn. 36, ark. 31).

Певне світло на підняту проблему проливає інший її аспект, пов'язаний із діяльністю Володимира Соловія. За даними віднайдених польських матеріалів, 24 жовтня 1940 р., до посольства РП у Лісабоні звернувся «український діяч з групи петлюрівців»[1], власне – згаданий Володимир Соловій. Відомо, що він походив із Східної Лемківщини, кандидував у 1930 р. до Сейму РП від Сяницької округи. На

початку війни виїхав до Парижа, а звідти до Лондона. Мав повноваження від прем'єра в екзилі Олександра Шульгина «відстоювати перед західними союзниками українські інтереси» (ЕУ, т.8, с. 2946-2947).

У зв'язку з його зверненням посол РП у Португалії Кароль Дубіч-Пентер, у свою чергу, звернувся до свого уряду з проханням пояснити, як має себе поводити в цій ситуації: «Англіїці відмовили йому (Соловієві. – авт.) у візі на в'їзд до Англії без дозволу Лондона і скерували відповідного листа до Home Office. Оскільки мені не відома нинішня політична постава п. Шульгина, Смаль-Стоцького (Романа. – авт) та інших панів з цієї групи[4], прошу Пана Міністра дати розпорядження надіслати мені інструкцію, чи і якою мірою надавати допомогу п. Соловієві. Він опинився тут зовсім без грошей, я наразі виплатив йому

1000 ескудо і не знаю, чи фінансувати його подальше перебування» (AAN, sygn.607, ark.365, 366).

Міністр закордонних справ Емігрантського уряду Август Залевський, відповідаючи послові у Португалії, попросив того, щоб він «не допустив приїзду Соловія сюди (до Лондона. – авт)», але так, щоб той не знав, «що спротив виїзду виходить від нас» (AAN, sygn.607, ark. 891). Інший лист, підписаний вже міністром внутрішніх справ Емігрантського уряду Станіславом Котом до посольства у Брно, проливає світло на його ставлення до Державного центру УНР в еміграції та його окремих діячів. Зокрема, Кот писав послові, що приїзд Соловія до Лондона, як представника ДЦ УНР «неактуальний», натомість «належить допомагати фінансово заприязненим українцям, особливо Прокоповичеві і Шульгину» (AAN, sygn. 607,

ark.885).

Маємо також інформацію про те, що польські дипломати на Заході підтримували зусилля українських вигнанців щодо створення збройних сил на Заході. Про це йдеться, зокрема, в листі посольства РП у Стокгольмі до свого МЗС, власне про перемовини з Олександром Шульгиним щодо створення з полонених українців Українського легіону (IiMSL, sygn.15, ark. 13).

Ведучи далі розповідь про спроби налагодження польсько-українських контактів на початковому етапі війни, варто звернути увагу на ще один документ, опрацьований у польському емігрантському міністерстві внутрішніх справ, про що було поінформовано міністра закордонних справ. Документ датований 4 квітня 1941 р. У ньому йдеться про те, що один із керівників ДЦ УНР у вигнанні В'ячеслав Прокопович, якого в документі іменовано його президентом, написав 29 січня того року Ст. Котові листа з пропозицією налагодити співпрацю. Лист, на нашу думку, якби його тоді вдалося утілити в життя, міг сприяти справді налагодженню взаємодії з користю для обох сторін. Відповідно, документ заслуговує на те, щоб на ньому зупинитися детальніше. Отже, Прокопович писав, що будучи «глибоко переконаним, незважаючи на змінність воєнних дій і несприятливу політичну кон'юнктуру, наші спільні (тобто українсько-польські. – авт.) зусилля повинні захистити жит-

теві інтереси наших народів, стабільний порядок і тривалий мир на сході Європи». На його думку, визначальною передумовою цього мало б стати «налагодження принципів розважань між нашими народами на етнографічному ґрунті і згода між нашими державами в економічній і мілітарній сферах. Чітка заява з Вашого боку була б дуже бажаною. Шире порозуміння та його умови, форми співпраці тепер і можливі його сфери можна було б узгодити в подальших перемовинах» (AAN, sygn. 608, ark. 680,681).

Далі В'ячеслав Прокопович, звертаючись до діячів Польського емігрантського уряду, написав, що коли б вони згодилися на викладені ним передумови співпраці, то він, зі свого боку, був би готовий до конкретних розмов із будь-якою нейтральною країною, або місцем перебування польського уряду за «умови, що: 1) будуть погоджені необхідні формальності; 2) зі мною будуть присутні необхідні співпрацівники; 3) мені будуть гарантовані належні матеріальні можливості» (там само).

На думку українського державника, при наявності згоди з польського боку ці питання можна було б погодити з представниками Польського емігрантського уряду за місцем його перебування. «Братерство зброї у 1920 році, спільно пролита проти Москви кров, досвід багатолітньої співпраці, – писав він у своєму листі, – дають мені надію, що й сьогодні ми подолаємо усі трудно-

щі, знайдемо можливість для відновлення, з обопільною користю, погодженої роботи, щоб довести до щасливого завершення роки важкої боротьби «за нашу і вашу свободу» (там само).

Вище ми згадували про лист МВС РП в екзилі до свого МЗС, як реакцію польської сторони на звернення Прокоповича, цілком зрозуміло, крізь призму нападу гітлерівської Німеччини, а за нею й Радянського Союзу, на Польщу, в якому звернення екзильного прем'єра УНР розглядалося з позиції захисту в майбутньому інтересів Польської Держави, що могло б за певних обставин сприяти розвиткові добросусідських взаємин між обома країнами. Слідом за Прокоповичем, Кот писав своєму колезі Залеському, що, за пропозицією українського представника, «відправним пунктом могла б бути угода, яка б започаткувала тіснішу військово-економічну співпрацю між Польщею і Україною, а її підставою мала б стати декларація польського уряду, що відображала б позитивне ставлення до справи незалежності України, а також означала б розв'язання суперечливих питань на етнографічних засадах». Із тексту листа зрозуміло, що колишній український прем'єр, а, до речі, не президент УНР, як написано в листі, хотів би отримати від польського уряду в екзилі допомогу як матеріальну, так і полі-

Посол Польщі в Португалії
Кароль Дубіч-Пентер

тичну, щоб залишити Францію, на той час вже окуповану німецькими військами, і здобути засоби для утримання кількісно невеликої групи співробітників та, зрештою, для майбутньої діяльності, оскільки, як видно, зрозумів, що підтримки з боку гітлерівців для відтворення української державності на перспективу годі очікувати.

У підсумку один польський міністр рекомендував іншому «використати Прокоповича та його групу для поширення лозунгів польсько-української співпраці» (AAN, sygn.608, ark. 682).

Аналізуючи переписку польських владних осіб, варто звернути увагу на те, що їх ставлення до української проблематики пов'язане і мало певною мірою кон'юктурний характер, як на нашу думку, з двох причин. По-перше, 1940-1941 рр. були періодом, коли польська державна влада, яка діяла на вигнанні, мала більше ніж достатньо своїх вну-

трішніх проблем. По-друге, у цьому разі йшлося про можливі контакти з представниками виключно тих політичних сил, які гуртувалися навколо ДЦ УНР у вигнанні. Як бачимо в документах, польська сторона вочевидь була готова поновити діалог, перерваний свого часу Ризьким мирним договором 1921 року.

Тому в листі Кота до Залеського читаємо: «Та група петлюрівців, яка під керівництвом Про-

коповича виступає з поновною ініціативою польсько-української співпраці може переставляти для нас вартість кристалізуючого осередку ширшої акції серед українців, якщо виникне потреба. Однак незалежно від того, чи нинішня загальнополітична ситуація дозволяє Польському урядові порушувати українську проблему, надання Прокоповичеві та його співпрацівникам підтримки, а також уможливлення їх діяльності вважаю доцільним. Вважаю однак, що Швейцарія (яку пропонував Прокопович. – авт), помимо певних переваг, через комунікаційні труднощі, а отже, слабкий пропагандистський засяг у Канаді і Сполучених Штатах, є найменш відповідною для перебування там групи Прокоповича. Натомість Сполучені Штати, про які Прокопович не згадує, є більш відповідними для акції петлюрівців ніж Канада, власті якої напевне не зможуть погодитися

тепер на ширшу українську акцію, в основі своєї антиросійську» (AAN, sygn.608, ark.683,684).

Далі в листі йшлося про те, яким чином вплинути на колишнього прем'єра України, аби переконати його поширити свою діяльність на теренах США, тому що, як зазначено, вони були тією державою, яка мала б відіграти першорядну роль у справі «формування майбутньої карти світу». Разом із тим, у листі зазначалося, що «як видно з донесень закордонних представництв РП, підвищений інтерес до українців проявляє британська влада (Канада), а також федеральна влада Сполучених Штатів. З цієї точки зору відсутність належної реакції з боку Польщі може негативно відбитися на інтересах РП в момент розв'язання українського питання, у зв'язку з ліквідацією наслідків цієї війни» (AAN, sygn., ark. 683).

30 квітня 1941 р. МЗС Польського емігрантського уряду визначилося з позицією щодо В'ячеслава Прокоповича. На думку польських дипломатів, подальше перебування ДЦ УНР у Франції втрачало сенс. Відповідно, як видно з документів, польське МЗС запропонувало Прокоповичу переїзд до Лондона, обіцяючи при цьому, що Польський екзильний уряд візьме на себе організацію переїзду і гарантуватиме йому і його співробітникам побутові зруч-

ності, а також фінансування видавництва. Більше того, Прокоповича поінформовано, що відповідні заходи щодо його переїзду вже розпочато.

З тодішньої дипломатичної кореспонденції випливає, що польська сторона, маючи на увазі перспективу розвитку стосунків з українською, мала намір крім Великої Британії та її столиці Лондона заручитися підтримкою США та Канади. У цій справі Емігрантський уряд в Лондоні навіть консультувався зі своїм послом у Вашингтоні про те, яка з цих двох держав могла б найбільше відповідати інтересам Польщі.

Важко сказати, як розвивалися б далі польсько-українські перемовини щодо розвитку можливої співпраці під час і після закінчення війни. Однак, якщо говорити лише про стосунки між Польським емігрантським урядом і Державним центром УНР в екзилі і мати на увазі вищезгадані контакти, то фак-

тично з осені 1941 р. стало відомо про важку недугу В'ячеслава Прокоповича і, відповідно, його небажання залишати Францію. У наступному році Прокопович помер, а ДЦ УНР очолив Олександр Шулгин, котрий, на думку польської сторони, «не мав такої сильної позиції в українському емігрантському середовищі, як його колишній шеф». Тож поєднавчі спроби з обох боків не дочекалися продовження. Щоправда, можна дозволити собі висловити припущення, що то була не єдина, а головне – не основна причина припинення тих переговорів.

Поза будь-яким сумнівом, польська державна влада навіть у вигнанні не тільки зберігала свою структуру, а й утримувала доволі стійкі контакти з державами майбутньої антигітлерівської коаліції, яка власне формувалася. Натомість український ДЦ нічого подібного не мав унаслідок того, що уряд СРСР, а слідом за ним підлеглої УРСР робили все можливе і неможливе, щоб переконати світ, що лише влада, яка діяла на терені підрадянської України, була єдиною легальною представницею українського народу, а не якісь там буржуазно-націоналістичні недобитки. Брак засобів на підтримку своєї діяльності, а зрештою, просто на фізичне виживання своїх членів, разом із зусиллями з боку СРСР надзвичайно

ускладнювали роботу українських екзильних структур.

У ситуації, яка тоді склалася, налагодження українсько-польських стосунків в екзилі втрачало актуальність у розумінні ведення спільної боротьби проти гітлерівської Німеччини чи Радянського Союзу. На перешкоді поєднання визвольних змагань обох сторін стала також проблема повоєнного міждержавного розмежування. Адже науковці обох країн лише протягом останнього десятиліття відверто заговорили про те, що обидва народи бачили свої національні держави частково на теренах етнічного пограниччя. Мова – про нинішні східні воєводства Польщі та західні області України. Цей аспект безумовно ускладнював налагодження польсько-українських (українсько-польських) стосунків.

Нам, двом науковцям, які представляють польську та українську сторони, хотілося б мати надію, що дослідження порушеної нами проблеми могло б сприяти обопільним пошукам того, що об'єднує наші народи, особливо на тлі нинішньої політики Російської Федерації, яка несе загрозу суверенітету України та всім сусіднім державам, включно з Польщею.

Окремі пояснення

1. Петлюрівський осередок, група петлюрівців, петлюрівці – так в аналізованих документах польська сторона називає представників Державно-

Адам Тарновський, працівник МЗС Польського емігрантського уряду

W.P. Sołowijs

Wielmożny Pan Minister
Dr. Zygmunt Graliński
w Paryżu.

Na list mój z 29 października nie otrzymałem odpowiedzi, ale 17 br. p. Baliński pokazał mi depeszę od Pana Ministra, zapraszając mnie w czasie jak najkrótszym do Paryża.

Odsiłem z p. Balińskim sprawę wyjazdu i ustaliliśmy, że nastąpi 25 br., tyle bowiem czasu zajmie Ambasadsie wystąpienie się o wizę francuską i angielskie pozwolenie wyjazdu, a także ja potrzebowałem tego tygodnia na konieczne wizyty poselne. O terminie mego przyjazdu obiecał poinformować Pana Ministra p. Baliński. Tegoroczny dzień rozmawiałem z p. Jezdźewskim, i prosiłem go o przygotowanie dla mnie 30 funtów ang. potrzebnych mi do uregulowania rachunków i na koszt wyjazdu, oraz zostawiłem mu mój paszport, prosząc go o załatwienie formalności wyjazdowych przez Ambasadę, czemu się nie sprzeciwiał wtedy.

Wczoraj oświadczył mi p. Jezdźewski, że może mi wyasygnować jedynie £ 10., nie mając na ten cel żadnych funduszy, /kwota w żadnym wypadku niewystarczająca/, oraz, że nie chciałby kroków a prawie wizy robić przez Ambasadę, przycisnął mi mój paszport.

Wystąpienie się o wizę francuską bez poparcia Ambasady jest niesłychanie trudne i trwa w najlepszym razie od 10 do 20 dni. Wobec czego mój przyjazd nie mógłby nastąpić przed 10 grudnia, a wogóle uniemożliwiony zostałaby sprawa finansowa, Jazne bowiem, że tak długi mój pobyt tu, podlegała kosztą dalszych funtów 20, łącznie więc £ 30.

Sprawa ułożenia stosunków polsko-ukraińskich, jest dziś bardziej jeszcze nagłą, jak przed miesiącem. Nie o tem mówię dobrze p. Baliński jak i ja, i widzieliśmy jak nam to nieuregulowane zagadnienie, wszelką pracę tu utrudnia. Mam też wiele wiadomości z kraju i innych ośrodków emigracji ukraińskiej, którym mi chciałbym się z Panem Ministrem podzielić. Będąc zatem, że mój przyjazd do Francji jest sprawą konieczną i pilną.

Niemilo jest mi zwracać się w tej sprawie do Pana Ministra, ale nie chciałem zrobić zawodu Panu Ministrowi, i trudno oprzeć się wrażeniu, że ktoś jest mój wyjazd do Francji nie na rękę. Na sprawę ukraińską przez 20 lat nie było odpowiednich funduszy, ale sądziłem, że to załatwienie ulegnie zasadniczej zmianie.

Uprzejmie proszę o odpowiedź pisemną lub telegraficzną na moje nazwisko na adres Ambasady, oraz o instrukcję dla Ambasady co do wypłaty żądanej przeze mnie gotówki i załatwienie szybkich formalności paszportowych.

Pozwalam sobie dodać, że wskazane byłoby aby równocześnie przyjechał do Francji p. Baczkowski, któremu Ambasada musiałaby wyjazd formalnie i materialnie także umożliwić.

Proszę Panie Ministra przyjąć wyrazy mego prawdziwego szacunku i poważania

Włodzimierz Paweł Sołowijs

Londyn, 23 listopada 1939.

JWielmożny Pan Minister

Dr. Zygmunt Graliński

w Paryżu.

Лист Володимира Соловія, діяча Державного центру УНР в екзилі до посла РП у Португалії

го центру Української Народної Республіки (ДЦ УНР) в екзилі.

2. Єжи Гедройць – відо-

мий і надзвичайно популярний польський громадсько-політичний діяч, який ще з міжвоєнних

часів виступав прихильником польсько-українського поєднання. Намагався це робити й в еміграції як під час війни, так і після неї, редагуючи в Парижі щомісячник «Культура» (ЕУ, т. 2, с. 475).

3. Прометеїзм – від містичного героя Прометея, у постаті якого втілене вічне прагнення поневолених Радянським Союзом народів, який розвинувся в емігрантському середовищі тих народів у міжвоєнний період з метою визволення з-під московського панування. Українські історики вважали, що рух виник значною мірою з ініціативи екзильного уряду УНР у Варшаві, а згодом у Парижі. Рух поширився і в Польщі. Головним його осередком був Східний інститут у Варшаві (до 1933р. – Szkoła Schodownawcza), а також низка інших наукових закладів (ЕУ, т.6, с. 2357-2358).

4. Ідеться про Державний центр Української Народної Республіки в екзилі, керівниками якого були В'ячеслав Прокопович і Олександр Шулгин.

Список використаних джерел:

1. Instytut i Muzeum im. Generała Sikorskiego w Londynie (iMSL): Prezydium Rady Ministrów (PRM). – Sygnatura 15a.
2. Instytut Jozefa Piłsudskiego w Nowym Jorku – (IJPNJ): Rząd Polski na Emigracji (RPE). – Sygnatura 701/9/2.
3. Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie: Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ). – Sygnatura 607. – Arkuszy 365,366, 885, 891; Sygnatura 608. – Arkuszy 680, 681, 682, 683, 684.
4. J. Gredrojć i Rumunia. – http://www.bukareszt.ms.gov.pl/pl/wspolpraca_dwustronna/historia_i_dplomacja/bukareszt_ro_a_314_dota_odczytu_16.04.2014.
5. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина –Т.2. – Париж – Нью-Йорк 1955-1957.
6. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. –Т.8. – Париж – Нью-Йорк, 1976.

Анджей Вавринюк,
доктор історичних наук,
професор, Державна вища
фахова школа в Холмі
(Польща)

Юрій Макар,
доктор історичних наук,
професор, Чернівецький
національний університет
ім. Юрія Федьковича
(Україна)

АНОТАЦІЯ

Автори поставили собі за мету на базі віднайдених на Заході документів Польського емігрантського уряду відтворити його спробу спільно з лідерами Державного центру Української Народної республіки в екзилі розпочати переговори щодо спільних цілей під час Другої світової війни та після її закінчення, що, на жаль, обірвалися восени 1941 року.

Ключові слова: Польський емігрантський уряд, Державний центр УНР у екзилі, польсько-українські стосунки, українське питання, прометеїзм, український буржуазний націоналізм.

АННОТАЦІЯ

Автори поставили перед собою ціль на основі знайдених на Западі документів Польського емігрантського правительства воссоздать его попытки совместно с лидерами Государственного центра Украинской Народной Республики в экзиле начать переговоры о совместных целях во время Второй мировой войны и после ее окончания, которые, к сожалению, оборвались осенью 1941 года.

Ключевые слова: Польское эмигрантское правительство, Государственный центр УНР в экзиле, польско-украинские отношения, украинский вопрос, прометеизм, украинский буржуазный национализм.

Теоретичне підґрунтя національного порозуміння

У політичній теорії народонаселення існує багато концепцій національного порозуміння. Поза тим усі вони можуть бути поділені, якщо опустити дрібні розходження, на дві категорії: «анти» і «за». Тобто теорії, які обґрунтовують необхідність захисту прав націй і визнають права націй на незалежне існування аксіомою міжнаціональних відносин. І такі, що повністю заперечують будь-які поступки національним меншинам, убачаючи в цьому загрозу розвитку державності.

Взаємовідносини союзів держав і окремих країн, народів і націй завжди турбували громадську і наукову думку, були предметом копітких наукових розвідок, у тому числі дослідників Польщі та України.

Взаємини двох країн і народів протягом століть складалися доволі трудно і небезболісно. Не минули їх і впливи оточуючих держав, які географічно й історично виявилися більш спроможними та витривалими в обстоюванні своїх гегемоністських

інтересів і устремлінь.

Історія розпорядилася так, що проблеми чи досягнення одного народу позначаються на житті іншого. Так склалося історично, і ніхто не в змозі подолати цю залежність.

Проблемами міжнаціональних українсько-польських взаємин цікавилися сусіди-зичливці, які час від часу намагалися підказати логічне рішення, а в деяких випадках і виправити ситуацію силоміць.

Історичні етапи розвитку за напрямками і стру-

турними перебудовами у сусідів рідко збігалися. Різнилися вони і в міжвоєнну добу європейського розвитку. Ця доба, що стала історичною епохою відродження польського народу, виявилася проблемним періодом для українського. Історичні повороти розкладу політичних сил у європейському регіоні диктували необхідність вироблення відповідних концепцій розвитку суспільства, формування громадської думки і світогляду. Цьому покликанню відповідали громадські і партійні діячі міжвоєнного періоду Польщі, яскраві особистості, талановиті державні діячі.

Серед них перш за все виокремимо Юзефа Пілсудського (1867-1935 рр.), який у своїх поглядах пройшов шлях від концепції федералізму — вільної співпраці вільних народів (шляхом розчленування Росії та виокремлення народів у незалежні держави), до пацифікації (фактично, колонізації й антиукраїнської політики місцевої адміністрації

Роман Дмовський (1864-1939), політичний діяч і публіцист, засновник націоналістичного політичного угруповання «Табір великої Польщі»

Західній Україні). У 1903 р. Ю. Пілсудський стверджував: «На землях Литви і Русі (читай — України) після перемоги з'являться дві чи три окремі, незалежні республіки, які можуть поєднатися в якийсь більш менш міцний федеративний союз». Однак у приватних розмовах він був упевнений, що «іншого шляху народи не мають, тільки той, щоб іти з нами (тобто з поляками) поруч, і найтісніше поруч». Перша світова війна піднесла визвольний рух усіх

Юзеф Пілсудський (1867-1935), перший голова відродженої польської держави

народів. Російський тимчасовий уряд визнав культурну автономію національних меншин. На українських і польських землях вирувало громадсько-політичне життя. Відродилася ідея польської цивілізаційної місії на Сході. У зв'язку з українсько-польською війною Ю. Пілсудський писав, що поляки мають відбити Львів і захистити це місто від посягань українців, це їхній обов'язок.

Причини війни вбачав не в намаганні українців мати свою «вільну державу і волю», а в тому, що Польща не захопила у свій час більшу частину Галичини, а це підбивало русинів на вільних землях до війни із Польщею. Це — 1919 рік. Наступного року Польща перемогла українську армію. Пілсудський дає завдання журналістам «писати і говорити про федералізм», тобто пропагувати федеративний устрій майбутньої держави. На своє виправдання пояснює: захоплення 400 тис. українських селян, що не усвідомили себе національно, не є імперіалізмом.

Незважаючи на налаштованість Ю. Пілсудського щодо українського народу, його уряд в основному сприяв колонізації та антиукраїнській політиці місцевої адміністрації на Західній Україні. Ситуація загострилася у зв'язку з так званою пацифікацією, схваленою Пілсудським, і проведеними ним арештами українських парламентаристів та інших політичних діячів.

Переворот 1926 року. За грати кинуті 6 тис. українців, загинуло 500, поранено понад 1 тис. чоловік. «Така політика панівних класів є злочином проти українців і білорусів», —

Станіслав Стемповський (1870-1952), польсько-український політичний діяч періоду Народної Республіки

підкреслювали депутати польського парламенту.

Відмова Міністра закордонних справ Польщі Й. Бека від договору про захист національних меншин 13 вересня 1934 р., проголошена за особистою ініціативою Ю. Пілсудського, зробила непевним майбутнє української громади в Польщі.

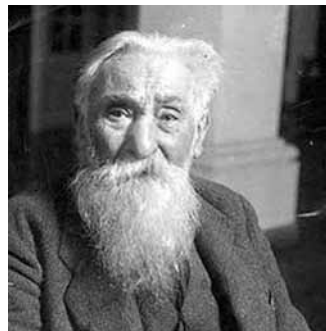
Серед польських діячів згадаймо Станіслава Стемповського, Стефана Шведовського, Романа Дмовського, Юзефа Кожиховського, Генріха Юзефського та інших. Фактично, їхні теоретичні дослідження, погляди та ідеї, практична робота стали підґрунтям для формування світогляду не одного покоління поляків. Ці особистості увійшли в історію Польщі як захисники її інтересів на різних світових полюсах і в різні історичні періоди.

Питання пограничних національних взаємин, що доповнювалося проблемою прав національних меншин, не раз поставало і в Україні, і в Польщі, де національними меншинами ставали поперемінно то поляки в Україні, то українці в Польщі (війни не давали іншого шляху). Панівна верхівка обирала

той варіант теоретизування, який був ближче і зрозуміліше. При цьому сторони не завжди керувалися набреними основами міжнародного права захисту і підтримки національних угруповань.

В історичному минулому і нині серед найбільш дієвих і впливових варто виокремити ідеї польських націонал-демократів (Національно-демократична партія, створена в Польщі 1897 року, яка стала найсильнішою буржуазно-націоналістичною в країні). Своє головне покликання представники цієї течії вбачали в колонізації українського та білоруського населення, яке, фактично, опинилося під владою Польщі, в утворенні в польському суспільстві протидії національним прагненням інших непольських народів.

Виходячи з концепції пріоритету загальнонаціональних інтересів над «дрібними» інтересами національних меншин, роль суверена має відігравати польський народ — виключний власник засобів виробництва в країні та єдиний нащадок і спадкоємець культурних надбань. Програмою передбачалася цілковита колонізація українців і білорусів, повна ізоляція євреїв, економіч-

Болеслав Лімановський (1835-1935), видатний польський історик, сенатор Польської Республіки

не і політичне послаблення німецького народу.

У «Думках сучасного поляка» Р. Дмовські писав: «Там, де ми можемо помножити свою силу і свою цивілізаторську місію, поглинаючи інші елементи (читай — народи), жодне право не забороняє нам того, і робити це ми зобов'язані».

Хоча інтереси національних меншин були юридично закріплені міжнародними угодами Польщі, такими як угода про захист меншин, підписана Польщею, США, Францією, Великою Британією, Італією та Японією 28 червня 1919 р. в рамках реалізації постанов ст. 93 Версальської мирної угоди, а також знайшли відображення в польських конституціях 1921 і 1935 рр., вони практично не виконувалися.

Отже, офіційна політична програма позбавляла непольське населення держави можливості вільного розвитку, намагалася перетворити його на громадян нижчої категорії.

Зрештою на практиці такий підхід призвів до перерозподілу українських земель і створення на межі «спеціального кордону», де було поселено стільки поляків, які своєю чисельністю колонізували місцеве українське населення. Автором цієї концепції та певною мірою реалізатором був Роман Дмовський.

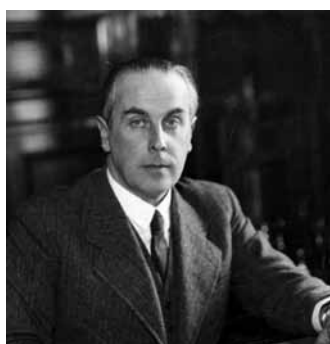
У тому ж напрямі розвивалися ідеї змін національних пропорцій народонаселення східних земель країни шляхом штучних спрямувань людських потоків, переселенням людей з центральної Польщі на українські землі.

Довідково: Р. Дмовські/ий (1864-1939 рр.) — відомий

мий польський політичний діяч, організатор Ліги народів (1893 р.), яка була перетворена на Націонал-демократичну партію 1897 року. Під час Першої світової війни виступив на боці Антанти, очолив Польський національний комітет у Петербурзі (1914 р.), пізніше з такою ж назвою комітет у Парижі (1917 р.). У 1919 р. — керівник польської делегації на Паризькій мирній конференції. Заснував «Табір великої Польщі» (1926-1933 рр.). Яскравий представник та ідеолог польської націонал-демократії, мав значний вплив на формування засад польської східної політики в 1918-1919 роках. Пропозиції щодо майбутнього українських земель були проголошені ним у меморандумі, підготовленому для Паризької мирної конференції та представленому Комісії з польського питання Вищій раді Паризької мирної конференції 1919 року. У документі було висунуто вимогу приєднання до Польщі Західної України з Галичиною включно. Ця ідея реалізувалася: під тиском Франції Паризька мирна конференція уповноважила Польщу окупувати Східну Галичину (26 червня 1919 р.).

Тадеуш Голувко (1889-1931), польський політик, видавець, публіцист, один з діячів прометеїзму

Генрік Юзевський (1892-1981), державний діяч II Речі Посполитої, художник, історик

Суть іншого напрямку — поміркованого федералізму — представленого громадським діячем Болеславом Лімановським — полягає в розробці ідеї федерації народів: «вільних із вільними», «рівних із рівними». «Поляки, українці, білоруси, литвини вільним і загальним голосуванням постановляють чи жити їм у федеративній державі, чи відокремитись кордонами».

Серед федералістів виділяється постать Тадеуша Голувки (1889-1933 рр.), який був активним політичним діячем у реалізації східної політики Польщі в таборі Ю. Пілсудського. Він виступав проти війни Польщі із Західно-Українською Народною Республікою, у якій бачив намагання поляків повернути свої маєтки. «Для Польщі, — писав він, — було б набагато краще, щоби Україна була незалежною державою. Україна тоді б шукала союзу у Польщі, а не Росії».

До поміркованого федералізму можна віднести й соціалістичну течію, представники якої намагалися вивільнити з-під царського ярма всі пригноблені самодержавством народи. «Найбільш чутливим засобом ослаблення царизму буде відокремлення від

російської держави інших народів», — йшлося в постанові Ш з'їзду Польської соціалістичної партії — ППС 1895 року.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що серед найбільш дієвих в історичному минулому, які впливають і на сьогодні, слід виокремити ідеї польських націонал-демократів (Національно-демократична партія створена в Польщі 1897 р. і стала найсильнішою буржуазно-націоналістичною партією країни). Своє головне покликання представники цієї течії вбачали в колонізації українського та білоруського населення, що опинилося під владою Польщі, у створенні в польському середовищі протидії національним прагненням інших непольських народів.

Ці питання стосуються злагоді будь-яких народів, при цьому особливі проблеми виникають на пограниччі — земель, мов, культур, світоглядів, релігій тощо.

У польському інформаційному середовищі все частіше з'являються думки про помилковий вибір поляків, які втратили десятки років, орієнтуючись на «слабку» Україну.

У польському політичному середовищі є сили,

які намагаються вплинути на перегляд зовнішньополітичної концепції в бік переорієнтації на сильного партнера — Росію. Тож, криза економічна, криза політична відновлюють і кризи історичної пам'яті.

До слова: Верховна Рада України свого часу не визначила операцію «Вісла» 1947 р. геноцидом проти українського народу...

І питання «Волині» продумане й підготовлене. Однак, ким? Кому це вигідно? Вигідно провести чорну полосу розбрату між нашими народами?

ШАНОВНА ПОЛЬСЬКА ГРОМАДО! НЕ ЗАБУВАЙМО НЕ ТІЛЬКИ «ВОЛИНІ» І «ВІСЛИ». НЕ ЗАБУВАЙМО СМОЛЕНСЬКА, ХАРКОВА, ЯВОЖНА... СЬОГОДНІ ТРЕБА ДУМАТИ, НЕ ПОСПІШАТИ З ВИСНОВКАМИ, АНАЛІЗУВАТИ І ВРЕШТІ НАВЧИТИСЯ ПРОЩАТИ. ПРОЩАТИ ОДНЕ ОДНОМУ.

ЗАРАДИ ВИЖИВАННЯ. ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО.

Людмила Чекаленко, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС

Сейм Польщі визнав Волинську трагедію геноцидом

Створення та прийняття Конституції США в 1787-1789 роках: формування політико-правових принципів та ідеалів

Конституція Сполучених Штатів Америки, прийнята в 1787 р., є першою писаною конституцією в історії людства (автор не враховує Конституцію Пилипа Орлика, укладену в 1710 р., яка так і не набула чинності, оскільки була написана в умовах вигнання — прим. ред.). Вона була прийнята в той час, коли майже в усьому світі панував монархічний устрій. Основи буржуазної демократії існували лише в небагатьох європейських країнах. Ця конституція з'явилася на світ майже за два роки до Великої французької революції. Для свого часу вона, безумовно, була видатним документом хоча б тому, що оформила створення на американському континенті єдиної демократичної республіки.

Конституція США 1787 р. — одна з найстаріших нині діючих буржуазних конституцій і одна з найбільш жорстких: за 200 років в неї було внесено всього 27 поправок, 10 із них були зроблені одноразово в 1791 р. — так званий Білль про права. На противагу юридичній конституції існує, на думку американських теоретиків, «жива конституція». Іншими словами, конституція 1787 р. діє з численними доповненнями у вигляді судових прецедентів, законів конгресу, актів президентів.

Ухваленню конституції передував тривалий період британської колонізації Північної Америки. Вона почалася в XVII ст.: першим поселенням став Джеймстаун (1607 р.); 1620 р. був заснований Новий Плімут, у 1628 р. — колонія бухти Массачусетс. Надалі освоєння нових земель переважно вздовж атлантичного узбережжя відбувалося стрімкими темпами.

До особливостей англійської колонізації слід віднести те, що практично всі американські колонії були засновані не урядом, а торговими компаніями або приватними особами, які діяли на підставі хартії, дарованих королівською владою. У цих документах закріплювалися територіальні межі колоній, а також такі принципи політичної влади, як право колоній на самоврядування і на вибір тих політичних форм, які найбільшою мірою сприяли їхньому процвітання.

Практично усі королівські хартії визнавали за переселенцями права і привілеї підданих Британії. Так, ще в 1606 р. в першій із хартії, дарованих торговій компанії Вірджинії, підкреслювалося, що «жителі колонії та їхні нащадки повною мірою користуватимуться усіма свободами, привілеями і правом на особисту недоторканність, начебто вони мешкали і народилися в

Summary
The Article is devoted to the history and adoption of the U.S. Constitution in the late 18th century. The article discusses various projects of government, which formed the basis of the Constitution, is given the analysis of a number of its articles. The author also considers its significance for the history of the United States
Keywords: Constitution, President, Congress, Supreme Court, federalism

Королівстві Англія або в будь-якому з інших наших володінь».

Поступово з'являлися паростки нового американського права. Ще в 1629 р. Генеральній асамблеї колонії затоки Массачусетс було надано право видавати всі види «корисних і розумних указів, законів, статутів, а також ордонансів, постанов і приписів» за умови, що вони не суперечитимуть англійському праву. У 1641 р. в Массачусетсі було прийнято перший кодифікований акт — «Звід свобод».

Цей документ містив широкий перелік прав і свобод, який не лише відтворював традиційні «англійські вольності» (рівність перед судом, право на суд присяжних, принцип змагальності в кримінальному процесі, право на апеляцію судових рішень тощо), а й увів нові норми, не відомі праву тієї епохи. Нове розширене зведення законів Массачусетсу — «Книга загальних законів і прав» — було прийняте в 1648 р. і надалі служило зразком для аналогічних «кодифікацій» інших колоній [1, с. 255].

Разом з тим слід зазначити, що рецепція англійського загального права в

північноамериканських колоніях до середини XVIII ст. мала свої особливості. На відміну від судів Англії, колоніальні суди, як зауважив В.Г. Каленський, були не стільки органами правосуддя, скільки органами адміністративної влади. До їхніх функцій, крім правосуддя, входили такі важливі повноваження, як збір податків, контроль за комерцією, землевпорядкування, нагляд за сиротинцями, керівництво громадськими роботами і багато іншого [2, с. 115-116].

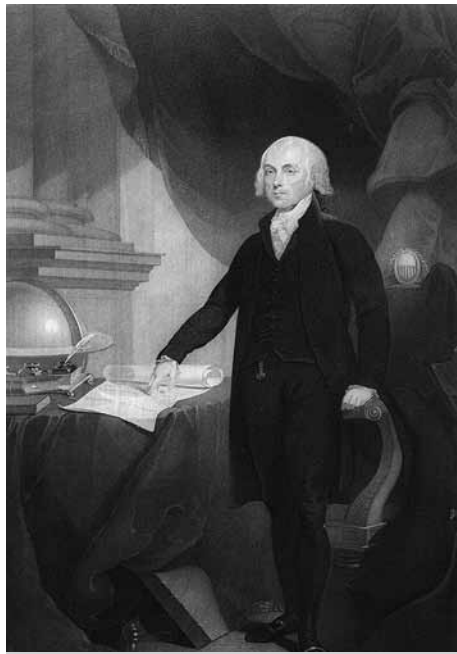
Однак водночас посилювалися й форми колоніального панування. У другій половині XVII ст. хартії, даровані більшій частині колоній, були скасовані. Протиріччя між колоніями і метрополією наростали, і до середини 1774 р. досягли критичної межі.

У Філадельфії 5 вересня 1774 р. було скликано I Континентальний конгрес для формування спільної позиції в боротьбі за права колоній. Його учасників об'єднувало прагнення якомога швидше вирішити конфлікт із метрополією, бажано мирним шляхом і з частковим збереженням колоніальних форм прав-

ління, однак за більш широких гарантій прав колоністів. Ця позиція, характерна для першого етапу американської революції, позначилася й на рішеннях конгресу. У прийнятій ним декларації прав вказувалося, що американцям повинні належати всі ті привілеї, які мали британські піддані [3, с. 38; 5, с. 120-121].

Англія сприйняла помірні вимоги колоній як бунт і ухвалила рішення придушити його силою. У свою чергу II Континентальний конгрес, що зібрався у Філадельфії для вироблення спільного рішення стосовно протидії англійській політиці, приймає рішення про створення армії та проголошення незалежності американських колоній від метрополії. Народжується нова держава і розпочинається війна за незалежність. Перед американською революцією стояли завдання ліквідації колоніальної залежності, усунення залишків феодальних відносин, утвердження нових принципів і форм політичної влади. У ході революційної війни ці завдання були не тільки успішно вирішено, а й підтверджено головну мету. На політичній карті світу з'явилася нова незалежна країна — Сполучені Штати Америки.

Перший конституційний досвід молодої республіки був невдалий. 15 листопада 1777 р. II Континентальним конгресом було прийнято рішення про конфедеративний принцип організації країни. У якості основного закону американської держави були схвалені так звані

Джеймс Медісон — один з головних розробників Конституції США

Статті Конфедерації. Механізм політичної організації конфедерації був недосконалий. Фактично існував тільки орган представництва — однопалатний Конгрес конфедерації, у якому кожен зі штатів мав від двох до семи представників і лише один голос. Самі штати фактично були незалежні в проведеної зовнішньої та внутрішньої політики, що це призводило до сепаратизму і конфліктів між ними. Неспроможність Статей Конфедерації стала очевидною практично з перших же днів. Однак що-небудь змінити конгрес не міг. Внести доповнення або зміни до конституції можна було тільки за згодою всіх штатів, що в умовах гострих протиріч між ними було завданням нездійсненним. Невдоволення існуючою системою зростало. Конгрес не здатний був забезпечити належну підтримку армії. Штати відмовлялися виділяти необхідні кошти і не виконували рішення

конгресу. Економічні зв'язки між штатами були зруйновані. Глибока економічна і політична криза ставила під загрозу саме існування Сполучених Штатів.

У цих умовах завдання порятунку держави взяв на себе Філадельфійський Конституційний конвент. У травні 1787 р. 55 його делегатів, які представляли 12 штатів (Род-Айленд відмовився брати участь у його роботі), приступили до розроблення нової конституції всупереч прямо вираженій вимозі конгресу тільки переглянути

Статті Конфедерації. Серед них були видатні представники тієї епохи: Дж. Вашингтон, Б. Франклін, Дж. Медісон, Р. Мейсон, А. Гамільтон, Г. Морріс, Д. Дікінсон, Е. Рендольф, Д. Ратледж та інші. 44 делегати з 55 були членами II Континентального конгресу. Приблизно половина боролася проти Англії в складі континентальної армії або міліції штатів. Вісім підписали Декларацію незалежності. Практично всі займали ті чи інші посади в органах державної влади штатів. Більше половини мали юридичну освіту [4, с. 73-74].

Основна суперечка на Філадельфійському конвенті розгорнулася між прихильниками двох конституційних моделей, які отримали назви «Вірджинський план» і «Нью-Джерсійський план» (за назвами штатів, які представляли делегати-автори проектів).

У «Вірджинському

плані» (його авторство належало в основному Медісону) основний упор було зроблено на створенні системи федеральних органів, які мали б значні повноваження. Федеральний уряд повинен був складатися з трьох розділених гілок влади — законодавчої, виконавчої та судової. Представництво штатів у парламенті було поставлено в залежність від чисельності населення і внесків штатів у федеральний бюджет. Найбільш радикальною пропозицією «Вірджинського плану» було наділення федерального парламенту правом приймати закони з усіх питань, «за якими окремі штати є некомпетентними або можуть зруйнувати гармонію Сполучених Штатів». Зазначене повноваження було підкріплено правом федерального парламенту скасовувати закони штатів у разі їх протиріччя Конституції США. Зокрема, федеральний уряд пропонувалося наділити правом вето на закони, прийняті законодавчими органами штатів, у разі необхідності застосовувати військову силу проти окремих штатів. Виконавча федеральна влада концентрувалася в руках президента, який одночасно виконував функції прем'єр-міністра. Найважливіша роль відводилася й верховній судовій системі, заснованій на принципі незмінності суддів і покликаній врівноважувати виконавчу та законодавчу владу. Як бачимо, цей план був багато в чому побудований на ідеях англійських і французьких просвітителів.

«Нью-Джерсійський план», запропонований У. Патерсоном, відбивав

інтереси дрібних штатів. Патерсон пропонував внести деякі зміни в Статті Конфедерації, у тому числі закріпити верховенство федерального законодавства, не змінюючи суті документа. Права штатів пропонувалося забезпечити, закріпивши рівне представництво від кожного штату в законодавчому органі. Таким чином, окремі штати зберігали б більшу самостійність. Висувалися й пропозиції про конституційну монархію за англійським зразком, але вони були швидко відкинуті.

Дебати про форму і структуру майбутньої держави мали бурхливий характер. Справа доходила до прямих образ і погроз [5, с. 93-126]. Однак у творців майбутньої конституції вистачило політичної мудрості й такту поєднати кращі сторони обох проєктів і створити на їх основі єдиний документ — «Коннектикутський компроміс», що примирив супротивників [6]. Він закріпив гарантії прав малих штатів, що дало змогу перейти до подальшого, більш спокійного обговорення майбутньої форми правління. Конвент 26 липня перервав своє засідання на час роботи комітету з питань деталей проєкту. Було запропоновано підготувати початковий варіант конституції. До 6 серпня проєкт був готовий. Він складався з преамбули і 23 статей, які увібрали в себе пропозиції «Вірджинського» і «Нью-Джерсійського» планів, а також окремі норми Статей Конфедерації та конституцій штатів. В основу цього документа було покладено такі політико-правові принципи та ідеали.

Конституційний Конвент США 14 травня — 17 вересня 1787 рр.

Перш за все — республіканізм як принцип конституційного устрою, що на той час було революційним явищем в юридичній та політичній практиці. Він забезпечував верховенство законодавчої влади і виборний відповідальний уряд, що змінювався у визначені строки.

Другий принцип, установлений конституцією, — введення системи дуалістичного федералізму, в основу якої покладено відносно жорстке розділення компетенції Союзу і штатів, що його утворювали. Федералізм гарантував підпорядкування штатів рішенням вищих органів федерації в питаннях загальнодержавного значення і збереження за ними права вирішувати завдання внутрішнього значення. Обмежений характер суверенітету штатів проявляється в такому: а) вони позбавлені права на сепаратію, тобто вихід із федерації; б) діє принцип «загального міжгромадянства», тобто громадянин одного штату вважається громадянином будь-якого іншого та всієї держави; в) законодавчі повноваження штатів обмежені: є виняткова сфера федеральної компетенції, і за Конгресом США зберігаються також так звані повноваження, що передбачають

видання законів, «які будуть необхідні і доречні»; г) встановлено верховенство федерації в економічній і політичній сферах, наприклад, закріплено право втручання федерації в справи штатів для підтримки в них «республіканської форми правління», часте використання федеральних збройних сил для запобігання «внутрішніх хвилювань» у штатах [7, ст. IV].

Третє положення — це верховенство загальнофедерального права, тобто положення про те, що «Конституція і закони США, видані на її основі, укладені договори визнаються верховним правом країни, і судді кожного штату повинні керуватися ними, навіть якби в конституції або законах будь-якого штату містилися положення, що їм суперечать» [7, ст. VI].

Четвертою ідеєю конституції став принцип поділу влади, який був багато в чому запозичений у англійських і французьких просвітителів, насамперед Дж. Локка і Ш. Монтеск'є. У конституції цей принцип представлений у таких моментах: 1) чітке розмежування компетенції конгресу, президента і судових органів; 2) різні способи формування цих органів влади (обрання президен-

та і конгресу шляхом загальних виборів, а незалежність судової влади забезпечується довічним призначенням суддів, яке проводить президент, але лише за згодою верхньої палати конгресу); 3) наявність системи «стримувань і противаг», тобто процедур, що дозволяють одній гілці влади контролювати в певній мірі іншу; 4) визнання рівності всіх гілок влади, тому що жодна з них не може розглядатися як вища стосовно іншої [7, ст. II, ст. III].

«Батьки-засновники» прагнули надати конституції особливу стійкість. З цією метою до неї було записано: «Конгрес, коли б не вважали за необхідне дві третини членів обох палат, може пропонувати поправки до цієї Конституції або — за клопотанням законодавчих зборів двох третин штатів — може зібрати конвент для пропозиції поправок; ці поправки в обох випадках будуть мати юридичну силу ... після їх ратифікації законодавчими зборами трьох чвертей штатів або конвентами в трьох чвертях оних залежно від того, яку форму ратифікації запропонує Конгрес ...» [7, ст. V].

Таким чином, було закріплено особливо складний, відмінний від звичайної законодавчої процедури,

порядок прийняття поправок до конституції, і вона була забезпечена від політично поспішних текстувальних змін. Знадобилося ще кілька років для того, щоб виробити і прийняти перші десять поправок до конституції, що забезпечують буржуазно-демократичні права громадян США, такі як свобода слова, друку, зборів, захист від довільного арешту і низка інших.

Конституція США, що була схвалена Філадельфійського конвентом 17 вересня 1787 р. і набула чинності 4 березня 1789 р., — перша конституція Сполучених Штатів Америки як федеративної республіки, яка має повну міжнародну правосуб'єктність. Звичайно, вона не була ідеальною, адже не говорила про свободи і права для жінок, чорношкірого населення і корінного населення Америки. Але важко уявити, щоб творці цього документа мислили в кінці XVIII ст. морально-етичними і правовими категоріями століття XXI. Однак головне, що це була перша у світі конституція, яка забезпечувала стійкий державний устрій і розвиток республіканської держави. Уже наприкінці XVIII ст. вона вплинула на створення конституційних документів Франції та Польщі, а в наступну епоху — на підготовку конституцій значної кількості світових держав, у тому числі й Росії.

Таким чином, об'єднання 13-ти штатів у державних рамках єдиного федеральної республіканської держави — акт великої історичної ваги. Це була перша у світовій історії буржуазна федерація. Для кінця XVIII ст. вона вирізнялася

рідкісним демократизмом, який проявився хоча б у тому, що за штатами були збережені досить широкі права. «Батьки-засновники» прагнули забезпечити одночасно цілісність і ефективність держави. Федеральному уряду в Союзі були добровільно делеговані штатами найважливіші внутрішньо- і зовнішньополітичні повноваження. При цьому вони зберегли досить широкі права в рамках своєї компетенції.

Основою майбутньої Конституції США стали ідеї й теорії європейських просвітителів XVII-XVIII ст. Однак її сильною стороною є вмiле застосування американської політичної реальності кінця XVIII ст. і соціально-економічної, а також політичної реальності, що склалася в молодій американській державі в кінці XVIII століття. Американські колонії, що скинули колоніальну владу, не пішли по шляху сліпого копіювання англійських конституційних норм, однак вдало зберегли принцип вертикальної побудови влади.

Досвід війни за незалежність, ініціатива народних мас відбилися в протизв'язі виконавчої влади з боку законодавчих органів в особі законодавчої та судової гілок влади. Звичайно, в кінці XVIII ст. важко було б уявити прямий демократичний характер практичного застосування конституції. Вона не була досконалою, двоступеневі вибори президента, цензові обмеження при виборах глави виконавчої влади і конгресменів надавали конституції консервативного характеру і на перших порах обмежували політичні права широких

верств трудящого населення. Однак у самій конституції закладено механізми самовдосконалення і розширення демократичних свобод. Уже в середині XIX ст. політичні права обирати і бути обраними отримує все біле населення, а після громадянської війни — чорне. У XX ст. визнаються політичні права жінок, індіанців і національних меншин.

Важливе значення мало й прийняття принципу незалежності судової системи. Конституція закладає за Верховним судом право на скасування будь-яких указів президента та законів конгресу, якщо вони суперечать конституції. Цим правом Верховний суд користувався в історії США неодноразово.

Разом з тим, необхідно відзначити, що на конституційному конвенті депутати висловлювали інтереси насамперед заможних верств американського суспільства. Але особливістю побудови американського суспільства стало те, що велика частина заможних людей у нещодавньому минулому сама вела своє походження від законтракованих слуг (сервентів), фермерів, найманих службовців тощо. Їх стан, як правило, виникав у ході освоєння американського континенту, тому демократичні уяв-

лення не були чужі членам Континентального Конгресу. У їхній роботі ще зберігався потенціал революційної Америки, яка підняла прапор війни за незалежність проти Англії. Багато в чому саме цей факт і пояснює гнучкий характер конституції та її здатність до самовдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Слезкин Л.Ю. У истоков американской истории. — М.: Наука, 1980. — 190 с.
2. История буржуазного конституционализма XVII-XVIII вв. — М., 1983. — 328 с. [2, С. 255].
3. Лафитский В.И. Конституционный строй США. М.: Ин-т законодательства и сравн. правоведения, 2007. — 320 с. 3, С. 115–116.
4. История США. Т. I. / отв. ред. Н.Н. Болховитинов. — М.: Наука, 1983. — 688 с. — С. 38.
5. Исаев С.А. Джеймс Мэдисон. Политическая биография. — СПб.: Наука, 2006. — 551 с.
6. Коннектикутский компромис [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://universalium.academic.ru/96156/Connecticut_Compromise
7. Конституция США 1787 г. // Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII-XIX вв. — М., 1957.

Андрій Яригін,
к.і.н., доцент, ФДБОЗ ВО
«Марійський державний
університет»

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено історії створення та прийняття Конституції США в кінці XVIII століття. Розглянуто проекти державного устрою, що лягли в основу документа, подано аналіз низки його статей. Вказано значення конституції 1787 р. для історії США.

Ключові слова: конституція, президент, конгрес, Верховний суд, федералізм.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена истории создания и принятия Конституции США в конце XVIII века. Рассмотрены различные проекты государственного устройства, которые легли в основу документа, дан анализ ряда его статей. Определено значение конституции 1787 г. для истории США.

Ключевые слова: конституция, президент, конгресс, Верховный суд, федерализм.

Новітні технології у розвитку сільського господарства Ізраїлю: досягнення та можливості співпраці для України

Ізраїль досяг значних успіхів у розвитку свого агропромислового комплексу. Сьогодні ця країна є потужним експортером свіжих продуктів і світовим лідером у галузі сільськогосподарських технологій, незважаючи на те що географія Ізраїлю не є оптимальною для ведення сільського господарства. Більше половини площі країни припадає на пустелі, а клімат і нестача води не сприяють веденню господарства. Водночас, такі фактори лише стимулювали швидкий розвиток інтенсивного сільського господарства на основі новітніх технологій.

Історично у єврейського населення Палестини ідея розвитку аграрної економіки була пріоритетною. Хоча Ізраїль так і не став аграрною країною, сільському господарству протягом кількох десятиріч приділялася особлива увага в стратегії господарського розвитку. Лише стрімке формування в країні постіндустріальної економіки позбавило аграрну сферу пріоритетності. Падіння питомої ваги аграрного сектору супроводжувалося значним зростанням виробництва сільськогосподарської продукції, його інтенсифікацією, поглибленням експортної спеціалізації.

Сільське господарство

Ізраїлю побудоване переважно на принципі створення спільних соціальних утворень, які сформувалися на початку XX століття. Кібуци (від слова «група» на івриті) є найбільшими формуваннями, члени якого спільно володіють засобами виробництва та розділяють економічні, соціальні та культурні здобутки залежно від своїх потреб. Перший кібуц, «Деганія», був заснований єврейськими поселенцями в 1910 р., за 38 років до того, як на світ з'явилася держава Ізраїль. Єврейські іммігранти в кращому разі мали слабе уявлення про сільське господарство: адже в Росії та в інших країнах Східної Європи, звідки походили перші сіоністи-поселенці, їм узагалі не дозволялося володіти землею. Твердий принцип сіоністської ідеології полягав у тому, що євреї не досягнуть суверенітету, доки не навчатимуться працювати на землі. Оскільки серед поселенців було чимало соціалістів, вони виступали проти приватного фермерства на користь спільного володіння землею, її обробки і взагалі життя в комуні. Тобто саме в ізраїльських кібуцах на практиці реалізовувалося дещо модифіковане комуністичне гасло «Від кожного за здібностями, кожному за потребами відпо-

відно до рівня розвитку колективного господарства». Іншим видом утворень є мошави, які будуються за принципом сімейних фермерських господарств, об'єднаних у єдину спільноту, де власники ділянок землі спільно займаються виробництвом і реалізацією виробленої продукції. У кібуцах та мошавих виробляється 80% сільськогосподарської продукції країни.

Варто відзначити, що за останні кілька десятиріч ця структура суттєво змінилася, у першу чергу, на користь сучасних агропромислових комплексів та відходу від традиційного рівного розподілу економічних здобутків. Зараз найбільший дохід ізраїльські кібуци отримують вже не від сільськогосподарського виробництва, а від інших видів діяльності. Також відбувається інтенсивний

перехід від спільної до приватної власності.

Тільки 20% землі Ізраїлю в природних умовах придатні для ведення сільського господарства. На сьогодні сільськогосподарська продукція становить лише 1,3% ВВП країни і 4,2% експорту товарів. Цікаво, що майже 2,9 млрд дол., або 2,2% загального експорту становить експорт сільськогосподарських технологій, наукових розробок і послуг. Тільки 2% робочої сили Ізраїлю (близько 65 тис. робітників) зайнято в АПК, при цьому країна на 95% забезпечує власні потреби, імпортуючи лише зерно, олійні культури, м'ясо, каву, какао і цукор. Вважається, що сільське господарство є ефективним і високотоварним, якщо один зайнятий у ньому фермер виробляє продукцію, необхідну для життя 30-50 чоловік. В Ізраїлі

один сільськогосподарський виробник годує 115 осіб, в США – 75 осіб. В Україні на сьогодні один фермер годує близько 15 осіб.

Після досягнення Ізраїлем незалежності в 1948 р. загальна площа культивованих земель збільшилася у 2,6 раза і становить приблизно 450,000 га, а площа зрошуваних полів зросла у 8 разів, досягнувши 254,000 га. За той же період чисельність сільськогосподарських поселень зросла з 400 до 900.

Із 450,000 га сільськогосподарських земель 58% відведено під вирощування овочів, фруктів та інших культур, 19% – цитрусових, 23% використовується для вирощування квітів, у цей відсоток також входять рібні господарства тощо. 130,000 га використовуються як пасовиська для худоби.

Відповідно до закону «Про землю» землі в Ізраїлі поділяються на ті, що перебувають у приватній власності, та громадські. Понад 90% усіх земель в країні є власністю держави. До приватного сектору відносяться землі в рамках заселених населених пунктів, проданих державою населенню та комерційним компаніям під будівництво житла та комерційних споруд. В

Ізраїлі створено електронну базу даних (Земельний Реєстр), у якій зареєстровано всіх власників, орендаторів і користувачів земельних ділянок. Будь-які дії, пов'язані з переходом права власності, оренди та користуванням земельної ділянки набувають юридичної сили лише в разі наявності запису в Земельному Реєстрі про право власності на землю. Земельні ділянки надаються державою в довгострокове користування (49 років) із подальшим пролонгуванням на платній основі. Вартість оренди ділянки залежить від її місцезнаходження та призначення.

У сільському господарстві Ізраїлю широко впроваджуються найпередовіші технології. Ресурси використовуються дуже ефективно. Осушуються пустелі, побудовано Все-ізраїльський водовід, який подає воду з півночі країни (переважно з озера Кінерет) у посушливі південні райони.

Основними сільськогосподарськими культурами є зерно, овочі (помідори, кабачки, огірки, перець), фрукти (яблука, персики, вишня, банани, фініки, дині, кавуни, цитрусові, манго, авокадо, ківі), бавовна і квіти.

Останніми роками все більше уваги приділяється

екологічним аспектам ведення сільського господарства, зокрема зменшенню використання хімічних речовин для боротьби зі шкідниками. Широкого застосування набувають альтернативні прийоми та методи, екологічно чиста переробка сільськогосподарських відходів тощо.

Спільно з єврейським сектором працюють арабські господарства, розташовані на території Ізраїлю. Їхніми основними напрямками діяльності є вирощування овочів, фруктів та худоби (овець, кіз).

Селяни в Ізраїлі користуються надзвичайною повагою, що пов'язано з їх першопрохідницькою роллю в становленні та розвитку молодій державі. Держава надає кібцям і фермерам масовану і багаторівневу підтримку: кредити під 10% річних на 20 років, виділяє квоти і оплачує 2/3 вартості води.

Серйозну допомогу надає служба інструктажу (Шахам) Міністерства сільського господарства і розвитку сільських районів. Кожен сільгоспвиробник має право на 100 годин консультацій фахівців із технології та економіки, причому 70% вартості цих консультацій оплачує держава і 30% – самі фермери. Застосовуються різноманітні методи інструктажу: індивідуальні консультації, одноденні семінари, курси, сезонні зустрічі, телефонні консультації, комп'ютерний аналіз тощо.

В Ізраїлі розроблено систему стимулювання запровадження нових технологій та інновацій.

Держава субсидує фермерам до 40% вартості покупки і впровадження нових технологій. Так, фермер, який побудував сучасну теплицю (вартість може становити близько 500 тис. дол.) і здав в експлуатацію, отримує в подарунок від держави 30% її вартості (погашається третина кредиту).

У сільськогосподарському виробництві переважає маркетинговий підхід, йому підпорядкована вся система післязбиральної обробки: сортування, обробка газом, упаковка, охолодження і т.д. Результати такої політики – щорічний приріст сільськогосподарської продукції становить 10%, а протягом останнього десятиріччя обсяг виріс у 2,5 раза. На сьогодні річні потреби внутрішнього ринку Ізраїлю у зазначеній продукції становлять 11,4 кг споживання на душу населення.

Секрет успіхів сільського господарства країни полягає в тісному співробітництві фермерів та вчених, у розробленні та впровадженні вдосконалених методів у всіх галузях сільського господарства, а також у використанні технічних новинок, сучасної іригаційної технології та новітнього агротехнічного обладнання. Широко відомими стали досягнення ізраїльської генетики та біотехнології. Наприклад, є кабачки в формі блюдця, чорний кавун, червоний банан, зелена і коричнева бавовна.

Практично всюди в Ізраїлі сільське господарство пов'язане зі зрошувальними системами. Однак звичні дощувальні

установки зустрічаються рідко, наприклад, при утилізації стічних вод. На противагу цьому практично всюди можна побачити тонкі чорні шланги краплинного зрошення: на бананових, фінікових і виноградних плантаціях, при вирощуванні овочів і квітів, навіть на озеленених придорожніх смугах. Завдяки цій технології забезпечується скорочення втрат води на 20%, а при автоматизованому управлінні — ще значніше. Ізраїльські вчені та інженери в тісному співробітництві з селянами домоглися в цій сфері лідируючого становища у світі. Технологія крапельного зрошення була нещодавно відзначена як найважливіше відкриття Ізраїлю з Дня заснування держави.

Аквакультура Ізраїлю становить 2,9% усього сільськогосподарського виробництва. Для потреб цієї галузі щорічно використовується близько 100 млн м³ води.

Виробництво риби в господарствах становить від 0,5 кг на м³ води у відкритих ставках, до 20 кг на м³ у закритих. Варто зазначити, що господарства, які застосовують систему біофільтрації в закритих ставках, досягають рівня виробництва 60 кг на м³ води.

Ураховуючи нестачу водних природних ресурсів, багато рибних господарств розташовані на

узбережжі Середземного та Червоного морів для вирощування морських видів риби за допомогою циркуляції води з моря до ставка та навпаки. Виробництво в таких господарствах зросло з 900 т у 90-х роках минулого століття до 3 тис. т у наші дні.

Успіхи Ізраїлю у сфері аквакультури наочно демонструє той факт, що країна вийшла на третє місце у світі по експорту осетрової ікри.

Крім риби для їжі, широкого розвитку набуло вирощування декоративних, екзотичних риб. Річний оборот торгівлі ними становить близько 8 млн доларів.

Успішно розвивається співробітництво України та Ізраїлю в агропромисловому секторі. Нині Ізраїль входить у топ-20 країн, із якими Україна має найбільший товарообіг сільськогосподарською продукцією (15-те місце), посідає 11-те місце за експортом і 61-ше — за імпортом. Частка Ізраїлю в експорті сільськогосподарських товарів за 2015 р. становила 2,7%, а в імпорті — 0,2%.

У 2015 р. товарооборот сільськогосподарської продукції між Україною та Ізраїлем становив 403,8 млн дол., що на 7 млн дол. більше проти 2014 року. Україна експортує до Ізраїлю зерно і злаки на 263,2 млн дол., корми на 58,4 млн дол., насіння і

плоди олійних рослин (переважно соняшника) — на 41,2 млн дол., борошно і крупи — на 10,1 млн дол., натуральні масла — на 5 млн доларів.

Ізраїль постачає в Україну значно менше сільськогосподарської продукції, усього на 8,3 млн доларів. Це в основному плоди, горіхи та цедра — на 2,5 млн дол., овочі, рослини та коренеплоди — 1,5 млн дол., соки — 1,4 млн доларів.

Тільки протягом останнього року відбулося дві зустрічі міністрів сільськогосподарства України та Ізраїлю, візит заступника Міністра аграрної політики та продовольства України, два представницькі бізнес-форуми з аграрної тематики. Майже 80 українських бізнесменів організовано відвідали Ізраїль з метою ознайомлення з досвідом у сільському господарстві.

Українських фахівців цікавили новітні технології підвищення надоїв

молока, останні системи зрошування, впровадження комп'ютерних технологій в управління сільськогосподарськими процесами, поліпшення переробки та зберігання виробленої продукції тощо. У свою чергу, їхні ізраїльські колеги ознайомилися з агропромисловим потенціалом України, перспективами інвестицій в українське сільське господарство.

Протягом останніх років українські експерти на регулярній основі беруть участь у різногалузевих науково-дослідних програмах, організованих ізраїльською стороною. Особливо варто відзначити співпрацю з Центром із розвитку міжнародного співробітництва МЗС Ізраїлю «MASHAV». Центр активно співпрацює з українськими організаціями, експертами та науковцями у сфері сільськогосподарства, проводить постійні консультації та курси підвищення кваліфікації для аграрних кіл України.

Цікавою формою багатостороннього (Україна — Канада — Ізраїль) співробітництва в галузі сільськогосподарства в рамках проектів технічної допомоги є Український

Обсяги торгівлі сільськогосподарською продукцією між Україною та Ізраїлем за 2013-2015 роки (млн дол. США)

	2013 р.	2014 р.	2014/2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015/2014 р.
Товарооборот	532,6	474,7	-10,9%	396,3	403,8	+1,9
Експорт	510,4	443,8	-15%	377,4	395,5	+4,8%
Імпорт	22,2	30,9	+39,1%	18,9	8,3	-55,9%
Сальдо	488,2	412,9	-15,4%	358,5	387,2	+8%

Микола Тараненко. Новітні технології у розвитку сільського господарства Ізраїлю: досягнення та можливості співпраці для України

бізнес-проект розвитку плодоовочівництва — Ukraine Horticulture-Business Development Project (UHBDP), мета якого — надання допомоги українським фермерським господарствам-виробникам плодоовочевої продукції шляхом підвищення їх потенціалу як виробників і пошуку для них високодохідних ринків збуту. Проект працює в південних областях України (Запоріжжя, Херсон, Миколаїв та Одеса) і розрахований на підтримку 30000 малих/середніх фермерів та малих підприємств-виробників плодоовочевої продукції. Очікується, що дрібні фермери за сприяння UHBDP колективно розширять свої продажі до 50 тис. метричних т плодоовочевої продукції на суму 40 млн дол. на рік до кінця реалізації проекту. Кошти на цей проект (майже 20 млн канадських доларів) виді-

лено Міністерством закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади (DFATD) та Менонітською асоціацією економічного розвитку (MEDA). Партнером у впровадженні проекту виступає Центр міжнародного співробітництва МЗС Ізраїлю «MASHAV». Грантова допомога цього проекту спрямована на надання обладнання, проведення навчання, а також практичної та методичної допомоги в налагодженні ефективного ведення сільського господарства для фермерів і власників домогосподарств (із залученням ізраїльських та канадських фахівців).

Для підтримки малих і середніх аграріїв створюється кредитний механізм, спрямований на полегшення отримання доступу до фінансування, щоб фермери самі могли робити інвестиції у розвиток свого бізнесу. Міс-

цевим сільськогосподарським навчальним закладам буде надано допомогу в розробленні нових курсів із ефективного та екологічно сталого управління малими господарствами, які працюють у сфері плодоовочівництва. Аналогічний проект у минулому році дав такий результат — на один вкладений долар інвестицій господарство отримувало три долари доходу.

Таким чином, Ізраїль є одним зі світових лідерів інноваційного розвитку сільського господарства. У свою чергу, Україна, маючи значний природний потенціал, наразі виходить у світові лідери виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема — соняшника та соняшникової олії, м'яса птиці, інших сільськогосподарських товарів.

Значно інтенсифікувати наше співробітництво в аграрній сфері допоможе підписання Угоди про

Зону вільної торгівлі між Україною та Ізраїлем. Переговори з приводу ЗВТ наразі перебувають в активній стадії. Лібералізація торговельного режиму між нашими країнами забезпечить диверсифікацію українського експорту. Ураховуючи, що Ізраїль традиційно є нетто-імпортером української сільськогосподарської продукції, зокрема, пшениці, кормових культур, цукру, олійних культур, є зацікавленість у максимальному зниженні ставок ввізного мита з боку Ізраїлю, доступі до його ринку товарів і в розширенні переліку української продукції, що експортується до цієї країни.

Українсько-ізраїльське співробітництво в аграрній сфері не обмежується тільки торговельними операціями. Адже успіх Ізраїлю багато в чому пов'язаний саме з багаторічними дослідженнями в галузі агротехнологічних інновацій. Знайомство з цими технологіями, їх впровадження в агропромислове виробництво, залучення ізраїльських інвестицій дасть можливість зробити значний крок у реформуванні сільськогосподарського сектору нашої країни. Вочевидь, поєднання можливостей України та Ізраїлю дасть змогу суттєво наростити агропромисловий потенціал, зміцнити позиції наших країн на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

Микола Тараненко,
радник з економічних
питань Посольства
України в Державі Ізраїль

Новаційні тенденції сучасної дипломатії: концепт парадипломатії як інституційний напрям реалізації транскордонного та політико-дипломатичного співробітництва України

УДК 327.94

2016-го року Україна відзначає 25-ліття своєї Незалежності. 24 серпня 1991 р. було прийнято Акт проголошення незалежності України, схвалений Всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року. У ньому зазначається, що нині «...продовжується тисячолітня традиція державотворення в Україні, яка має право на самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами». Історичне й вагомє політичне рішення було прийнято абсолютною більшістю: 346 голосів віддано «за» про-

голошення незалежності, лише 1 – «проти».

У нових геополітичних і суспільно-політичних умовах розгорнулися державотворчі процеси. Україна шукала себе у світі та Європі, а Європа й світ ділилися з нею набутим міжнародно-політичним та інституціональним досвідом державотворення. Величезну роль у розвитку громадянського суспільства, реалізації задекларованих Конституцією України прав і свобод відіграла саме українські дипломатія й дипломати. У цьому інноваційному діалозі з урахуванням кра-

Summary

At the article is analyzed the regions as independent players not only at national level but also in the international arena as a whole, because the modern international political processes in the world and the evolution of political and diplomatic formed in the context of three interrelated trends: globalization, regionalization and institutionalization. One of the most striking manifestations of regionalization has become a trend of increasing subnational actors in international and diplomatic systems.

Transferring a large part of power to regions, sub-national or those arising from cross-border cooperation, currently defined as a special type of diplomacy – paradiplomacy. This focuses on the fact that the emergence and efficient work paradiplomacy evidence of active development of the innovation direction of the diplomacy in the new environment polycentric world. Experience of development of the paradiplomacy of the European Union amounts to both theoretical and practical interest for the regions of Ukraine.

Keywords: diplomacy, foreign policy, paradiplomacy, institutionalization, regionalization, globalization, Ukraine, the European Union.

щих традицій світової дипломатії й з'явився концепт парадипломатії як новаційний напрям реалізації програми «Східного партнерства».

Протягом багатовікової історії регіони досить часто виступали в якості самостійних гравців не лише на національному рівні, а й на міжнародній арені. Однак саме наприкінці XX – на початку XXI століття приділялася особлива увага їхній ролі в міжнародних справах, зовнішній політиці та дипломатії. Метою цього дослідження є визначення місця регіонів у політико-інституціональній і політико-дипломатичній системах сучасного світу, можливості врахування історичного досвіду в інституціональній розбу-

дові сучасних держав глобалізованого простору, зокрема – України.

Зазвичай глобалізація і регіональна інтеграція істотно впливають на зміну територіально-політичного устрою національних держав і розвиток регіонального руху у світі. Як позитивні, так і негативні наслідки глобалізації позначилися на регіональному рівні. Відповідні зміни, розширення ЄС і прагнення до подальшого поглиблення інтеграції спричинили бурхливі дебати стосовно майбутнього устрою Європейського Союзу і місця в ньому нових держав, зокрема й України з її регіонально-інституціональною структурою. Саме тому питання про те, яка роль буде відведена регіо-

нам в оновленому і розширеному складі Європейського Союзу, займає за ступенем важливості далеко не останнє місце.

Аналізуючи регіони в якості одного із гравців на міжнародно-політичному олімпі, варто, насамперед, визначити сутність поняття «регіон» та геополітичні, геодипломатичні й гео-економічні інтереси країн світу з відповідними механізмами їх реалізації. Якщо об'єктом вивчення загальної регіоналістики є «регіон як самостійна просторово-географічна, адміністративно-територіальна, інституціонально-політична, дипломатична, економічна, соціальна, історико-культурна, етнічна і демографічна величина», то об'єктом вивчення міжнародно-політичної регіоналістики є регіональна державна політика і дипломатія, а також політична сфера регіональних спільностей. Характеризуючи сутність і зміст терміна «регіон», слід акцентувати увагу на його неоднозначності та різному трактуванні в науковій літературі.

Предмет міжнародно-політичної регіоналістики пов'язаний із закономірностями становлення та розвитку політичної влади в регіонах, взаємного впливу державної політики на регіони і політики регіонів — на державу, а також із закономірностями функціонування політичної сфери життя регіональної спільності [1, с. 77-82].

Сучасні міжнародно-політичні процеси та еволюція політико-дипломатичних систем формуються в контексті трьох взаємопов'язаних тенденцій: глобалізації, інститу-

ціоналізації та регіоналізації. Одним із найбільш яскравих проявів регіоналізації/транскордонізації стала тенденція зростання субнаціональних акторів у міжнародних і дипломатичних системах (термін «транскордонізація» — В.Ц. — уперше вводиться автором до наукового обігу). Участь субнаціональних акторів у міжнародних відносинах — це феномен, який у європейській теорії дипломатії визначають як парадипломатія. Уперше термін «парадипломатія» з'являється у 80-х роках ХХ століття. Автором вважається професор університету Нью-Йорку Іво Духачек. Деякі автори розділяють палму першості щодо авторства терміна між Панайотісом Солдатосом і Іво Духачеком. Спочатку вони використовували термін «мікродипломатія», але згодом його замінили на «парадипломатія». Глобальна парадипломатія базується на політичних і дипломатичних контактах різних держав, які формуються через контакти субнаціональної влади не лише з торговельними, промисловими або культурними акторами зарубіжних країн, а й з усіма можливими агента-

ми зовнішніх зв'язків національних урядів, акторами транскордонного співробітництва і безпеки (транскордонна парадипломатія) [2; 3, с. 20-26].

На початку 90-х років ХХ ст. в науковий обіг вводиться типологія акторів як учасників парадипломатії за критерієм рівень дипломатичних зносин, а саме: міжкордонна (транскордонна) регіональна парадипломатія; трансрегіональна (макрорегіональна; мікрорегіональна) парадипломатія; глобальна парадипломатія. Це теоретичне обґрунтування концепту парадипломатія було сприйняте більшістю дослідників теорії дипломатії, які почали використовувати концепт при вивченні міжнародної активності субнаціональних одиниць/інституцій (провінції, штати, кантони, регіони, землі, області, округи та ін.). Ґрунтуючись на науковому дискурсі кінця ХХ — початку ХХІ століття, парадипломатію можна визначити як участь субнаціональних одиниць у міжнародних відносинах через встановлення формальних і неформальних, постійних і тимчасових зв'язків з іноземними акторами з метою досягнення означеної

кількості завдань через різноманітні стратегії, дії на міжнародній арені та в політико-дипломатичних системах/системі. Спираючись як на теоретичні здобутки, так і на емпіричний досвід, на сучасному етапі парадипломатію визначають як участь субнаціональних одиниць у міжнародних відносинах, зовнішній політиці та дипломатії через встановлення формальних та неформальних, постійних і тимчасових контактів з іноземними партнерами з метою досягнення певних цілей у сфері зовнішніх зносин (наприклад, питання транскордонної співпраці або транскордонної безпеки).

Серед економічних факторів, що вплинули на активізацію регіонів у період новітньої історії, варто відзначити подальший розвиток і диверсифікованість економіки, занепад старих промислових і сільськогосподарських регіонів, появу нових галузей і як наслідок — нових центрів зростання в регіонах. Певну роль відіграв психологічний фактор — у міру розвитку таких процесів, як європейська інтеграція і глобалізація, у багатьох людей з'явилося відчуття незахищеності, нестабільності, позбутися якого простіше всього у вузькому колі знайомих і близьких людей, відчуваючи свою приналежність до рідного краю і його долі.

Глобальна парадипломатія базується на політичних і дипломатичних контактах різних держав, які формуються через контакти субнаціональної влади не лише з торговельними, промисловими або культурними акторами зару-

біжних країн, а й з усіма можливими агентами зовнішніх зв'язків національних урядів.

Регіоналізація на сучасному етапі має своєю складовою особливий тип дипломатії – парадипломатію. Регіоналізація належить до превалюючих факторів розвитку політико-дипломатичних систем і міждержавного співробітництва в сучасному глобалізованому світі.

На сьогодні реформування системи державного управління країн Східної Європи в ході реалізації «Східного партнерства» ставить нові завдання перед нашою країною. Якщо раніше регіональна співпраця між Україною, Польщею, Угорщиною здійснювалася виключно в міждержавному форматі, то нині вона перейшла на інший рівень, тобто перетворилася як на співпрацю України з окремими країнами Європейського Союзу, так і з Європейським Союзом як самостійним міжнародним актором (міжнародним інститутом/інституцією). Окрім цього, співробітництво на регіональному рівні стало органічною складовою реалізації східної політики Європейського Союзу.

Розвиток парадипломатії в ЄС став можливим завдяки активізації діяльності регіональних утворень незалежно від їхньої будови. Саме регіональні уряди та національні меншини, які мають власне самоврядування, такі як Каталонія, Ломбардія, Рон-Альп, є досить активними учасниками парадипломатії і впливають на формування та реалізацію європейської та світової політики.

Якісні зміни, що відбулися у відносинах між регіонами та керівними структурами ЄС не в останню чергу завдяки розвитку парадипломатії, спричинили зниження ролі кордонів у межах Євросоюзу і сприяли успішній реалізації спільної регіональної політики.

Європа залишається на сьогодні головним світовим майданчиком, на якому більшість держав-лідерів почуваються політично впевненими та зберігають відносно лідируючі позиції в тих чи інших сферах. Цілком виправдано, що саме з Європою повинні бути пов'язані стратегії геополітичного виживання і лідерства у XXI ст. для Вашингтона, Москви і більшості держав, охоплених поняттям поліцентричного лідерства в глобалізованому світовому просторі.

Саме тут, у Європі, ураховуючи, звичайно, безліч міжнародних зобов'язань в інших регіонах планети, цим державам необхідно концентрувати свої зусилля на створенні стабільного і єдиного простору політики, дипломатії, культури, економіки і безпеки без розподільчих ліній [4].

Інституції Європейсько-

го Союзу скеровують зусилля на поглиблення співробітництва з Україною в різних сферах. Існує взаємозв'язок розширення та розвитку інститутів і функцій, має місце стимулююче значення вступу нових кандидатів до ЄС у рамках загального прискорення європейської інтеграції. Нові виклики розширення та загрози сучасного світу змушують акторів світової політики шукати ефективні варіанти загального поглиблення інтеграційних процесів. Європейський Союз стає дедалі складнішою системою, яка потребує нових інституціональних і політико-правових змін, але з урахуванням інтересів країн-членів, країн-кандидатів і самого ЄС як цілісності. Відповідно, нова система отримує й нові супротиви з боку інших центрів впливу, центрів сили.

Інституціоналізація та розширення Європейського Союзу є стратегічною концепцією, ціль якої – сприяти довгостроковому миру й стабільності в Європі. ЄС дуже зацікавлений у стабільності та злагоді серед своїх найближчих сусідів, з урахуванням і тих, які перебува-

ють у списку очікування на вступ до Євросоюзу, що розширюється на Схід. Таке розширення повинно допомогти переступити через поділ, що тривав століттями в Європі на рівні цивілізації й релігії і був причиною значної кількості політичних і збройних конфліктів у минулому. У XXI ст. об'єднана Європа, що наблизилася впритул до кордонів колишнього Радянського Союзу, фактично є багатокультурним співтовариством суміжних держав із різними релігійними, етнічними й культурними характеристиками. Історична динаміка інституціональних процесів європейського будівництва логічно завершилася на одному з етапів становленням оригінальної інституціональної моделі, центром впливу в сучасному світоустрої – Європейським Союзом [5, с. 4-12].

Перелік запитань, на які сьогодні мають знайти відповіді держави поліцентричного світу, свідчать про складність зовнішньополітичних проблем, їх взаємозв'язок зі стратегіями держав на світовій арені, включаючи взаємодію з Росією, США, ЄС, а також іншими державами глобалізованого світу, у тому числі – з Україною. Наша країна на сьогодні є в центрі світового геополітичного простору, нової геополітичної конструкції, що вибудовується в Європі. Для України важливим є досвід як розвитку парадипломатії субнаціональних регіонів ЄС, так і єврорегіонів, що охоплюють територію України та країн, які входять до складу Євросоюзу («Буг», «Карпатський регіон», «Нижній Дунай» та ін.).

Розвиток парадипломатії як складової процесів регіоналізації в Україні може сприяти формуванню системи транскордонного співробітництва й упровадженню на практиці євроінтеграційних прагнень нашої країни, практичної презентації визначеного проєвропейського курсу [6].

Отже, делегування значної частини владних повноважень регіонам, субнаціональним чи тим, які виникли внаслідок транскордонного співробітництва, на сьогодні визначається як особливий тип дипломатії – парадипломатія. При цьому варто зазначити, що інструментарій парадипломатії не має суттєвих відмінностей від інструментарію класичної дипломатії. Виникнення

та ефективна діяльність парадипломатії свідчить про активний розвиток нового напрямку дипломатії в нових умовах інституціоналізації, глобалізації та регіоналізації. Основні підходи та механізми діяльності акторів парадипломатії, спрямовані на мобілізацію регіональних ресурсів, цілком себе виправдовують і сприяють реалізації ініціатив, покликаних забезпечити інтереси регіонів та їхніх громадян у сфері зовнішніх зносин. Досвід розвитку парадипломатії Європейського Союзу становить як теоретичний, так і практичний інтерес для регіонів України. Формування міжрегіональних відносин за європейськими зразками, у контексті трансформації політичних моделей східноєвропейських країн, від-

бувається в ході реалізації «Східного партнерства».

Список використаних джерел:

1. Грачевська Т.О. Парадипломатія як складова процесів регіоналізації на сучасному етапі // Т.О. Грачевська // Грані. – 2014. – № 12. – С. 77-82.
2. Плотникова О.В. Международные связи регионов государств: характеристика и особенности // О.В. Плотникова, О.Ю. Дубровина. – М.: Норма, Инфра-М, 2016. – 192 с.
3. Циватий В.Г. Глобалізація та європейська регіональна політика: історичні імперативи і сучасність // В.Г. Циватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2012. – Випуск 18. – С. 20-26.
4. Pigman Geoffrey Allen. Contemporary Diplomacy / A.G. Pigman. – Washington,

2010. – 288 p.

5. Циватий В.Г. Євроінтеграційна діяльність України через призму реалізації програми Східного партнерства: інституціональний та іміджевий аспекти // В.Г. Циватий, Л.Д. Чекаленко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Вип. 23. – Ч. II. – Серія «Політичні науки». – К.: ДАУ при МЗС України, 2016. – С. 4-12.
6. Paradiplomacy in action. The foreign relations of subnational actors. – L., 1999. – 231p.

Вячеслав Циватий,
ректор Дипломатичної
академії України при МЗС,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник
освіти України

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано регіони як самостійні гравці не лише на національному рівні, а й на міжнародній арені, адже сучасні міжнародно-політичні процеси та еволюція політико-дипломатичних систем формуються в контексті трьох взаємопов'язаних тенденцій: глобалізації, регіоналізації та інституціоналізації. Одним із найбільш яскравих проявів регіоналізації стала тенденція зростання субнаціональних акторів у міжнародних і дипломатичних системах.

Передавання значної частини владних повноважень регіонам, субнаціональним чи тим, що виникли в результаті транскордонного співробітництва, на сьогодні визначається як особливий тип дипломатії – парадипломатія. При цьому увага акцентується на тому, що виникнення та ефективна діяльність парадипломатії свідчить про активний розвиток новаційного напрямку дипломатії в нових умовах поліцентричного світу. Досвід розвитку парадипломатії Європейського Союзу становить як теоретичний, так і практичний інтерес для регіонів України.

Ключові слова: дипломатія, зовнішня політика, парадипломатія, інституціоналізація, регіоналізація, глобалізація, Україна, Європейський Союз.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы регионы как самостоятельные игроки не только на национальном уровне, но и на международной арене, ведь современные международно-политические процессы и эволюция политико-дипломатических систем формируются в контексте трёх взаимосвязанных тенденций: глобализации, регионализации и институционализации. Одним из наиболее ярких проявлений регионализации стала тенденция роста субнациональных акторов в международных и дипломатических системах.

Передачу значительной части властных полномочий регионам, субнациональным или возникшим в результате трансграничного сотрудничества, на сегодня определяется как особый тип дипломатии – парадипломатия. При этом внимание акцентируется на том, что возникновение и эффективная деятельность парадипломатии свидетельствует об активном развитии новационного направления дипломатии в новых условиях полицентричного мира. Опыт развития парадипломатии Европейского Союза представляет как теоретический, так и практический интерес для регионов Украины.

Ключевые слова: дипломатия, внешняя политика, парадипломатия, институционализация, регионализация, глобализация, Украина, Европейский Союз.

Проблема захисту та збереження культурних цінностей у Німеччині: нові ініціативи

УДК 323.2:008(430)

Проблема захисту та збереження культурних цінностей набуває на початку XXI ст. нових вимірів. Це безпосередньо пов'язано з низкою гучних пограбувань, поверненням цінних творів мистецтва, пошук яких тривав понад півстоліття.

Нелегальна торгівля культурними цінностями займає третє місце у світі в міжнародному організованому кримінальному обігу після торгівлі зброєю та наркотиками. Нелегальне вивезення культурних цінностей завдає значної шкоди культурній ідентич-

ності та цілісності країни походження. Так, за оцінкою американських експертів, станом на 2012 р. культурні цінності обсягом близько 8 млрд дол. стали об'єктом нелегальних трансакцій [1]. Зазначимо, що ця тенденція набирає обертів.

Актуальним залишається питання поліпшення захисту культурних цінностей у ФРН, щоб запобігти їх вивезенню за кордон і тим самим захистити німецьку культурну спадщину. Законодавство ФРН дозволяє, дотримуючись норм міжнародного права,

Summary
Preparations for the adoption of the new Law on Protection of Cultural Values, its discussion and debate seriously puzzled the German Government, and also caused acute criticism from the representatives of the world of art. An important and quite complex issue in this regard is that of preventing illegal movement of cultural objects that belong to the cultural heritage of the state.
Keywords: Germany, law, cultural values, collections, museums, the Ministry of Culture and the media, illegal movement

досить ефективно вести роботу з країнами-партнерами щодо повернення викрадених або незаконно вивезених культурних цінностей.

Примітно, що розвиток законодавчої бази, яка забезпечує захист культурних цінностей у Німеччині, розпочався відразу після завершення Першої світової війни — під впли-

вом її згубних наслідків для історичного, культурно-мистецького і наукового надбання. У 1919 р. через економічну скруту Німеччина потужно взялася за виявлення фактів продажу німецьких культурних цінностей за кордон, чому необхідно було вміло запобігти. Спочатку було прийнято регламент експорту творів мистецтва, після чого культурні цінності, зареєстровані як національно цінні, були занесені до каталогу, на них поширювалася заборона на вивезення. Цей принцип було закріплено у прийнятому 1955 р. законі про захист німецьких культурних цінностей від вивезення, який діє донині. Підкреслимо, що ФРН зобов'язалася вживати заходів проти незаконної торгівлі культурними цінностями згідно з нормами міжнародного права.

Положення про захист культурних цінностей держав-членів ЄС реалізується на основі права ЄС (Директива 93/7) у Німеччині з 1998 р. (Закон про реституцію культурних цінностей). Із приєднанням Німеччини до Конвенції ЮНЕСКО (2007 р.)

Баварський національний музей. Фото з архіву автора

цей закон було розширено, з того часу він діє стосовно 127 держав-учасниць Конвенції ЮНЕСКО [2].

ФРН входить до числа держав, які можуть прагнути збільшення обсягів повернення культурних цінностей. Європейський Союз та інші міжнародні організації покликані створювати каталоги національних скарбів і затвердити правила імпорту-експорту та повернення культурних цінностей, вивезених незаконним шляхом.

Ключовою подією світового значення у справі повернення і реституції культурних цінностей, втрачених у різних країнах світу, стала Міжнародна Вашингтонська конференція з питань майна періоду Голокосту (грудень 1998 р.), яку організував Держдепартамент США. Під час конференції особливу увагу було приділено проблемі награваних творів мистецтва. У Вашингтонській конференції взяли участь представники понад 40 країн світу та єврейських організацій. У ході конференції було прийнято 11 важливих положень, наприклад, щодо необхідності здійснення ідентифікації награваних та конфіскованих під час нацистського панування творів мистецтва, проведення пошуків їх довоєнних власників або спадкоємців. Також Міжнародною угодою було передбачено, що музеї держав, які підписали цей документ, повинні перевірити свої фонди стосовно їх походження та визначити, чи містять вони культурні об'єкти, які були незаконно відчужені за часів панування націонал-соціалістів [3].

Подібні положення були

Моніка Гюттерс, Міністр культури ФРН

закріплені в Берлінській декларації від 14 грудня 1999 р. і схвалені федеральним урядом, федеральними землями і муніципальними організаціями. Документ вимагав і заохочував німецьких колекціонерів активізувати і надалі продовжувати пошук конфіскованих нацистами творів мистецтва, зокрема єврейської власності.

Із тим щоб нині повною мірою посилити захист культурних цінностей та ефективно боротися з незаконною торгівлею ними, Федеральний уряд має намір об'єднати й узагальнити раніше прийняті закони в галузі охорони культурних цінностей у новому документі. Реформа закону про захист німецької культурної спадщини від вивезення була ініційована у 2015 р. уповноваженою уряду ФРН із питань культури та ЗМІ при відомстві федерального канцлера Монікою Гюттерс і спрямована на зміцнення контролю у сфері транскордонної торгівлі предметами мистецтва, регулювання вивезення об'єктів, які вважаються національною культурною спадщиною [4].

Так, новим законопроектом пропонується встановити більш суворі, у порів-

нянні з попередніми законодавчими актами, правила експорту та імпорту творів мистецтва, а також передбачити значно більше нюансів при оформленні договорів купівлі-продажу.

Новий документ надаватиме право ввезення культурних цінностей до Німеччини лише за наявності відповідної ліцензії. Обговорення таких заходів на найвищому рівні викликали неоднозначну реакцію в країні.

Також не варто забувати про те, що торгівля викраденими культурними цінностями є одним із найважливіших джерел прибутку, які використовують терористичні організації. Культурна спадщина багатьох країн, таких як Сирія, Ірак, Малі, Мексика, через численні пограбування, зруйнування та крадіжки перебуває під великою загрозою. Нелегальні розкопки пошкоджують численні знахідки, руйнують археологічні комплекси, а тим самим цінність та ідентифікацію об'єктів, що свідчать про життя минулих цивілізацій [1].

У свою чергу, представник Європейського Союзу аукціоністів в Брюсселі Генрік Ганштейн наполягав на більш посиленому регулюванні саме торгівлі

старожитностями, оскільки практично лише ця сфера є залежною від незаконних розкопок і незаконного експорту.

Палкими і тривалими залишаються дискусії навколо прийняття нового закону, який повинен захищати культурні цінності. Німці навіть назвали його «гільйотиною» для продажу культурних цінностей, холодним «відчуженням». У свою чергу, арт-дилери мають страх, що органи культури в майбутньому рахуватимуть культурні цінності як національні і тим самим перешкоджатимуть власникам продавати їх за кордон.

Мета реформування закону, який діє з 1955 р., про правила вивезення німецької культурної спадщини полягає у тому, щоб скласти низку однозначних експортних та імпортних правил, а також чітко прописаних обов'язків. Важливу роль у цьому питанні відіграватиме людський чинник – обачливість і добросовісність під час придбання культурних цінностей.

Однак згідно з новим законом 2016 р. до національно цінних належатимуть роботи, які:

- 1) мають важливе значення для культурної спадщини Німеччини;
- 2) є особливо значущими творами мистецтва і тривалий час зберігаються в Німеччині;
- 3) становлять особливий інтерес для суспільства саме місцем розташування на території ФРН [4].

Прикладом може бути «Мадонна з покровом» Ганса Гольбейна, яка за фінансової підтримки мецената в розмірі 100 млн євро змогла залишитися в Німеччині, хоча власники

мали намір продати її за кордон. Цей цінний і знаменитий віттарний образ був написаний Гольбейном на замовлення колишнього базельського бургомістра Якоба Мейера.

Дослідники припускають, що розпочата в 1526 р. картина була закінчена вже після повернення художника з Лондона до Базеля у 1528 р. [5].

Усе мистецтво в німецьких музеях повинно бути поставлене під «колективний захист від вивезення». Моніка Грюттерс прагне регулювати імпорт і експорт об'єктів культури з використанням нових правил та ефективно запобігти переміщенню національної спадщини. Так, у порівнянні з першою версією законопроекту було зроблено певні поступки. Дотепер арт-дилери і колекціонери могли відправити свої роботи без процедури авторизації і, отже, без державного контролю в інші частини Європейської економічної зони. Лише у тому разі, якщо об'єкт повинен бути відправлений за межі ЄС і якщо він мав певний вік і певне культурне та історичне значення, він повинен був отримати дозвіл з Міністерства культури в певній федеральній землі.

Спочатку міністр хотіла встановити для культурних цінностей такі самі правила, як при вивезенні до Швейцарії або США. Вони містили такі обмежувальні дані: 50 років та 150 000 тис. євро. Тепер просити дозволу на вивезення культурних цінностей потрібно власнику лише в тому разі, якщо перед ним цінність, якій від 70 років і коштує вона від 300 000 тис. євро. Для скульптур, фотографій,

Райнхольд Вюрт, власник однієї з найбільших колекцій витворів мистецтва в Європі

археологічних об'єктів діють інші співвідношення. Така прозорість викликала різкий супротив та гостру критику і водночас стала справжньою больовою точкою, навколо якої точилися запеклі дискусії під час обговорення пакету поправок до законопроекту [4].

Суворий контроль і процес затвердження значно полегшує державі отримати будь-яку інформацію особливо про важливі роботи і намір власників щодо їх продажу. Варто також підкреслити, що об'єкт, який потрапив до каталогу культурної спадщини, більше не можна продати за кордон.

Відтак колекціонери, галеристи, художники вбачають у ще не підписаному законопроекті серйозне зазіхання на свободу арт-ринку як такого. Один із видатних німецьких художників сучасності Георг Базеліц прийняв рішення вилучити свої роботи з усіх німецьких

музеїв, у яких вони протягом тривалого часу виставлялися. Велику кількість із них втратили музеї Дрездена, Мюнхена та Хемніца.

На нашу думку, таке рішення митця видається доволі неаргументованим, оскільки його твори не мають статусу національної культурної спадщини. Варто підкреслити, що проект нового закону не розглядає сучасне мистецтво як особливо цінне культурне надбання. Виняток становить лише єдина робота художника сучасності Гюнтера Юккера.

Відтак новий закон про захист культурних цінностей повинен вступити в силу у 2016 році. Закон у новій редакції має на меті захист від розпродажу за кордон колекцій державних музеїв, у тому числі експонатів із приватного володіння, що зберігаються в музеях тимчасово. Документ викладений на 156 сторінках, складається з 10 частин та 91 парагра-

фа.

З моменту анонсування першої редакції законопроекту в липні 2015 р. розрив у підходах між міністром культури і значною частиною представників світу мистецтва відчутно збільшився. Не залишився осторонь і найбільш відомий колекціонер Німеччини Райнхольд Вюрт, назвавши культурну політику Грюттерс дрібною та недалекоглядною.

З цим твердженням можна не погодитися, оскільки Міністерство культури та засобів масової інформації значно активізувало пошук нагробованих нацистами творів мистецтва. Варто зазначити, що за результатами опитувань, проведених німецьким Інститутом музеєзнавства (Institut für Museumsforschung), існує припущення, що в Німеччині у майже 2300 музейних колекціях можна знайти предмети культурної спадщини, незаконно вивезені нацистами. Моніка Грюттерс називає таке становище «неприпустимим» [6].

Важливо підкреслити, що знахідка 2012 р. в приватному володінні Корнеліуса Гурліта у Мюнхені стала «знахідкою століття» і з новою силою розпалала дискусію щодо походження предметів культури, яка триває з кінця 2013 року. Вражаюча колекція включає в себе майже 1300 полотен художників класичного модернізму. Серед них роботи Пабло Пікассо, Марка Шагала, П'єра Огюста Ренуара, Анрі Матісса, Еміля Нольде. За оцінками експертів, загальна вартість «знахідки століття» перевищує 1 млрд євро [3].

Плідна співпраця з іно-

земними експертами є показником того, що Німеччина опрацьовувала «знахідку століття» не за зачиненими дверима. Це стало новим поштовхом і водночас ще одним шансом для досягнення вагомих результатів у цій непростій справі. Дотепер лише п'ять творів із колекції Гурліта можуть бути повернуті як викрадені культурні цінності.

Тоталітаризм змусив німців розуміти, наскільки важливою є свобода мистецтва. Необхідним видається сформулювати чіткі критерії для національних культурних цінностей. Культура – дієва частина нашої самовпевненості і вона є найсильнішим мотором інтеграції, саме культура будує мости, а мова мистецтва є універсальною.

За переконанням міністра М. Грютters, про список цінних культурних об'єктів потрібно краще піклуватися, ніж у минулі десятиліття. Твори мистецтва, книги і антикваріат незалежно від намірів купівлі або продажу можуть бути оголошені як національний дороговцін-

ний спадок. Держава звертатиме увагу на виняткові експонати.

Німецькі археологи, історики, мистецтвознавці вважають, що законопроект однозначно повинен вимагати чітку доказову базу щодо гарантії походження культурних цінностей та ідентифікації об'єктів. Сюди належить походження, місце та дата розкопок або знахідок культурних цінностей, а також перевірені дані про їхніх попередніх власників. Допускається торгівля лише перевіреними та задекларованими культурними об'єктами. У разі порушення арт-дилерами цих вимог накладатиметься штраф та безповоротно здійснюватиметься вилучення ліцензії для ведення бізнесу.

Однак, крім позитивних змін, прийняття закону 2016 р. може призвести до певних труднощів і непорозумінь. Німецькі вчені висловили стурбованість з приводу того, що дата відліку в новому законі 2016 р. може мати негативні наслідки для країни. Отримані до цієї дати незаконним шляхом культурні

цінності можуть бути узаконені і вважатися законно ввезеними. Колекціонери запропонували забезпечити альтернативи для купівлі антикваріату, а саме такі експонати, що можуть у законний спосіб бути надані приватним особам для тимчасового користування.

Підкреслимо, що Німеччина належить до тих країн, які одразу намагаються повернути культурні цінності, які опинилися на території країни незаконним шляхом. Із прийняттям нового закону про захист культурних цінностей німецьке законодавство відповідатиме нормам ЄС і сприятиме зміцненню позицій Німеччини на світовому арт-ринку. Введення в дію нового закону дасть змогу значно просунутися вперед у вирішенні цієї складної проблеми.

Список використаних джерел:

1. *Illegaler Kulturhandel bedroht das Kulturerbe der Menschheit. Beachten Sie die nationalen Ausfuhrbestimmungen für Kulturgüter.* Auswärtiges Amt. S. 1-6.
2. Гаагская конвенция 1954 года о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. – М., Юриздат, 1957. – 44 с.
3. Солошенко В.В. Дослідження щодо походження втрачених

культурних цінностей (досвід Федеративної Республіки Німеччина) / Солошенко В.В. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015, вип. 44, том 2. – С.119-123.

4. Gesetz 1955 "Gesetz zum Schutz deutschen Kulturgutes gegen Abwanderung in der Fassung der Bekanntmachung vom 8. Juli 1999 (BGBl. I S. 1754), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 18. Mai 2007 (BGBl. I S. 757) geändert worden ist" 2016-02-04 Regierungsentwurf eines Gesetzes zur Neuordnung des Kulturgutschutzrechts Stand: 04.11.2015.

5. Rose Maria Gropp Holbein Madonna Deutschlands teuerstes Kunstwerk

/ Rose Maria Gropp // Frankfurter Allgemeine Zeitung <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/kunst/holbein-madonna-deutschlands-teuerstes-kunstwerk-12823.html> 14.07.2011

6. Германия активизирует поиск награбленного нацистами искусства <http://www.dw.com/ru/германия-активизирует-поиск-награбленного-нацистами-искусства/a-18160224>.

Вікторія Солошенко,
кандидат історичних наук, доцент, учений секретар ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Георг Базеліц, німецький живописець, один із найдорожчих серед нині живих художників Німеччини

АНОТАЦІЯ

Підготовка до прийняття нового закону про захист культурних цінностей, його обговорення та дискусії порушили серйозні проблеми перед урядом Німеччини, а також викликали гостру критику представників світу мистецтва. Важливим і доволі складним у цьому зв'язку є завдання запобігання незаконному переміщенню об'єктів культури, які належать до культурного надбання держави.

Ключові слова: Німеччина, закон, культурні цінності, колекції, музеї, міністерство культури і ЗМІ, незаконне переміщення.

АННОТАЦИЯ

Подготовка к принятию нового закона о защите культурных ценностей, его обсуждение и дискуссии серьезно озадачили правительство Германии, а также вызвали острую критику представителей мира искусства. Важной и довольно сложной в этой связи является задача предотвращения незаконного перемещения объектов культуры, которые принадлежат к культурному достоянию государства.

Ключевые слова: Германия, закон, культурные ценности, коллекции, музеи, министерство культуры и СМИ, незаконное перемещение.

Особливості географічного фактора української та європейської геокультури

УДК 327

Кожна цивілізація, країна або імперія мали свій час та місце на часовому та просторовому промені світової історії. Важко уявити собі існування Месопотамії в XIX ст. або США на початку нової ери, так само як неможливо було б перенести Древній Єгипет від берегів Нілу, не змінивши культурно-історичної сутності найдавнішої цивілізації нашої планети. Ці особливості просторо-часової приналежності політичної історії людства є географічно-темпоральним аттрактором розвитку будь-якого суспільства, який незважаючи на значний технологічний розвиток сучасної цивілізації все ж залишає помітний відбиток у долі всіх країн і народів.

Сфера впливу географічного фактора на сучасну історію великих суспільств може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною. Зазвичай до об'єктивної сторони відносять сукупність природно-ресурсних і кліматичних умов, що зумовлюють соціально-політичну, економічну та культурну ситуацію в цивілізаційному ареалі нації. З суб'єктивною стороною географічного фактора все не настільки очевидно: до неї відносять сукупність психологічних чинників у масовій свідомості народу

(ментальності), які були сформовані під постійним впливом політико-географічних і фізико-географічних умов. Тому суб'єктивна сторона географічного фактора політичного державотворення є водночас чинником геокультури, як елементу політичної культури населення певної території.

З розвитком суспільних наук після епохи Просвітництва, популярність ідеї географічної залежності політичних рішень усе більш нівелювалася. Це було пов'язано, в першу чергу, з тим, що теорії географічного детермінізму не тільки абсолютизували природно-територіальний чинник, ігноруючи інші фактори державотворення, а й концентрували свою увагу виключно на об'єктивному боці географічних впливів. Із появою класичної економічної теорії (А. Сміт) географічна складова залишилася на периферії соціально-наукового дискурсу, а її місце поступово зайняли різні концепції сприятливих економічних умов. У сучасну епоху зі скороченням циклу капіталістичних криз проблема геокультури та географічного чинника її формування стає дедалі більш важливою. Віртуальна економіка XXI ст. досить яскраво демонструє, наскільки

Summary

The article draws attention to the problem of geographical factors which creating a geoculture of Ukrainian society. Wondering about the level of Ukrainian geopolitical consciousness, the author compares different manifestations of the national political consciousness with similar situations in European countries. National political mentality described by comparison with a regional-regional identities in Britain, France and Germany. Based on the findings, the paper stresses the general need for applied approach to study the principles of the Ukrainian nation.

Keywords: geoculture, political culture, mentality, nation, territorial identity.

високого значення набув фактор колективної свідомості суспільства в контексті фінансового та виробничого успіху держав і народів. Навіть курс валют на міжнародному ринку є надзвичайно чутливим до певних абстрактних уявлень та припущень у свідомості суспільства, що з величезною швидкістю розмножуються через ЗМІ та міжнародні комунікації.

Відтак, у цьому аспекті виявляється вкрай актуальним дослідити природу та структуру географічного чинника геокультури, у тому числі розглянувши його прояви в українському та європейському суспільстві.

Якщо інтерпретувати геокультуру як складову політичної культури, то зміст останньої формується за тими ж законами та закономірностями, що й політичної культури загалом. Специфіка геокультури полягає в акцентуванні на вагомій ролі природних (географічних, екологічних, природно-ресурсних) аспектів і піддається впливу таких формую-

чих факторів:

- 1) усіх факторів, власних політичній культурі загалом;
- 2) екологічних факторів, пов'язаних із усвідомленням екологічної ситуації в регіоні, а також із можливостями громадянського суспільства вплинути на державну екологічну політику;
- 3) факторів природо-ресурсного забезпечення, що описують популярність проблеми ресурсної економії в країні, у тому числі поінформованості населення щодо реалій виснаження природних багатств планети чи країни;
- 4) географічних факторів, що поділяються на дві структурні групи: політико-географічні, або фактори, які базуються на відображенні геополітичного сегменту державної політики у свідомості населення, та фізико-географічні, що визначаються впливом природно-географічного середовища на трансгенераційне формування політичної ментальності народів. Політична географія

країни, суспільно-свідомим відзеркаленням якої є елементи геокультури, не зводиться до фізичної території та природних умов держави. Як слушно зазначає М. Дністрянський: «Географічне положення держави включає дві основні складові – природно-географічне і суспільно-географічне, які різнобічно характеризують її позиційність щодо оточуючого світу, але мають і свої особливості. Якщо природно-географічне положення відзначається відносною статичністю, то суспільно-географічне – мінливе в часі. Крім того, держава сама здатна впливати і навіть творити своє суспільно-географічне положення, особливо політико-географічне» [1, с. 8]. Географічний вплив на політичну культуру українських громадян є предметом наукового пізнання і може допомогти знайти відповіді на запитання, пов'язані з місцем українця у вітчизняному політичному житті.

Після Революції гідності українське суспільство зазнало досить відчутних змін. Усе більш наочними стають намагання активних громадян вплинути на політичне та соціальне життя в країні. Однак недовіра до владних і судових інституцій, брак досвіду та засобів громадської боротьби, а також конотація понять «держава» та «влада» в політичній культурі

П'єр Бурд'є, французький соціолог, автор «філософії дії»

населення зводять вітчизняну громадянську активність до вузько випадкових вимірів, які спрямовані на вирішення конкретних, а не комплексних завдань.

Розглянемо конкретний приклад. Нещодавно в українських ЗМІ значного розголосу набула ситуація з незаконним видобутком бурштину на території Рівненської та Волинської областей. Після перевірки зафіксованих з літака нелегальних точок вдалось оцінити майже масове розкрадання природних ресурсів України [2]. Випадок із незаконним видобутком напівдорогоцінного каменю зовсім не є новим. Так, у середині 2014 р. вже здійснювалася спроба боротьби з ресурсними зловмисниками. Тоді в порушенні закону звинувачували окремих учасників громадських організацій майдану, зокрема,

«Спільної справи» та «Самооборони», які привласнили та контролювали незаконний бізнес бурштинових «плантацій» Олександра Януковича [3]. Громадська активність українців рік тому дала можливість підняти проблему щодо конкретного випадку порушення закону, однак не усунула її цілком навіть на регіональному рівні. У 2014 р. бурштинова ситуація не отримала відповідної оцінки усього суспільства, що стало причиною неадекватності продемонструвати комплексний громадський опір. Предметом дискусії стала конкретна проблема, яка, хоч і була вирішена, уже через рік повернулася новим рецидивом.

Для контрасту розглянемо подібну ситуацію в ЄС: якою у випадку нелегального видобутку буде реакція активного європейського громадянина? У 2007 р. в пресі мала резонанс історія з екологічною катастрофою у французькій Гаяні (анклав Франції в Південній Америці). Новина була пов'язана з незаконним видобутком золота, що мав неконтрольований розмах із початку 2000-их років [4]. Головні учасники незаконного видобутку – у переважній більшості бразильці та мешканці сусіднього Сурінаму, які незаконно перетинали кордон французьких земель через джунглі. Цікаво, що з проведенням широ-

кої інформаційної кампанії гаянська ситуація була бурхливо сприйнята не лише в Парижі, а й серед багатьох громадян ЄС. Низка громадських рухів, у тому природоохоронних організацій, офіційно звернулися до уряду Франції з вимогою в кілька разів збільшити кількість прикордонних патрулів у регіоні, а також значно посилити правову підтримку цінних природних територій, у тому числі через введення більш жорсткої відповідальності за незаконний видобуток. Відповідні вимоги були виконані, починаючи з 2010 р. в Гаяні нелегальні золотокопальні стали відчутно рідшим явищем.

Зіставлення двох означених ситуацій дає можливість побачити характерну відмінність української геокультури від європейської. Позиція активних українських громадян здебільшого спрямована на боротьбу з конкретним проявом незаконності. Відсутність системного підходу пояснюється значною недовірою до інституцій влади з боку активістів і, по суті, недовістю механізмів владно-громадської комунікації. Навіть теоретично, якби вже сьогодні існували реальні можливості для здійснення громадянського контролю за дотриманням закону та діяльністю влади, геокультури українського громадянства знадобилося б ще кілька років, аби сформувати «алгоритми» загального, а не прикладного втручання в політику своєї держави.

Одна з виключних ознак географічного чин-

ника геокультури загалом полягає в імпліцитності (неявності) концептуальних границь між соціальним і географічним простором у сучасній політиці. Те, що на перший погляд здається ефектом географічної дистанції, насправді може бути результатом широкого проміжку в аспекті соціального простору. Відомий французький соціолог П'єр Бурд'є свого часу слушно відзначив, що вагома відмінність між географічним і соціальним простором полягає в наступному: «Ці два простори ніколи повністю не збігаються, проте багато розходжень, які вважають зазвичай ефектом географічного простору, наприклад, протиставлення центру і периферії, є в дійсності дистанцією в соціальному просторі, тобто походять від нерівності в поділі різних видів капіталу в географічному просторі» [5, с. 94]. Соціальний простір включає в себе багато складових – як ментальних, так і кількісно-матеріальних, однак саме їх синтез є джерелом формування колективного здорового глузду суспільства, що є центральним оператором політичної свідомості мас.

Досить яскраво ця особливість проявляється в українській політичній культурі. Сьогодні багато апологетів та опозиціонерів західного вектора розвитку України апелюють до географічної та історичної близькості нашої держави із відповідно Євросоюзом та

Росією. Однак те, що здається близьким у просторі фізичному, не є таким же недалеким у просторі соціальному. Теперішня українська міжкласова дистанція є набагато ширшою, ніж європейська, а російська суспільна свідомість буквально контрастує з українською протягом останніх кількох років. Нині наша держава є певним чином ізольованою в новоствореному специфічно-вітчизняному соціальному просторі, українці в політичному сенсі мислять не як росіяни, але й не як типові громадяни Європи.

Ще одним аспектом географічного чинника геокультури є усвідомлення громадою територіальної ідентичності та геополітичної особливості своєї країни та її регіонів. Під час війни та гуманітарної кризи на Донбасі ця проблема є вкрай важливою.

Англійська дослідниця співвідношення понять держави, території та громадянства Різ Джонс пропонує звернути увагу на сучасну ситуацію в її рідній Британії. Шотландія в складі Великої Британії завжди була осо-

бливою політичною одиницею. Її населення, незважаючи на відсутність незалежності від Великого Королівства, завжди мала активну політичну позицію, яка однак ніколи не переходила межу відвертого силового сепаратизму. Зважаючи на цей факт, Лондон активно підтримував створення нових механізмів і регіональних інституцій самоврядування. «Шотландія являє собою цікавий приклад взаємозв'язку між територіальними ідентичностями і роботою, делегованою уряду. На цьому рівні шотландська цивільна служба проявляла активну позицію щодо розвитку регіонального уряду аж до 1997 р., при чому значно більшою мірою, ніж її колеги в Північній Ірландії та Уельсі. Члени цивільної служби в Шотландії, як правило, намагалися підкреслити своєрідність Шотландії та свою роль у підтримці цієї самобутності протягом усієї другої половини XX століття. У зв'язку з цим, виконавча передача влади в Шотландії шляхом створення шотландського парламенту служила виключно тому, щоб оживити завжди властиву активність шотландської цивільної служби» [6, с. 168].

Шотландія є яскравим прикладом автономного регіону, який прагне реалізації своєї самобутності. Велика частка політично активного населення протягом усього часу деволуції в Британії не просто висловлювала свою

позицію з приводу відновлення шотландського парламентаризму, а й стала його реальною рушійною силою [7, с. 53]. Прагнення передачі влади в регіоні було реалізоване шотландцями цілеспрямовано та законно, а їхнє відношення до територіальної цілісності Британії засвідчив референдум 2014 р., на якому було підтверджено якість і дієвість сучасної британської етнічної та гуманітарної політики.

Українська ситуація в територіально-географічному аспекті є вкрай наочною. Анексія Криму та сепаратистські рухи ніколи б не стали можливими без минулого провалу гуманітарно-регіональної політики, а також низького рівня політичної культури населення в цих регіонах і в цілому в Україні. Про географічно-історичний фактор української роздільності по Дніпру йшлося ще задовго до національної кризи, а неспокійні події в Криму вже мали місце на світанку вітчизняної незалежності.

Мешканці сучасного Донбасу та Криму, які і мешканці інших українських регіонів, наприклад, Харківщини, є носіями специфічної, однак пасивно-замкнутої територіальної ідентичності. Саме на цих ментальних геокультурних атрибутах, як правило, і будувалася політична кампанія в цих регіонах. Політик звертався до електорату не як до українців, а саме як до харків'ян, жителів Донбасу, Криму тощо. Таке відношення констатувало і досі констатує щораз глибшу дезінтеграцію ментальної собор-

ності України. Багато мешканців регіонів країни є прихильниками децентралізації, однак не беруть активної громадської участі в досягненні широких правових поступок з боку центральної влади. Така ситуація наводить на думку, що навіть за умов розгортання процесів децентралізації громадська активність і продуктивність нових місцевих органів влади буде еквівалентною сучасній. Успіх шотландського парламентаризму є наслідком високої політичної культури населення, а також розвинутого геокультурного планування Об'єднаного Королівства.

Якщо задатись питанням про те, що могло б стати якісним критерієм вдалої гуманітарної політики у втрачених нині регіонах, то вочевидь відповіддю мала б стати можливість центральної української влади власноруч провести референдум про незалежність Криму та Донбасу без остраху за його негативний результат. Тобто така можливість, яка була реалізована у 2014 р. у Великій Британії, де ще 40 років тому питання сепаратизму стояло на військовому рівні. Сфери політичної культури, геокультури та міжрегіональної ідеологічної, культурної толерантності ігнорувалися надто довго. Гуманітаристика вважалася вторинною, зокрема такою, що має лиш косметичний вплив на політичний клімат у країні.

Досить часто політичні та національні негаразди України пов'язувалися з так званою різномірністю

української нації – присутністю явного поділу українців на західних і східних. Таку думку висловлював зокрема і С. Хантінгтон у своїй відомій роботі «Зіткнення цивілізацій». Уніатський захід і православний схід здаються йому двома різними геокультурами, яким майже не реально вжитися під титулом одного суверенітету [8]. Однак чи є Україна настільки своєрідною в цій проблемі? Невже в успішних держав не існує подібних історико-географічних протиставлень?

Знову ж таки розглянемо європейський досвід. Німеччина – це держава, яка добре знайома з ідейною та політичною роздільністю власних земель. У повоєнні роки німецькій нації ще довго довелося розплачуватися за помилки історії та ще 45 років існувати як дві паралельні держави. Цей факт залишив свої відбитки на геокультурній канві німців. Як відмічає дослідник географічних фактів геокультури Кевін Кокс: «Високо ілюстративним процесом є та подія, що розгорнулася після возз'єднання Західної і Східної Німеччини

більше десяти років тому після близько 45 років культурної розбіжності між цими двома областями. Вона полягає у ворожих відносинах між Wessis або західними німцями і Ossis, колишніми жителями Східної Німеччини» [9, с. 151]. У спрощеному вигляді, тобто буденною мовою простих німецьких жителів, Wessis вважають, що Ossis марнотрати, оскільки занадто довго живуть у своєму маленькому світі, вони наївні і недалекі; що їм не вистачає впевненості в собі, вони постійно вибачаються; що вони не звикли до важкої роботи, тому що в старій НДР [Німецька Демократична Республіка] у них завжди закінчувалися матеріали для тривалого виробництва і це робило їхній робочий день вкрай простим; що вони нічим не кращі і як менеджери чи підприємці, тому що не мають ніякого досвіду ринкової економіки; і що вони не вдячні за ті переваги, які принесло з собою об'єднання, вони завжди скаржаться. Ossis, зі свого боку, вважають, що Wessis є нестерпно зарозумілими й часто безпідставно; що невпинна кон-

куренція зробила їх важкими для діалогу; що досить багато з них шахраї, які розбагатіли або на продажу непотребу, або на страшенній довірі східних німців, або скуповуючи східні активи за набагато нижчою ціною від їх реальної вартості; і що на додаток вони втиснулися на найкращі робочі місця на сході. Спочатку все це тільки змушувало Ossis відчувати себе пригніченими і безпорадними, але тепер деякі з них стають дійсно ображеними. Wessihass (ненависть західників) стало модним [9, с. 152].

Окрім західно-східного протистояння географія територіальних ідентичностей у Німеччині доповнюється й у іншому географічному просторі, зокрема в опозиції між жителями північних (низинних) і південних (пригірських) земель. Зазвичай населення в південних землях має більш націоналістичну та консервативну позицію, натомість їхні співвітчизники на півночі є більш ліберальними та прогресивними. Однак різномірність німецької нації не завадила їй після важкої поразки та культурної кризи ХХ ст. вийти на перші економічні позиції у світі [10, с. 134]. Однією із запорок такого успіху стала присутність потужної регіональної політичної еліти, яка постійно розвивалася та репрезентувала інтереси всіх німецьких земель у бундестазі, уряді та інших органах влади. Присутність національних дезінтегруючих факторів – це закономірний процес існування будь-якої нації,

питання лише в тому, наскільки сильно ці фактори впливають на єдність вітчизняної еліти, що є творцем державної історії.

Маніпуляція українською проблемою Сходу та Заходу демонструє тільки те, що протягом 25 років незалежності не було створено якісної форми політичної репрезентації інтересів кожної з територіальних ідентичностей української нації. Звичайно ж, можна апелювати до географічного положення України, де велику роль відіграє втручання зовнішніх інтересів. Однак протягом другої половини ХХ ст. Німеччина була не менш активною ареною міжнародної політичної гри, що не завадило їй стрімко розвиватися спочатку як дві окремі держави, а згодом як єдина Федеративна Республіка Німеччина.

Отже, говорячи про множинну політичних ідентичностей у провідних країнах Європи та України, можна заблукати в теоретичних нетрях національного питання. Часом складається враження, що без визначення терміна «українська

нація» ми будемо залишатися сплавом заходу та сходу із намаганням залишитися єдиними. Однак, нація – не те, що потребує чіткої концептуалізації, оскільки це скоріше певна форма відчуття колективної причетності, ніж категоричне поняття. Як підкреслює Кокс: «Ми поділяємо географію з нашими співвітчизниками. Це батьківщина. У кожного є вітчизна, або вони вірять в те що її мають, але «вони» мають вітчизну відмінну від «нашої». Це сфера передбачуваності. Це місце, де все знайоме. За межами батьківщини лежить невпевненість, щось необхідно знати або вивчити, якщо ми коли-небудь хочемо почуватися там зручно в повсякденному житті. Передбачуваність у такому разі формує не концепт, а ефект. Ми переживаємо та відчуваємо власну країну «місцем» свого перебування таким чином, яким не можемо відчувати себе у інших країнах світу» [9, с. 171]. Політична культура не потребує додаткової концептуалізації поняття «українська нація», вона потребує створення умов,

за яких українець міг би відчувати причетність до єдиного державотворення, єдиної системи повсякденного розуміння речей і явищ та єдиної територіальної культури. Націю слід розуміти як явище, що повністю визначається проявами «національного».

Список використаних джерел:

1. Дністрянський М.С. Політична географія України / М.С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 348 с.
2. Луцькі прикордонники з літака зафіксували незаконний видобуток бурштину [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство «ZIK». – Режим доступу: http://zik.ua/news/2016/03/14/lutski_prykordonnyky_z_litaka_zafiksuvaly_nezakonnuyu_vydobutok_burshtynu_680802
3. Чабрець А. Майданівці прибрали до рук нелегальний видобуток бурштину [Електронний ресурс] / А. Чабрець // Національний антикорупційний портал «Антикор». – Режим доступу: http://antikor.com.ua/articles/10173-majdanivtsi_pribrali_do_ruk_nelegalnij_vidobutok_burshtinu
4. Bellos A. Illegal, polluting

and dangerous: the gold rush in French Guiana [Web resource] / Alex Bellos // «The Guardian» – Mode of access: <http://www.theguardian.com/environment/2007/dec/17/pollution.mining>

5. Бурдьє П. Соціологія політики / П. Бурдьє [пер. с фр. Н.А.Шмагко]. – М.: Socio-Logos, 1993. – 336 с.
6. Jones R. People. State. Territories: The Political Geographies of British State Transformation / R. Jones. – Oxford: Blackwell publishing, 2007. – 216 p.
7. Dodds K. Geopolitical Traditions A Century of Geopolitical Thought / Klaus Dodds. – London: Routledge, 2000. – 392 p.
8. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. / С. Хантингтон [пер. с англ. Ю. Новикова]. – М.: АСТ, 2003. – 603 с.
9. Cox K. Political Geography: Territory, State, and Society / Kevin Cox. – Oxford: Blackwell Publishers, 2002. – 382 p.
10. Blacksell M. Political Geography / Mark Blacksell. – London: Routledge, 2006. – 244 p.

Інна Костира,
Київський національний
університет культури і
мистецтв

АНОТАЦІЯ

Стаття звертає увагу на проблему географічного фактора формування геокультури українського суспільства. Роміруючи над питанням про рівень геополітичної свідомості українців, автор порівнює різні прояви вітчизняної політичної свідомості з аналогічними ситуаціями у європейських країнах. Національна політична ментальність описується через зіставлення з регіонально-територіальними ідентичностями у Британії, Франції та Німеччині. На основі отриманих висновків у роботі наголошується на необхідності прикладного підходу до обґрунтування засад української нації.

Ключові слова: геокультура, політична культура, ментальність, нація, територіальна ідентичність.

АННОТАЦИЯ

Статья обращает внимание на проблему географического фактора формирования геокультуры украинского общества. Задаваясь вопросом об уровне геополитического сознания украинцев, автор сравнивает различные проявления отечественного политического сознания с аналогичными ситуациями в европейских странах. Национальная политическая ментальность описывается через сопоставление с регионально-территориальными идентичностями в Великобритании, Франции и Германии. На основе полученных выводов в работе подчеркивается необходимость прикладного подхода к обоснованию основ украинской нации.

Ключевые слова: геокультура, политическая культура, ментальность, нация, территориальная идентичность.

Роль національного телерадіомовлення Австралії в консолідації австралійського суспільства

Австралія — унікальний континент і водночас країна, розташована на цьому континенті. 60 тисяч років тому, до появи до нього європейців, її вже заселяли аборигени, які мали свою оригінальну культуру, мовне розмаїття, своє поетичне бачення світу, у якому жили і живуть багато тисячоліть. Нині Австралія являє собою найбільш мультикультурну країну у світі, збагачену як спадщиною аборигенів, так і мистецькими проявами емігрантів майже з усіх куточків планети.

Австралія сьогодні — успішна і проквітаюча держава, яка посідає друге місце в програмі ООН з людського розвитку за 2015 рік. Вона досягла величезних успіхів: колишня заокеанська тюрма Британської імперії для каторжників і повстанців, нині Австралія посідає 12-те місце серед найбільших економік світу і є притягальною як для громадян Австралії, так і для тих, хто має намір туди переселитися. Це тому, зокрема, що, на відміну від інших країн світу, вона безперечно вдосконалює свій соціально-економічний і культурний розвиток. Вона має закони і реально створює такі умови, які полег-

шують ведення бізнесу, не тільки великого, а й середнього та малого. Вона створила прогресивні системи освітити, охорони здоров'я (так, в Австралії, незважаючи на складні кліматичні умови, тривалість життя жінок становить у середньому 84 роки, а чоловіків — 80). Населення Австралії — 23 млн чоловік. Із них 28% ідентифікують себе як ті, хто народилися за її межами. Аборигени становлять тільки 2,5% загального населення Австралії. Головною мовою, як зазначено на сайті австралійського уряду, є «англійська + 300 інших мов» [1]. Навіть у цьому вже вбачається курс австралійського уряду на мультикультурність країни.

Варто відзначити, що Австралія не завжди була такою. Її колоніальне минуле, такі темні плями, як расизм і дискримінація тубільного населення, витіснення його з їхніх прадавніх земель, гвалту-

Summary
The Australian national public broadcasters ABC and SBS have been detected; their charters have been observed. Their role in consolidating the Australian multicultural society have been regarded. Special attention to such central concept as «multiculturalism» have been paid. The main objectives of ABC and SBS programming have been analyzed. Special attention to the unique functions and characteristics of SBS have been provided. The activities of SBS Radio, SBS Television and SBS Online have been appreciated.
Keywords: Australian national public broadcasters, ABC, SBS, the policy of multiculturalism, consolidation of society.

вання аборигенів переселенцями і пов'язана з цим проблема метисів, яких не приймало суспільство «білих» і які були вже чужими для аборигенів, тобто людей, змушених існувати між двома світами, що вороже ставилися до них. Існували й інші расистські прояви, (як-от сумнозвісна політика під назвою «жовта загроза» («yellow peril»), яка на початку XX ст. мала на меті перешкоджати еміграції населення з Азії), — усе це було в історії Австралії як держави. Разом із тим, досвід життя у важких умовах австралійського клімату, де самій людині вижити просто неможливо, породили знаменитий австралійський дух това-

ри с ь к о с т і (mateship), що протягом десятиріч і століть переріс у дух егалітаризму, визнання прав і свобод інших, дотримання демократичних цінностей. Поступово прийшло розуміння: аби вижити і процвітати в країні

емігрантів потрібна повага до культури інших, до звичок, традицій тих, хто працює з тобою разом, хто приходить тобі на допомогу під час засухи та лісових пожеж, під час сезону дощів, щоб урятувати твою родину і худобу, під час «золотої лихоманки», коли одинаки не мали шансів вижити і обов'язково була потрібна підтримка справжнього друга.

Сьогодні австралійське телебачення є частиною глобальної системи масової комунікації зв'язків, що встановилися у світі. Разом із тим, історичні умови та географічне розташування континенту наклали відбиток на австралійське телебачення. Австралійське телерадіомовлення розвивалося здебільшого за моделлю британського, в основу якого покладено дуальну «змішану» систему телемовлення, що передбачає співіснування і конкуренцію громадського та комерційного телебачення.

Однак відмінності, безумовно, є. Нині Австралія має розгалужену медіа-систему. Провідну роль у

ній відіграють два національних радіо, телевізійних та онлайнних мовники — Australian Broadcasting Corporation (Австралійська телерадіомовна корпорація, ABC) та Special Broadcasting Service (Спеціальна телерадіомовна служба, SBS). ABC — національний громадський мовник. Заснована в 1929 р., вона надає телевізійні, радіо-, онлайнні та мобільні послуги по всій країні. Відповідно до міжнародних угод, вона також забезпечує телевізійними та радіопослугами заокеанських глядачів, особливо азіатсько-тихоокеанський регіон.

SBS виробляє для австралійців програми англійською та багатьма іншими мовами, а також передає для них новини з усіх куточків землі. Вона керує Національним телевізійним тубільним каналом (National Indigenous Television Cannel, NITV), який розповсюджує програми, створені здебільшого тубільними австралійцями.

На відміну від Британської громадської системи телерадіомовлення, уособленої у BBC, австралійська система національного громадського телерадіомовлення існує передусім на державні бюджетні кошти. Так, за даними 2014 р., ABC отримала 1 млрд 215,7 млн дол. на рік, а SBS — 377,5 млн дол. на рік. До того ж вони мають власні доходи: відповідно ABC — 177,5 млн дол., а SBS — 103,9 млн доларів. [2].

Австралія також має 3 комерційні телевізійні мережі, тубільну комерційну телевізійну станцію, сотні платних телевізійних каналів і багато друкова-

них, радіо- та онлайнних медіа-ресурсів. Вражаючою є така цифра: 83% австралійського населення мають доступ до Інтернету.

У своїй роботі ABC керується настановами, які визначені в її Хартії. У «Хартії ABC» викладено основні функції корпорації та її основні обов'язки [3]. До функцій корпорації відносяться:

по-перше, надавати австралійському суспільству інноваційні та всеохопні телерадіомовні послуги високих стандартів як частину австралійської телерадіомовної системи, що складається з національного, комерційного та общинного/комунального секторів, не обмежуючи зазначених вище учасників телекомунікаційної системи Австралії, у тому числі:

а) телерадіомовні програми, які роблять свій внесок у посилення відчуття значення соціальної ідентичності, інформують та розважають і віддзеркалюють культурне розмаїття австралійського суспільства;

б) телерадіомовні програми освітнього характеру;

по-друге, транслювати до країн за межами Австралії телерадіомовні програми новин, програми сучасних подій, розважальні та культурні програми, які повинні:

а) надавати заокеанській телерадіоаудиторії розуміння Австралії та австралійського ставлення до світових справ;

б) надавати змогу австралійським громадянам, які живуть або мандрують за межами Австралії, отримувати інформацію про австралійські справи та інформацію про ставлення

австралійців до міжнародної ситуації;

в) надавати диджитальні медіа-послуги;

г) транслювати світом твори музичного, драматичного, інших мистецтв Австралії.

До обов'язків корпорації належать забезпечення Австралії телерадіомовними послугами.

по-перше, корпорація усвідомлює важливість:

а) телерадіомовних послуг, які надаються комерційними та комунальними секторами австралійської телерадіомовної системи;

б) стандартів, яких дотримуються телерадіомовні служби;

в) своєї відповідальності як незалежної національної телерадіомовної служби, яка підтримує баланс між телерадіомовними програмами для широкої аудиторії та спеціалізованими телерадіомовними програмами;

г) мультикультурного характеру австралійського суспільства;

по-друге, виконуючи перераховані обов'язки, корпорація повинна діяти відповідно до пункту першого Хартії.

Також було створено «Хартію SBS», яка водночас є підсумковим документом, що окреслює значний досвід діяльності SBS, і магістральним планом на майбутнє [4]. У «Хартії SBS» зазначено, що:

по-перше, її головною функцією є надання багатомовних і мультикультурних радіо-, телевізійних та диджитальних медіа-послуг, які інформують, навчають, розважають усіх австралійців і, роблячи це, відбивають особливості австралійського мульти-

культурного суспільства;

по-друге, SBS, виконуючи свою головну функцію, повинна:

а) робити свій внесок у задоволення комунікативних потреб австралійської мультикультурної громади, включно із общинами аборигенів Австралії та мешканців островів Торрессової протоки;

б) посилювати усвідомлення внеску різноманітних культур у поступальний розвиток австралійського суспільства;

в) сприяти розумінню та сприйняттю культурного, лінгвістичного та етнічного розмаїття австралійського народу тощо.

Проаналізувавши Хартії ABC та SBS, можна дійти висновку, що їхніми спільними завданнями є такі:

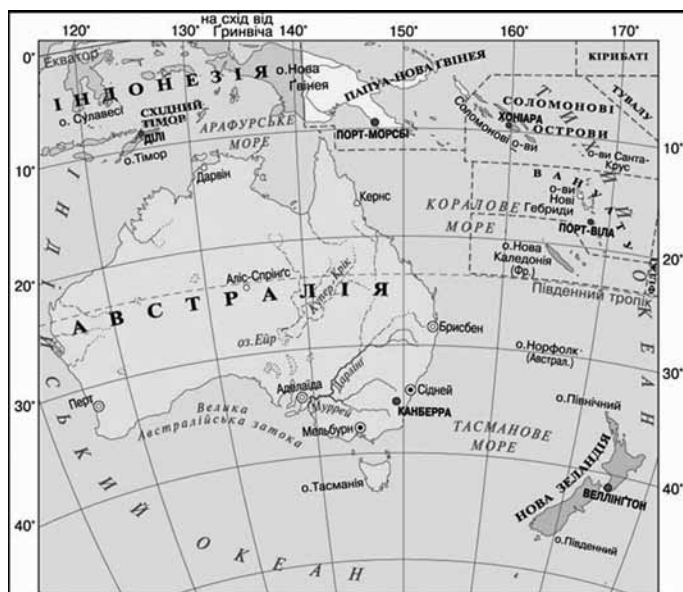
- універсальність: намагання дати всім австралійцям доступ до послуг телерадіомовників, незважаючи на географію чи можливість оплати цих послуг, аби дати їм можливість брати участь у житті суспільства та його інституцій;

- локальність: надавати людям із подібними інтересами можливість спілкуватися і брати участь у локальних общинах;

- посилювати австралійську ідентичність через надання програм, які відбивають унікальний характер і характеристики Австралії та сприяють різноманітності й розумінню інших культур;

- всеохопне та різноманітне програмування: бути впевненими у тому, що австралійська аудиторія має доступ до якнайширшого різноманітного контенту, який відповідає інтересам різних груп і репрезентує різні групи;

- різноманітність новин та інформації: сприяти

інформування про громадські дебати щодо ключових питань, що впливають на австралійське суспільство і націю; новини та інформація повинні бути вільними від комерційних та інших інтересів;

- освіта: посилювати інтелектуальний і креативний рівень австралійського суспільства, підтримувати розвиток австралійського людського капіталу;

- інновації та якість: надавати інформативний і збуджуючий думку контент, який збагачує суспільство, сприяє його креативному мисленню та розвитку нових талантів.

Як видно із завдань двох національних телерадіомовників, вони є дійсно всеохопними національними мовниками. Адже жоден мовник на комерційному австралійському ринку не надає таких різноманітних послуг і не має на меті досягнення такої широкої та різноманітної аудиторії.

Варто звернути увагу, як враховуються інтереси аудиторії щодо жанрового розмаїття телевізійних і радіопередач на двох національних каналах. ABC,

звичайно, має ширший жанровий спектр. Наведені жанри розташовані в тому порядку, який відбиває витрати на кожний із них, порівняно з іншими. Наприклад, якщо жанр «розваги» йде в переліку першим, це означає, що він найбільш фінансово затратний. Таким чином, телевізійні жанри компанії ABC розташовуються в такому порядку: розваги, комедії, драми, новини, інфотеймент (інформація + розваги, тобто жанр, у якому на основі реальних фактів художніми засобами відтворюються реальні події) тубільні програми, спортивні програми, мистецтво, документальні, програми для дітей.

Корпорація SBS має свої особливості щодо жанрового розмаїття. Як і ABC, вона пропонує своїй аудиторії розваги, комедії, драми, новини, інфотеймент, тубільні та спортивні програми.

У житті австралійців завжди велику роль відігравало радіо. Австралійський рельєф має такі особливості, що тільки завдяки радіостанціям мешканці окремих районів мали

змогу отримувати життєво важливі новини, а діти та підлітки, які не могли дістатися до шкіл, навчалися завдяки дистанційній освіті. Тож радіо і дотепер є важливою складовою австралійського національного телерадіомовлення.

Радіомережа ABC складається з таких радіостанцій: News Radio, triple j, Radio National, Local. До радіомережі SBS входять Radio 1, Radio 2, Radio 3.

Що означає на ділі підтримувати австралійську національну культуру та її творців, показує вивчення функціонування однієї з радіостанцій ABC — Classic FM. Для Classic FM ABC записує всі симфонічні оркестри у кожному місті Австралії (за виключенням міст Дарвін та Хобарт). Це здійснюється відповідно до «Хартії ABC», де зазначено, що вона повинна підтримувати твори мистецтва Австралії. Аби здійснити трансляцію оркестру наживо, у кожному штаті існує команда з двох осіб за винятком Сіднея та Мельбурна, де до двох основних працівників додаються ще музичні інженер та продюсер. Цей персонал відвідує репетиції оркестру, записує концерти (зазвичай у п'ятницю або в суботу ввечері), видає музикантам зарплатню за виконання саме тієї програми, яка виконувалася, та підписує права на використання записаної музики в ефірі.

Так, 2013 р. було записано 610 симфонічних концертів наживо. З роками слухачка аудиторія формату «класичне радіо» поступово зменшується. Але все ж таки він залишається в австралійському

радіоефірі, оскільки це відповідає вимогам «Хартії ABC».

Принагідно запитаймо себе, чи є в Україні національна радіостанція, яка транслює записи національних, обласних і міських симфонічних оркестрів? На якій радіочастоті можна послухати українську й зарубіжну камерну та класичну музику, опери або арії з них, професійні та народні хори? У відповідь почуєте, що «це неформат». Годі сподіватися на задоволення смаків тієї частини українців, які полюбують ці види мистецтва, а також на виховання художніх смаків нових поколінь, які вже по суті понад 20 років відлучені від класичної музики.

«Стратегічний план ABC на 2013-2016 рр.: Ясний напрям для ABC» (The ABC Strategic Plan 2013-2016: A Clear Direction for the ABC) ставить на меті сфокусуватися на аудиторії як ключовій стратегії, яка приводить ABC до досягнення її цілей. Саме тому ABC намагається створювати контент на різноманітних платформах, пристроях та в різних форматах, такий контент, яким користується щотижня щонайменше 75% аудиторії. Телерадіомовлення зсувається до нової моделі: від «лінійної моделі» минулого до моделі «на замовлення користувача» сьогодення. Нині глядачі мають вибір і персоналізують використання, інтегруючи традиційний медіа-контент із соціальними медіа. Доступ до контенту через використання різноманітних повсякчасно виникаючих дистрибуційних платформ має тенденцію до фрагментації медійного середовища.

Водночас, разом із цими тенденціями, лінійне телебачення відіграє свою значну роль, і хоча йому передікали швидку ерозію, вона значно менша, ніж очікували скептики. Звісно, аудиторія й надалі буде зсуватися до моделі «на замовлення» та різноманітних пристроїв, які поступово зсувають увагу аудиторії від лінійного мовлення до IP-базованих мереж (фіксованих або бездротових). Зростання самого контенту та можливості користувача у виборі різноманітного контенту, можливо, поступово зменшать споживання лінійного ТБ і радіо. Ось чому національні мовники, аби крокувати в ногу із часом, повинні виробляти програми, доступні на різних пристроях та «на замовлення користувача».

Розмірковуючи про методи досягнення злагоди в мультикультурному австралійському суспільстві, особливу увагу варто звернути на діяльність корпорації SBS, унікального явища у світі. Після відвідання 1996 р. ABC та знайомства з роботою цього австралійського медіа-гіганта, не менше враження справила на мене й SBS. По-перше, візуальне враження. Усередині компанії нагадала мені якийсь космічний корабель або місто майбутнього. У його архітектурі та дизайні стільки креативності, що відчуваєш себе, наче у прийдешньому. Акцентів додають яскраві кольори великих картин на тлі білих стін, відображаючи багатокультурний характер Австралії. Після виступу перед україномовною аудиторією SBS була змога особисто детально ознайомитися зі

структурою компанії, роботою основних її підрозділів.

Варто відзначити, що концепція австралійського мультикультурного телерадіомовлення відповідає нині потребам та інтересам усіх верств населення країни. Паралельно з першими кроками функціонування телерадіомовної структури SBS (спочатку велося тільки радіомовлення), розвивалося і телебачення. У 2015 р. на п'ятому континенті було урочисто відзначено 30-річчя із дня виходу в ефір SBS. Створена для того, аби кожний австралієць, незважаючи на його географічне походження, вік, культурний досвід або мовні навички обов'язково мав доступ до високоякісного, незалежного культурно орієнтованого національного австралійського медіа-джерела. Як написано на ювілейній онлайн-сторінці SBS: «Через радіо, телебачення, онлайнкову службу ми розповідаємо історії людства на найбільшій кількості мов, ніж будь-який інший мовник у світі, тобто на 74 мовах по радіо, на 62 мовах по телебаченню та на понад 50 мовах он-лайн» [5]. Також підкреслюється, що XXI ст. принесло нову дефініцію поняттю «мультикультурний». Нині «мультикультурність» означає більше ніж принесення культур інших світів до вашого дому. Воно віддзеркалює все більший мультикультурний дух нашого співтовариства. Воно відзначає різноманітність і робить свій внесок у соціальну інклюзивність та міжкультурне розуміння всіх австралійців — лінгвістично, соціологічно та культурологічно.

SBS органічно враховує не тільки історичне минуле Австралії та специфіку її заселення, а й сучасний стан австралійського суспільства.

SBS формує штат співробітників компанії з представників тих національних меншин, мовами яких ведуться радіо- і телепрограми. Ця тенденція простежується навіть серед обраних членів її Ради директорів. Усі вони різних національностей, а одна з них — Дот Вест — є аборигенкою, ветераном боротьби за створення тубільних медіа в Австралії [5].

Політика SBS спрямована передусім на задоволення комунікативних потреб австралійського багатокультурного суспільства, включаючи етнічні общини, аборигенів і островитян Торресової протоки. SBS ставить перед собою завдання показати внесок різних культур у поступ австралійського суспільства та підтримувати розуміння і сприйняття культурного, мовного, етнічного різноманіття австралійського народу, а також сприяти збереженню й розвитку мов, культурних навичок.

Телебачення SBS відіграє особливу роль у житті австралійців. Кожного тижня понад 5,2 млн людей

у міських зонах та 2,1 млн у віддалених територіях дивляться телебачення, яке пропонує програми, вироблені як в Австралії, так і в усьому світі, від 400 національних та міжнародних джерел. Половина з цих програм передаються мовами іншими, ніж англійська, і багато з них є доступними кожному, хто говорить англійською, завдяки субтитрам, підготовленим спеціальним відділом. SBS відкриває для своїх глядачів цілий світ новин, актуальних програм, фільмів, спортивних передач, документальних фільмів, драм, комедій, розважальних програм і мультиплікації, що створені як самою SBS, так і незалежними австралійськими виробниками та світовими лідерами телеіндустрії [6].

Новини на SBS — це її гордість. Адже вона має найбільший обсяг новин і більше новинних джерел, ніж будь-яка інша австралійська телевізійна мережа. Ніхто більше в австралійському медіа-просторі не має доступу до новинних бюлетенів із 26 країн світу.

Міжнародна бібліотека фільмів SBS складається з понад 1 тис. назв, корпорація показує в середньому 26 художніх фільмів на тиждень по каналах SBS ONE та SBS TWO і 250

нових фільмів на рік. Про спортивні передачі на SBS можна сказати коротко: вона висвітлює всі спортивні події, якими світ захоплюється.

Онлайнова служба SBS (SBS Online) подає кращі зі світових новин, фільмів, кулінарних програм, програм у форматі «за запитом» та інших для аудиторії, яка перевищує 900 тис. користувачів на місяць.

Новинні програми он-лайн містять також програми BBC та CNN, Dateline, Insight, Living Black пропонують глядачам інтерактивний досвід для надання коментарів та участі в дискусіях про міжнародні та локальні питання. Коли служба SBS Online розпочинала свою роботу в 1997 р., вона мала тільки текстові сторінки та сторінки з малюнками, а також надавала п'ять нових статей на день. Нині SBS Online публікує понад 500 спортивних і новинних статей на рік та більше 100 тис. відео щорічно. Майже мільйон її користувачів щомісяця продукують 14 млн сторінок відгуків і вражень [7].

Для SBS принципово важливим аспектом діяльності є гармонійне входження в інформаційно-комунікаційний простір Австралії. Корпорація бачить своє завдання в тому, щоб сприяти різноманітності національного телерадіомовлення. SBS відводить собі роль соціально-культурного фактора, який збільшує спектр можливостей австралійського радіо, телебачення та онлайн-послуг. Вона відображає природу австралійського суспільства, що змінюється, оприлюднюючи різні точки зору.

Особливий інтерес становить мовна політика корпорації. Питання розподілу кількості ефірного часу на радіо та телебачення вирішується з урахуванням чисельності етнічних меншин.

Головним для корпорації, що записано в «Хартії SBS», є визнання, популяризація, дослідження і підтримка культурної різноманітності в австралійському суспільстві. Одним із принципових інструментів досягнення цієї мети стало не тільки створення телепрограм різними мовами, а й супровід цих програм субтитрами англійською. Це суттєво для глядацької аудиторії телекомпанії та є основним елементом соціальних завдань, які вирішує SBS.

Імідж корпорації SBS в очах глядачів і слухачів досить високий. Це підтверджують відповіді респондентів, 65,5% яких вважають, що вона є дійсною альтернативою іншим телекомпаніям; 77,5% — що вона показує програми, зроблені в Австралії та за її межами; 62,3% — що вона відкриває вікно у світ; 56,7% — що вона будить думку і стимулює її; 76,2% — що вона розважальна, 73,4% — що вона інформаційна; 65,8 % — що вона розумна.

Розвиток общинного/комунального телебачення (продемонстрований на прикладі Австралії, але наявний і в інших країнах і регіонах світу, як-от каталонське і баскське в Іспанії, комунальне в Мексиці, Бразилії, Індії, Шрі-Ланці тощо) є важливим явищем і в теоретичному аспекті, як уособлення дихотомії «глобальне — локальне» в сучасному світі, і в розви-

тку масовокомунікаційних систем різного рівня. Особливі географічні умови континенту (наявність віддалених та ізольованих районів — здебільшого місць дислокації аборигенів та інших тубільних народів) спонукали створення системи 150 медіасоціацій, куди входять оплачувані федеральним урядом теле- і радіостанції, комерційні станції тощо, які координуються Національною асоціацією тубільних медіа Австралії (National Indigenous Media Association of Australia) і перебувають під патронатом спеціальної програми ЮНЕСКО. Така комунікаційна система має допомагати самовизначенню аборигенів, самоврядуванню та контролю над аборигенними справами.

Вивчення досвіду Австралії дає змогу зробити висновок, що обрана нею модель мультикультурного розвитку суспільства в цілому та розвитку австралійського національного телерадіомовлення виправдовує себе, сприяє гармонійному поступу держави в усіх аспектах — політичному, соціально-економічному

та культурному, про що свідчать її досягнення в цих сферах життєдіяльності, та може слугувати прикладом для багатьох країн світу, України зокрема.

Список використаних джерел:

1. About Australia – [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.australia.gov.au/about-australia>
2. ABC and Efficiency Study / <http://www.communications.gov.au>
3. Australian Broadcasting Corporation Act, 1983. – Sydney, ABC, 1983. – 21 p.
4. Special Broadcasting Service ACT, 199. – Sydney, SBS, 1991. – 13 p.
5. Non-Executive Director [Electronic resource] – Mode of Access: <http://www.sbs.com.au/aboutus/board-of-directors/director/id/189/h/>
6. Radio [Electronic resource] – Mode of Access: <http://www.sbs.com.au/aboutus/ourstory/index/id/10/h/Radio>
7. Online [Electronic resource] – Mode of Access: <http://www.sbs.com.au/aboutus/ourstory/index/id/15/h/Online>

Ольга ЗЕРНЕЦЬКА,
доктор політичних наук,
професор, завідувач відділу
глобальних і цивілізаційних
процесів ДУ «Інститут
всесвітньої історії НАН
України»

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто діяльність австралійських національних громадських телерадіомовників — корпорацій ABC та SBS відповідно до їхніх хартій. Підкреслено їхню роль у консолідації австралійського мультикультурного суспільства. Особливу увагу приділено поняттю «мультикультуралізм». Проаналізовано головні завдання програмної політики ABC та SBS. Розглянуто унікальні функції та характеристики SBS. Оцінено діяльність SBS Radio, SBS Television та SBS Online.

Ключові слова: австралійські національні громадські телерадіомовники, ABC, SBS, політика мультикультуралізму, консолідація суспільства.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена деятельность австралийских национальных общественных телерадиовещателей ABC и SBS в соотношении с их хартиями. Подчеркнута их роль в консолидации австралийского мультикультурного общества. Особое внимание обращено на понятие «мультикультуралізм». Проанализированы главные задачи программной политики ABC и SBS. Рассмотрены уникальные функции и характеристики SBS. Оценена деятельность SBSRadio, SBS Television и SBS Online.

Ключевые слова: австралийские национальные общественные телерадиовещатели, ABC, SBS, политика мультикультураліза, консолидация общества.

До 80 річчя Юрія Богдана Менцінського

Юрій-Богдан Менцінський та його родина завжди працювали для українського народу

Українців на прізвище «Менцінський» ми знаходимо здебільшого в книгах про життя українців в Австралії «Українці Австралії. Енциклопедичний Довідник» (2001), «Енциклопедія української діаспори». Том 4 (Австралія – Азія – Африка) (1995), «Українці в Австралії. Матеріали до історії поселення українців в Австралії» (1966), «Українці в Австралії» (1998) та інших виданнях.

Відомо, що д-р Осип Менцінський народився майже 115 років тому 9 листопада 1901 року в селі Новосільці Гневош повіту Сянок. Нинішній Сяноцький повіт – це один із 21 земських повітів Підкарпатського воєводства Польщі із адміністративним центром у Сяноку. Саме містечко Сянок має давню історію, бо перша письмова згадка про нього є в Іпатіївському літописі під 1150 роком, а магдебурзьке право Сяноку надав король Руси-України Юрій II Болеслав у 1339 році. Ці землі належали до Перемиського, згодом Галицького князівств. Сяніччина до середини ХХ ст. залишалась населеною переважно українцями (лемками) греко-католиками, про що свідчить, зокрема, народна архітектура. Попри певне

На підтримку України проти В. Путіна

ополячення та поразку української революції, в 1930-ті роки Сянок набув рис культурного центру Лемківщини. Тут видавалась національна преса, діяв музей «Лемківщина». Подальший розвиток унеможливила війна та сумнозвісні переселення 1945-1946 років і й жаклива операція «Вісла». До виселення лемків у 1945 році в СРСР та депортації в 1947 році в рамках акції «Вісла» у селах гміни були греко-католицькі церкви парафій, якраз до Буківського деканату належала парафія родинного села д-ра Осипа Менцінського Новосільці Гневош.

Юрій-Богдан Менцінський народився 10 червня 1936 року у Львові, де на той час, по закінченню Української гімназії в

нець, то в Лютовиськах, то в Устриках Долішніх в Галичині. В родині д-ра Осипа Менцінського та його дружини Марії-Ірени (з дому – Маринович), народженої 22 грудня 1912 року в Любелі біля Жовкви, – крім сина Юрія-Богдана було ще дві доньки Зірка-Єлисавета та Одарка-Олена. До речі, мати Ю.Б. Менцінського Марія-Ірена свого часу закінчила середню освіту в Інституті для дівчат у Перемишлі і 2-річні студії в Педінституті (зрівняному з університетом).

Юрій-Богдан до Австралії приїхав разом із батьками у 1949 році, здобув вищу освіту, став фармацевтом, закінчивши тамтешній Технологічний Інститут. Згодом він став

Перемишлі, медичних студій в Кенігсбергу та нострифікацій у Кракові, – мав лікарську практику його тато доктор Осип, який до цього у різний час працював лікарем в Сухоставі біля Копичи-

За звільнення Надії Савченко (березень 2015 р.)

відомий як власник кількох аптек в передмістях Сіднею та як директор будівельної компанії «Гонта». Ю.Б. Менцінський завжди брав активну участь у житті української громади: у 1956-1960 роках обирався секретарем осередку СУМ в Перті, а пізніше (1977-80) був головою СУМ-у у Сіднеї, футбольного клубу «Київ», був членом управи місцевої Громади (1966-8), та її головою (1984-89), як також — головою Комітету Будови Пам'ятника в Канберрі (у 50-річчя Голодомору в Україні), головою Комітету 1000-ліття Хрищення України. Пан Юрій Богдан Менцінський ще відомий як чоловічий член Організації Визвольного (пізніше — Державницького) Фронту, свого часу він брав участь у світових Антикомуністичних Конференціях в Манілі (Філіппіни) і Токіо у 1970-1990 роках як представник в Раді Поневолених Націй. У 1980-1984 роках він був заступником голови і референтом зовнішніх зв'язків Союзу Українських Організацій Австралії, очолював акцію «Хочемо мати Ю. Шухевича в Австралії», солідаризуючись з Рухом спротиву в Україні в 1960-70-х роках, а ще він — меценат ФУСА-КУА (колишній директор), фундатор Дому Української Молоді, перший голова УКТ Клубу в Лідкомбі, автор чисельних дописів до українських та австралійських часописів. Від 1990 року пан Ю.Б. Менцінський — голова Ліги Вільної України в Сіднеї, член хору «Боян», потім — хору імені В. Івасюка, заступник кошового отамана

Українського Вільного Козацтва Австралії. Юрій-Богдан Менцінський одружений з Ольгою (з дому — Гаврилів), у шлюбі мають спільних дітей — доньку Надію та синів — Тараса і Андрія.

Тато ж Юрія-Богдана Менцінського д-р Осип, про якого я писав вище, також був видатним активістом українського громадського життя — довголітнім головою українського громади Західної Австралії, засновником хору «Бандура» та хору УГК Церкви, режисером драматичного гуртка імені Лесі Українки в Перті, активним в Союзі Гетьманців-Державників та Українському Вільному Козацтві, він відійшов до свого Творця 6 липня 1978 року. Мама Юрія-Богдана — Менцінська Марія-Ірена, кавалер Ордену Австралії, — засновниця та керівниця Української центральної школи імені Т.Шевченка в Перті, пізніша очільниця Союзу Українок Західної Австралії та виховниця СУМ-у, відійшла у Вічність також у липні, 1-го числа 2000 року.

Продовжувачами славних традицій українських патріотів, громадських

Юрій-Богдан Менцінський

діячів та меценатів Менцінських Юрія-Богдана та Ольги, яка, до речі, також у цьогорічному вересні відзначатиме свій визначний ювілей, бібліотекарки й доволітньої голови молодечої секції Відділу Союзу Українок ім. Ольги Басараб та ініціаторки культурно-освітніх імпрез, виховниці в осередку СУМ-у імені ген.Тараса Чупринки в Сіднеї, — є їхні патріотичні діти — донька Надія, яка закінчила університет Макворі, а пізніше здобула ступінь бакалавра, — раніше була керівницею Української центральної інформаційної служби в Сіднеї (1988-1992) та інструкторкою

молодших дітей в танцювальній групі СУМ «Заграва», інженер-хімік Тарас — член Управи Осередку СУМ в Сіднеї та економіст Андрій також активний сумівець, скарбник Управи Осередку СУМ в Сіднеї.

З нагоди 80-літнього ювілею засилаю до зеленого континенту Австралії із чи найзеленішого містечка квітучої Полтавщини Лохвиці — Юрієві-Богдану Менцінському, як також усій його патріотичній родині Менцінських, свої найщиріші зичення — міцного здоров'я, наснаги, оптимізму, усіляких гараздів і віри у краще майбутнє нашої спільної праматері України, яка сьогодні мужньо і самовіддано бореться на Сході проти московських зайд. Думається, що тільки разом — материкові українці та розсіяні по чужинах наші брати і сестри за підтримки світової спільноти — здатні перемогти будь-якого агресора.

Олександр Панченко,
доктор права, адвокат,
місто Лохвиця Полтавської
області
(збережено мову оригіналу)

Оля і Юрій-Богдан Менцінські

Зовнішня політика України для світового українства: здобутки, дилеми, перспективи

УДК 327(323):94

Chekalenko L.D. Foreign Policy of Ukraine: monograph / Based on the scientific concept of Professor Lyudmyla D. Chekalenko / Scientific editor Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine V. G. Tsivatyi. – K.: «LAT&K», 2016. – 294 p., 8 p. pic.

Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України: Монографія (англійською мовою) / Л.Д. Чекаленко / Ред. В.Г. Ціватий. – Київ: «LAT&K», 2016. – 294 с., 8 с. іл.

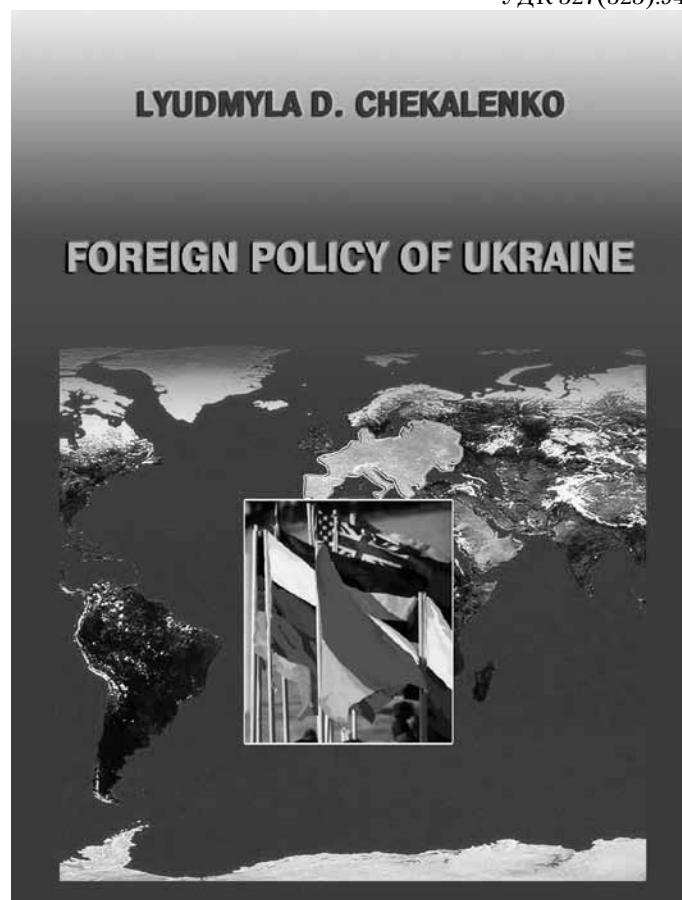
До 25-річчя Незалежності України вийшла друком англійською мовою наукова монографія завідувача кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України МЗС України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора політичних наук, дипломата, професора Чекаленко Людмили Дмитрівни – «Зовнішня політика України».

Головна мета наукового видання – донести до світової спільноти та світового українства актуальні питання зовнішньої політики України в умовах поліцентричного світу, визначити механізми інституційної взаємодії, звернути увагу на збереження національної ідентичності.

В основу дослідження масиву політичного та історичного досвіду становлення й еволюції зовнішньої політики України проф. Л.Д. Чекаленко покладено принципово важливу концепцію континуїтету формування зовнішньополітичної парадигми країни впродовж значного історичного періоду існування української державності.

Авторкою розглянуто етапи становлення й розвитку зовнішньої політики нашої держави, основні напрями й завдання України в зовнішньополітичній площині, проаналізовано механізми захисту прав громадянина, суверенного існування держави, економічного зростання. Наша держава, як і її політика, черпає різноманіття досвіду, форми реалізації та розвитку від Трипільської культури, Скіфської доби, могутньої держави Київська Русь. Саме тоді на українських землях було започатковано не тільки загальні уявлення про світ і людське існування, а й основи міжнародного буття, засади патріотизму, гуманізму, толерантності, дипломатії та договірних відносин.

Наступний етап, що охоплює період української Козацької держави, містить чимало елементів тогочасного державотворення, зовнішньополітичної діяльності, що успадкувало й примножило Військо Запорозьке. Очільник держави Богдан Хмельницький концептуально розв'язує низку зовнішньо-

політичних доволі складних завдань і як стратег, і як тактик. Закріплюється інститут дипломатичного корпусу, працюють тлумачі й писарі, зростають і вчать-ся дипломати.

Період із 1917 р. відзначається боротьбою за незалежність Української держави, цивілізованим виходом у світ міжнародних відносин, застосуванням дипломатичних засобів і методів обстоювання українських інтересів. Гетьманом Павлом Скоропадським створюється навчальний заклад за європейським зразком – Дипло-

матична академія. У період радянського існування аналізуються тогочасні форми міжнародного буття Української РСР у межах СРСР і, у першу чергу, право дипломатичного представництва й участі в міжнародних організаціях.

Автор розкриває зовнішньополітичні складові утвердження України після здобуття незалежності як суб'єкта міжнародного права з державними цілями, власною зовнішньою політикою й дипломатією, міжнародними зобов'язаннями.

Україна виборола неза-

лежність у багаторічній боротьбі й утвердила себе високоавторитетною державою, гідною поваги. Суверенна Україна спрямовує зовнішню політику на зміцнення миру й стабільності у світі через захист національних інтересів і власної безпеки.

Особливу увагу Л.Д. Чекаленко приділила аналізу непростой ситуації, що нині склалася в міжнародних відносинах. Вона ускладнюється і поглибленням нових процесів, які набирають силу. З одного боку, тяжіння до силових центрів через інтеграційні важелі, які могли б забезпечити системі міжнародних відносин стабільність і врівноваженість (у т.ч. і через розмивання суверенітету окремих суб'єктів), а з іншого – тривалість процесу множення суверенних держав і продержавних утворень. Негативні приклади результатів спроби грати роль основного розпорядника на світовій арені, що в різні історичні епохи продемонстрували деякі державні формування – Священна Римська імперія, Радянський Союз, фашистська Німеччина тощо, – схилиють теоретичну думку до висновку про неусталеність сьогодення й невизначеність майбутнього. З іншого боку, міжнародна стабільність і рівновага могли б бути досягнуті, за деякими припущеннями, тільки за умов формування поліцентричності світу, тобто появи не одного, а кількох центрів сили.

Однак, незважаючи на глибокі перемини всієї системи міжнародного буття, основними елементами міжнародних відносин поки що залишаються суверенні держави, які

повинні здійснювати на своїй території всю повноту законодавчої, судової та виконавчої влади.

За таких умов реалізація політичних завдань України, як і більшості країн, що розвиваються, залежить не тільки від внутрішнього стану та здатності пристосуватися до оновленої системи міжнародних відносин, а й від спроможності гарантів міжнародного миру забезпечити стабільність і партнерство всіх держав світу незалежно від їхнього рівня розвитку та військового потенціалу. Серед тих, хто надав політичну, економічну і моральну підтримку Україні, тобто відверто виступили на її захист, Л.Д. Чекаленко виокремила США, Німеччину, Республіку Польща, ЄС в цілому, країни Балтії та Скандинавії. Саме вони активно підтримують Україну в боротьбі за територіальну цілісність і суверенітет: через запровадження санкцій проти РФ, підтримку в міжнародних організаціях, матеріальну допомогу тощо. Однак зазначеної підтримки виявляється замало. На переконання авторки, для протистояння сучасним загрозам і подолання перешкод необхідно шукати додаткові важелі розвитку, якими є зовнішньополітичні інструменти. Найефективнішим механізмом захисту, як свідчить політико-дипломатична практика, є інтеграція. Однак інтеграційні важелі можуть бути ефективними тільки за умови демократизації українського суспільства і держави в цілому.

Квінтесенцією монографії є висновки, у яких сформульовано завдання зовнішньої політики України. Зовнішньополітичну

реалізацію Держави України, як стверджує проф. Л.Д. Чекаленко, необхідно здійснювати, спираючись на триєдність інтересів людини, суспільства і держави, оскільки дотримання прав людини як аксіома й провідна цінність забезпечуватиме безпеку суспільству, державі та міждержавному спілкуванню.

Водночас, завершення глобальної ідеологічної боротьби між двома світовими устроями дало змогу по-новому поглянути на домінуючі у світі духовні цінності, співвідношення між правами окремої людини і благополуччям суспільства, національними і глобальними ідеями. Одними із перших на порядку денному розвитку суспільства перебувають завдання морального ренесансу. Неперевершене значення мають результати формування національного стрижня – національної ідеї, що поєднує специфічні й загальнолюдські цінності. Цей процес відбувається по суті в усіх посткомуністичних суспільствах. Можна передбачити, що в подальшому саме духовний розквіт держави визначатиме її місце і роль у світі і тільки в другу чергу – матеріальне благополуччя та військова міць.

Професор Людмила Чекаленко опрацювала значний масив першоджерел та наукової літератури, на сторінках якої міститься багато цінного фактичного матеріалу з історії, теорії та практики державної служби України та української дипломатії. Дослідження багато в чому є новаторським як за постановкою проблеми, так і за змістом, актуальністю порушених питань, вирішення яких має не тільки наукове,

методичне, навчальне, а й практичне значення.

У цілому ж, читач отримав у своє розпорядження аргументовану, змістовну, виважену в науково-теоретичному і методичному плані та видану на високому поліграфічному рівні монографію. Сподіваємося, що рецензована монографія зацікавить як українських, так і іноземних студентів-міжнародників, слухачів Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, допоможе їм краще розуміти події сучасності, спираючись на історичні приклади, засвоєні під час навчальних курсів «Зовнішня політика України», «Компаративна історія, теорія і практика дипломатії», «Дипломатія іноземних держав», «Дипломатична і консульська служба», «Міжнародно-політична регіоналістика і країнознавство».

Маємо надію, що цей науковий доробок стане корисною знахідкою для політиків, державних службовців і дипломатів, викладачів, студентів, аспірантів, які з інтересом ознайомляться з етапами становлення української державності, її зовнішньої політики і дипломатії, державної та дипломатичної служби, для всіх, хто прагне вивчити досвід минулого, аби розбудовувати Україну, спроможну стати рівною серед рівних поміж провідних держав Європи та світу.

Вячеслав Циватий,
ректор Дипломатичної
академії України при МЗС,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник освіти
України

Гран-прі Одеського міжнародного кінофестивалю поїхав до Британії

В Одеському національному академічному театрі опери та балету 23 липня пройшла урочиста церемонія закриття 7-го Одеського міжнародного кінофестивалю.

Міжнародне журі на чолі з Крістофером Гемптоном визначило переможців у номінаціях «Кращий фільм», «Кращий режисер» і «Найкраща акторська робота». Своє вагоме слово сказали також глядачі, проголосувавши за володаря гран-прі.

Першу нагороду церемонії, присуджену за кращий український фільм за версією журі — статуетку «Золотий Дюк» і грошовий приз у розмірі 50 тис. грн, отримала картина «Гніздо Горлиці» режисера Тараса Ткаченка, який урочисто передав нагороду актрисі Римі Зюбіній, визнавши, що цей приз — її заслуга. «Цей фільм змінив моє життя. Я поїхала до Вишніці однією людиною, а повернулася зовсім іншою. Хочу побажати всім, хто створює кіно, відчувати такі ж почуття», — поділилася актриса.

Золотий Дюк у номінації «Кращий європейський документальний фільм» дістався картині французького режисера Шарля Редона «У Каліфорнії» («In California»). Рада Шешич, член журі Європейського документального конкурсу, зазначила, що цей фільм не просто розширює межі документального жанру, а й дає можливість глядачеві повністю співпереживати з героям. Спеціальний диплом журі в цій конкурсній програмі

дістався Зосі Родкевич (РФ) за роботу «Мій друг Борис Немцов».

Кращим фільмом 7-го Одеського міжнародного кінофестивалю за рішенням журі стала картина «Незаконні» («Illegitimate») представника румунської «нової хвилі», режисера Адріана Сітару. Акторам, які представляли фільм на Одеському міжнародному кінофестивалі, Аліні Григора і Роббі Урсу, нагороду вручив голова Міжнародного журі Крістофер Хемптон. «Робота над цим фільмом зайняла 3 роки, бюджет становив 7 тис. євро. Усе почалося як експеримент, ми досліджували концепти правди й істини. Режисер дав нам повну свободу. Ми не очікували на цю нагороду і тому шалено щасливі», — подякувала за приз виконавиця головної ролі.

Нагороду за кращу акторську роботу отримали виконавиці головних ролей у фільмі «Привіт з Фукусіми» («From Fukushima with Love») — Розалі Томасс і Каорі Момото.

«Золотого Дюка» їм вручила продюсер фільму-переможця Каннського

кінофестивалю Ребекка О'Брайен: «Манера гри цих двох актрис дуже різниться, але у своєму контрасті вони прекрасно доповнювали одна одну». Спеціальними дипломами журі були відзначені «Людожери» («Ogres») Леї Фенер і фільм «Засмага» («Suntan») Аргіріса Пападімітропулоса.

Ксав'є Серон удостоївся звання «Кращий режисер» за фільм «Смерть від смерті» («Death by Death»). Нагороду головному акторові фільму, Жан-Жаку Розену, вручила українська режисер Єва Нейман, двохразовий лауреат Одеського кінофестивалю, назвавши картину сміливою, чарівною і дуже зворушливою.

А ось гран-прі за результатами глядацького голосування було присуджено Чанні Баттон за фільм «Хто горить, горить, горить ...» («Burn, Burn, Burn»). Продюсер фільму, Деніел-Конрад Купер, отримавши «Золотого Дюка», зазначив: «У цьому фільмі не багато грошей, але багато нашої любові. Для нас це неймовірно важлива нагорода. Саме глядачі, які ризикують і

йдуть на фільми без величезної промо-кампанії, надихають нас на створення нових картин».

Фільмом закриття став «План Меггі» («Maggie's Plan») з Джуліанною Мур і Гретою Гервіг у головних ролях. Ребекка Міллер, режисер картини — визнаний майстер жіночого портрета. Її історії радують читачів, глядачів і журі різних кінофестивалів.

За статистикою, якою поділилися організатори фестивалю, цього року кількість картин, представлених в Одесі, збільшилася на 14%. Серед новинок — конкурс європейських документальних фільмів та секція серіалів. Безумовно, важливою як для майбутнього і одеського кінофоруму, і вітчизняного кінематографа в цілому є бізнес-складова. Саме вона дасть змогу оптимізувати організаційні й творчі процеси, вивести на міжнародний рівень українське кіновиробництво.

8-й Одеський міжнародний кінофестиваль пройде з 12 по 22 липня 2017 року.

**За повідомленнями
інформажентств**

Український культурний десант у Юрмалі

Музичний фестиваль гумору в Юрмалі MADE in UKRAINA відкрився 21 липня в історичному центрі Риги — на Ратушній площі. Тут серед вікових будівель столиці Латвії була встановлена величезна сцена, спеціально привезена з України. Її монтаж, а це понад 100 тонн обладнання — металоконструкцій, світла, екранів і звуку, розпочався за добу до заходу, викликаючи великий інтерес у містян і гостей столиці.

Тож у день відкриття перед сценою зібралися тисячі мешканці столиці аби почути і підтримати популярних українських музикантів. А основні події MADE in UKRAINA відбулися на узбережжі Балтійського моря в Юрмалі.

Уперше на території Євросоюзу було проведено український фестиваль подібного масштабу. Він не залишив байдужими не лише латвійців, а й гостей, які приїхали спеціально на фестиваль з багатьох європейських країн — Німеччини, Швеції, Норвегії, Польщі, Литви, Естонії та інших.

Уперше цього літа на чотири дні курортна Юрмала перетворилася на шматочок України. Про

нашу країну нагадували не тільки прапори, вишиванки й пісні. Гості вчили гостинних господарів танцювати гопак, частували салом і борщем, пропонували сувеніри і традиційний одяг, організовували національні конкурси.

Український Етно-ярмарок, що протягом трьох днів проходив на центральній вулиці Йомас, викликав величезний інтерес у жителів і гостей курортного міста. Під час заходу відбулися різноманітні майстер-класи — кулінарні та хореографічні, складової та гончарної майстерності. А після уроків приготування борщу, лінивих вареників і налисників — українських млинців із начинкою — охочі могли їх скуштувати. Організатори та кулінари пригощали абсолютно безкоштовно всіх, хто в цей момент був на ярмарку. До речі, 20-літрова каструля українського борщу була з'їдена за півгодини. Солоха та її кум — колоритна пара в національних українських строях — також запам'яталися відвідувачам ярмарку. Вони не лише без перепочинку співали, веселили гостей українськими примовками, а й частували охочих салом із

чорним українським хлібом і горілкою.

У той час, коли український Етно-ярмарок гомонів у самому центрі головного курортного міста Латвії, на пляжах Юрмалі проходили спортивні змагання.

Під відкритим небом було встановлено денну сцену фестивалю, на якій виступали українські зірки шоу-бізнесу, відомі спортсмени й актори. А головні події гумористично-музичного форуму MADE in UKRAINA відбувалися, безумовно, у концертному залі «Дзінтарі». На його сцену виходили відомі українські музиканти — гурти «ТІК», «Дзідзьо» і «Воплі Водоплясова». Під їхню музику танцювали всі — і діти, і молодь, і люди солідного віку. Тут же відбулася виставка автентичних українських костюмів, яким понад 100 років, із колекції заслуженого вчителя України Марії Семенової.

Концерт-конкурс «Ліга Сміху. Літній кубок» порадував глядачів новизною формату і свіжістю гумору. Публіка в залі активно підтримувала своїх фаворитів бурхливими оплесками. Грандіозну підтримку залу мала навіть україномовна команда «V.I.P.Тернополь», яка своєю харизмою і енер-

гією підкорила всіх. Якісний гумор не має кордонів і бар'єрів, навіть мовних. Тож чотири насичених дні України в гостинній Латвії стали справжнім святом музики і сміху.

Успіх, який із перших хвилин перебування в Юрмалі відчули українські артисти, спонукав їх замислитися про можливість щорічних зустрічей із вдячним латвійським глядачем.

І поки хтось оплакував «Нову Хвилю», Comedy Club і КВН, які залишили Юрмалу, студія «Квартал 95» цілком справедливо розсудила, що осиротілий без діячів російського шоу-бізнесу концертний зал «Дзінтарі» може стати рідним для українських гумористів і музикантів, адже гумор «Кварталу» виявився зрозумілим і близьким латвійцям не менш ніж українцям.

Важливим досягненням Етно-ярмарку та й усього фестивалю MADE in UKRAINA стала його унікальна атмосфера — тепла, дружня і надзвичайно позитивна. А головним є те, що Україна стала ближчою і зрозумілішою тисячам європейців, які відвідали перший фестиваль MADE in UKRAINA.

За повідомленнями інформагентств

Гостинність – наша професія

Дипломатія – це особлива сфера, її інструменти є надзвичайно важливими на шляху становлення та зміцнення авторитету країни у світі. Історія Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв сягає зародження дипломатичних відносин у незалежній Україні, коли суверенітет нашої держави почали визнавати в усьому світі. Щойно з'являлися нові дипломатичні місії, у яких виникла потреба в приміщеннях для розташування представництв і резиденцій послів, ГДП своєчасно реагувала і забезпечувала їх усім необхідним.

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв – це не тільки кваліфікований посередник між державними установами й органами, гарант якісного й точного виконання різноманітних побутових замовлень, а й справжній повпред культури та духовності нашої країни. Працівники ГДП

усвідомлюють, що від їхньої роботи залежить ставлення зарубіжних дипломатів до нашої країни і ті враження, які вони заберуть із собою.

Одним із найпотужніших напрямів діяльності ГДП є ознайомлення працівників дипкорпусу з унікальною, багатогранною, неповторною культурою України. Окрім проведення тематичних екскурсій по Києву та інших містах нашої держави, вернісажів, виставок, концертних програм, Генеральна дирекція опікується роботою Міжнародного історичного клубу «Планета», Міжнародного жіночого клубу тощо.

Безумовно, головна роль у провадженні міжнародної діяльності належить нині Міністерству закордонних справ України, яке системно й наполегливо розширює українську участь у розвитку світової політики, міждержавних відносинах, розбудовує вітчизняну дипломатію,

здійснює політичну інтеграцію молоді держави у світовий процес. У цьому напрямі міністерство опирається не тільки на власні ресурси, державні органи та дипломатичні представництва, а й на всебічну підтримку «народної дипломатії». Одним із її яскравих виразників є ГДП, що покликана створювати належні умови для діяльності дипломатичних представництв іноземних держав і міжнародних організацій в Україні. Як виявилось, особисті враження та невимушеність безпосереднього спілкування, зустрічі без протокольних формальностей, ознайомлення з історією, культурою, традиціями народу не тільки залишають у зарубіжних представників незабутні спогади, а й дають змогу глибше пізнати державу, у якій вони представляють свою країну. З огляду на це, ГДП започаткувала проєкт видання щорічного наукового альманаху

«Україна дипломатична». Мета – не лише висвітлення історії та сьогодення української дипломатії серед українських і зарубіжних дипломатів, а й створення своєрідного дипломатичного літопису.

Ініціатива Генеральної дирекції, яка є видавцем наукового щорічника, здобула підтримку наукової громадськості, передусім гуманітарних інститутів Національної академії наук України, учених провідних вишів країни – Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Редакцією наукового щорічника «Україна дипломатична» 2005 р. започатковано випуск серії книг «Бібліотеки» цього видання. Перша книга присвячена діяльності надзвичайних дипломатичних місій УНР в Угорщині. Згодом вийшли такі видання цієї серії: біографічне есе «Постпред

Останні професійні здобутки – нове приміщення резиденції Посла Японії в Україні. На фото – колектив посольства та ГДП, Віталій Кличко, Київський міський голова, Шігекі Сумі, Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні, Тетяна Філіпова, дизайнер

Надзвичайний і Повноважний Посол Сполучених Штатів Америки в Україні Джеффри Пайєтт на Міжнародному благодійному ярмарку, 2015 р.

Редакційна колегія наукового щорічника «Україна дипломатична»

України Іван Грищенко»; нарис «Людина планети» про українського дипломата, голову 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Геннадія Удовенка; навчальний посібник «Духовна дипломатія»; «Міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму» – матеріали цього видання можуть бути важливим елементом створення доказової бази при розгляді в міжнарод-

них судових інстанціях позовів України щодо порушення Росією норм міжнародного права; «Сторінки мого життя» – спогади Надзвичайного і Повноважного Посла України Миколи Макаревича; науково-популярний нарис «Заповіт миру» про життя та діяльність Мун Сон Мьона; видання «Лідер двох епох» про Гейдара Алієва, який був Президентом Азербайджану

протягом 10 років; художньо-документальне видання дипломата Олександра Сліпченка «Дипломатична кухня»; науково-популярний нарис «Пізнаємо Україну» про діяльність Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв. Здійснено також видання англійською мовою книги про Геннадія Удовенка та спогадів корифея української дипломатії Михайла Дашкевича «Довгий шлях до дипломатичного Олімпу».

Сьогодні постійні клієнти ГДІП – це 76 іноземних дипломатичних представництв, 25 генеральних консульств, 87 почесних консульств, 18 представництв міжнародних організацій та чимало іноземних фірм, їх персонал і члени родин. Адже спектр послуг, які надає ГДІП, чималий. До складу ГДІП входять чотири дирекції.

Транспортні послуги пропонує дирекція «Автоцентр». В автопарку є транспортні засоби різного класу – від представницьких автомобілів, автобусів із різною кількістю пасажирських місць до спеціалізованого технічного транспорту. Також дирекція допомагає під час реєстрації, перереєстрації транспортних засобів, заміни номерних знаків, свідоцтв на транспортні засоби, видачі посвідчення водія й оформлення комісійних договорів.

Візитівкою дирекції «Дипсервіс» є екскурсійна діяльність. Щосуботи дирекція запрошує співробітників іноземних представництв узяти участь в екскурсіях як Києвом, так і Україною. Дирекція забезпечує квитками на авіаційні та залізничні рейси, дбає про якісне й надійне медичне обслуго-

П'ятизірковий готель «Хаятт Рідженсі», споруджений за ініціативи ГДІП, яка виконувала функції замовника під час його будівництва

ування кожного, хто працює в іноземному представництві та дипмісії, влаштовує дітей дипломатів у школи, організовує відпочинок в оздоровництвах України. Крім цього, дирекція пропонує видавничі послуги, розсилання інформації та рекламної продукції через дипломатичні скриньки.

Дирекція «Інпредкадри» надає послуги з добору кваліфікованого персоналу для роботи в іноземних представництвах, а також забезпечує українських громадян, які там працюють, відповідними соціальними та правовими гарантіями. База даних, створена дирекцією, дає змогу обрати працівника будь-якого профілю з понад 10 тис. спеціалістів – від керівника окремої служби до гувернантки. Дирекція пропонує також повне бухгалтерське та юридичне супроводження діяльності представництв іноземних організацій, консультації з питань оподаткування, візової підтримки працівників представництв, охорону офісів.

Дирекція «Рембудексплуатація» пропонує ремонти будівель і примі-

щень різної складності, з обслуговуванням електричних, теплових і водопостачальних мереж, утримання приміщень, інженерних мереж і прибудинкових територій, надання комунальних послуг. Особливою послугою дирекції є цілодобова оперативно-диспетчерська служба з експлуатації та ремонту об'єктів нерухомості та інженерних мереж, що зладжено співпрацює з аварійними службами Києва. Крім того, дирекція надає послуги із супроводу розроблення та погодження у відповідних службах міста проектів будівництва, підготовки вихідних даних для проектування, управління та ведення технічно-

го нагляду за будівництвом, введення в експлуатацію об'єктів і передачі зовнішніх інженерних мереж на баланс міських організацій.

Співробітники Генеральної дирекції також надають кваліфіковану юридичну допомогу – від консультацій, апостилів і легалізації документів, складання договорів та інших юридичних документів до реєстрації юридичних осіб, представництв іноземних компаній в Україні та захисту інтересів у судах. Спеціалісти організації надають кваліфіковану допомогу й у сфері нерухомості. Зокрема, із підбору об'єктів нерухомості житлового та нежитлового

фондів для оренди й купівлі/продажу, укладання договорів, юридичного супроводження операцій.

Не забувають у колективі й про самодіяльність і спорт. Ось уже шістнадцять років поспіль тішить слухачів своїм співом ансамбль ДП «ГДП» «Калиновий гай». Колектив постійно бере участь у благодійних концертах, творчих акціях, концертах-презентаціях, зокрема й у посольствах. Ансамбль популяризує українську пісню та народні традиції, тому неодноразово посідав призові місця на різних вокальних конкурсах. Є також у ГДП своя футбольна команда. Представники дирекції беруть участь у змаганнях з великого тенісу, шахів, пінг-понгу та інших видів спорту, виборюючи зазвичай призові місця.

За понад 20 років ГДП здобула авторитет і довіру замовників та партнерів. Співробітники організації й надалі докладатимуть зусиль для утвердження іміджу України, розвитку її потенціалу як країни з потужними можливостями, славною історією та багатою культурою.

Подорож дипломатичного корпусу до ландшафтного парку в Бухах Київської області

Всесвітні дні молоді у Кракові

Наприкінці липня Краків прийняв гостей і паломників з усього світу. Незважаючи на те що Всесвітні дні молоді організовує Католицька церква, запрошення взяти участь у святі традиційно розповсюджується на усіх молодих людей, які хочуть його відвідати, незалежно від їхнього віросповідання.

Серед учасників дійства було майже 8 тисяч українців зі Сходу та Заходу України, які молилися за мир у своїй державі, що болісно переживає російську агресію в Донецькому регіоні та окупацію Криму.

У Кракові вперше українська мова стала однією з дев'яти офіційних мов Всесвітніх днів молоді. Завдяки цьому українська молодь змогла користуватися усіма офіційними текстами заходу в перекладі українською. А ті, хто не зміг із різних причин відвідати Краків, з усієї України приїхали на Молитовну зустріч до Львова.

Краків не випадково прийняв естафету у Бразильського Ріо-де-Жанейро, де у 2013 році тільки офіційно зареєструвалося 427 тисяч осіб із 175 країн світу (фактично, за даними організаторів, у молитовному чужинні з Папою

взяли участь 3,5 мільйони).

Цьогорічна столиця Всесвітніх днів молоді — одна з колисок християнства в Польщі. У Кракові в 1000 році було створено офіційний єпископат, а в 1978 році краківського метрополита кардинала Кароля Юзефа Войтилу було обрано 264-м Папою Римським під іменем Івана Павла II. Саме він у 1985 році започаткував проведення Всесвітніх днів молоді. Оскільки, за словами Блаженнішого, «уся Церква на всесвітньому рівні має бути все більше відданою підтримці молоді у їх клопотах і прагненнях, у їх відкритості і надіях, для того, щоб відповісти на їх очікування і передати їм ту впевненість, якою є Христос».

І з того часу Дні молоді крокують світом. Однією з головних подій цього заходу в Кракові стало молитовне чужиння з молоддю Папи Римського Франциска. У своїй промові понтифік, зокрема, сказав: «Ми походимо з різних куточків світу, з різних континентів, країн, мов, культур і народів. Ми є дітьми народів, які напев-

но сперечаються з приводу різних конфліктів, а навіть просто перебувають у стані війни. Ми прибули також з країн, які можуть жити у мирі, які вільні від військових конфліктів, для яких велика кількість болючих речей, що коються у світі, є лише окремими фрагментами інформаційних повідомлень і статей у пресі. Але ми свідомі певної реальності: тут і тепер для нас, вихідців з різних частин світу, страждання, війна, яку переживає багато молодих людей, не є вже чимось анонімним, не є вже якоюсь інформацією з преси, але вони мають ім'я, конкретне обличчя, історію, близькість... Сучасне життя намагається нас переконати, що дуже легко зосередити увагу на тому, що нас розділить, на тому, що роз'єднує одних і других. Прагне, аби ми повірили, що закритися в собі — це найкращий спосіб,

аби захиститися від усього, що заподіє нам зло. Сьогодні ми, дорослі, потребуємо вас, аби ви нас навчили жити разом у різномірності, в діалозі, навчили ставитися до різних культур не як до загрози, але як до шансу: майте відвагу навчити нас, що легше

будувати мости, ніж зводити мури! І всі разом ми просимо, аби ви від нас вимагали торувати дороги братерства. Будувати мости: чи ви знаєте, який із мостів потрібно будувати першим? Міст, який ми можемо поставити тут і тепер: потиск долоні, подати собі руки. Відваги! Зробіть це тепер, тут, цей основний міст, і подайте собі руки. Це прекрасний братерський міст. Лише б навчилися його ставити великі люди цього світу!... Але не для фотокадру, а для того, аби постійно будувати щораз прекрасніші мости. Щоб цей людський міст був закваскою для багатьох інших; став тривалим слідом».

Наступні Всесвітні дні молоді відбудуться у 2019 році в Панамі.

За повідомленнями інформаційних агентств

